

1971

Lolland-Falsters historiske Samfund

LOLLAND
FALSTERS
HISTORISKE
SAMFUND

Omslaget: Anders Peder Nielsen omtaler i sine erindringer »En livsførelse«, hvorledes fugleskydningsfesten i Svingeten i Nakskov i tidligere tid var en begivenhed, der samlede mange mennesker. Billederne fra fugleskydningsfesten i gamle dage er taget af fotograf Johanne Birkedahl og stammer fra den lokalhistoriske billedsamling på centralbiblioteket i Nakskov.

LOLLAND
FALSTERS
HISTORISKE
SAMFUND

ÅRBOG 1971

INDHOLD

En livsførelse	7
<i>Af Anders Peder Nielsen.</i>	
Peder Oxe - et forsøg på en karakteristik	67
<i>Af Peter Jensen.</i>	
Lolland-Falster i bogverdenen	103
<i>Af Verner Hansen.</i>	
Lolland-Falsters museer	107
Lolland-Falsters historiske Samfund:	
Generalforsamlingen	112
Driftsregnskabet	115
Bestyrelsen	117
Nye medlemmer	118
Årbøger og historiske skrifter om Lolland-Falster	120
Person- og stedregister 1971	121

Anders Peder Nielsen havde sit barndomshjem i Vestenskov og levede sine ungdomsår på Vestlolland. I 47 år var han tilknyttet Københavns Mælkeforsyning og i de fleste år som forvalter. Anders Peder Nielsen døde i december 1968 i en af alder af næsten 93 år. På opfordring af sin søn, rektor Knud Gro-Nielsen, Th. Langs Seminarium, Silkeborg, havde Anders Peder Nielsen skrevet sine erindringer, som han kaldte »En livsførelse«. I et forord siger Anders Peder Nielsen, at hans liv formede sig ganske enkelt og simpelt uden noget bemærkelsesværdigt. Han håber dog alligevel, at der ud af de simple ting, som han kan berette om, må stige et billede af tider og forhold, der ligger den tid, hvori vi nu lever, fjernt. Det gør der i høj grad, thi Anders Peder Nielsen er en god fortæller. Derfor bringes første afsnit af hans erindringer, der omhandler barndomsårene.

Billedet viser A. P. Nielsen i en alder af 90 år og sammen med sit første oldebarn.

EN LIVSFØRELSE

AF ANDERS PEDER NIELSEN

Min oldefar — så vidt jeg ved, hed han Niels Nielsen — ejede gården »Baggevejle« eller Bakkevejle på Lolland en 6—7 kilometer syd for Nakskov i Arninge sogn. Det var en jævnt stor almindelig bondegård, som jeg, så vidt jeg erindrer, kun har gæstet en gang i min barndom, men ellers så ofte er passeret forbi, — en firelænget, sammenbygget, stråtækt gård som de fleste bøndergårde på den egn i de tider.

Denne min oldefar havde to sønner; den ældste, min farfar, hed Hans Nielsen, den yngste hed Peder Nielsen. — Det er lidt ejendommeligt, at navnene Hans, Peder og Niels har været stadig vekslende i hvert fald i 4 slægtled på min fædrene side.

Niels Nielsen

Hans Nielsen Peder Nielsen

(min far) Niels Hansen Niels Pedersen

Peder Nielsen, Niels Nielsen

Hans Peder Nielsen, Niels Nielsen, Anders Peder Nielsen
(Anders var min morfars navn, Anders Hvid).

Min farfar, altså Hans Nielsen, den ældste søn fra Bakkevejle, var indkaldt som soldat i begyndelsen af atten-hundrede-årene under Napoleons-krigene og var borte i flere år, uden at han lod høre fra sig. Brevskrivning var jo en sjælden ting i de tider og forsendelsen langsom og besværlig. Min far sagde, at han (farfar) havde været til orlogs og været i Frankrig, men ellers ved jeg intet om hans udenlandsfærd, kun, at da han omsider kom tilba-

ge, var gården overdraget til hans yngre broder, hvilket vistnok afsatte en del bitterhed i hans sind, og denne bitterhed kunne også tydeligt spores hos min far, der undertiden lod falde en bemærkning om, at de andre har jo det, som vi ellers kunne tilkomme — det var jo nemlig skik og brug, at den ældste søn fik gården efter sin far, og da min far også var ældste søn, mente han altså, at det egentlig var ham, der skulle have siddet som ejer af Bakkevejle i stedet for hans fætter Niels Pedersen, som havde arveret til den efter sin far Peder Nielsen.

Min farfar blev altså ikke gårdejer i Arninge, men kom til at indtage en livsstilling i meget små kår, som havne- og pakhusarbejder i Nakskov, og her fødtes da min far den 27. maj 1828 og gik ind til et brydsomt og slidsomt liv, som dog ikke kuede hans, særlig i de yngre dage, gode humør eller bragte forstyrrelse i hans rolige og ligevægtige sind. Da far var 4 år, døde hans mor, og hans far blev senere gift igen, men hvor disse to kvinder stammede fra, kan jeg ikke gøre rede for; kun har jeg kunnet forstå, at der mellem min far og hans stedmor har bestået et godt og fortroligt forhold, idet jeg erindrer flere gange i min barndom at have hørt min far sige: »Det fortalte min stedmor mig — min far talte aldrig derom«.

I min farfars andet ægteskab var også en søn, Peder Georg Nielsen, der kom i snedkerlære og som ung snedkersvend rejste til København, hvor han senere begyndte som mester og oparbejdede en betydelig virksomhed som bygningssnedker og en tid stod som ejer af flere ejendomme, som han dog siden måtte afhænde igen med undtagelse af ejendommen Vebersgade 1 ved Sølvtorvet, som han, og siden hans anden hustru som hans efterlevende enke, ejede til deres død.

Som tidligere fortalt døde min fars mor, da han var fire år, og far blev så opdraget hos sin onkel på Bakkevejle — dog ikke som søn af huset, men kun som et almindeligt tjenestetyende, som det hed i de tider. Jeg har det indtryk, at han fik en meget streng og hård opdra-

gelse, og at han fra sin tidligste barndom måtte gøre gavn for føden. Han forblev dog på Bakkevejle, indtil han var voksen og havde derefter tjeneste som karl på forskellige gårde på Vestlolland. Han blev indkaldt som soldat i efteråret 1850, og efter at have ligget som rekrut på Sølvgades kaserne i København om vinteren kom han i foråret 1851 over til det sydlige Slesvig, som da var besat af de danske tropper. Freden var nemlig endnu ikke sluttet, kun våbenhvile, og slesvig-holstenernes tropper holdt Holsten besat. Det varede dog ikke længe, før disse efter fredsbestemmelserne måtte afvæbne og hjemsende deres tropper, mens danske soldater så rykkede ind og besatte Holsten. Far udnævntes til underkorporal og lå i halvandet år i garnison forskellige steder i Sydslesvig, blandt andet i byerne Slesvig og Rendsborg, stadig blandt en stærk tysksindet befolkning, der ikke så med blide øjne på de danske soldater. Far var altså ikke med i selve Treårskrigen, men havde dens virkninger på nært hold — ødelagte marker, afbrændte gårde samt et stærkt nationalhad blandt befolkningen, og han havde naturligvis mange ting at fortælle fra sin soldatertid, som vi drenge med spændt opmærksomhed lyttede til. I det hele taget hører det at lytte til soldater- og krigsfortællinger til min barndoms tidligste indtryk, idet der jo også på min egn var adskillige, som havde været med i krigen, både 1848—50 og 1864, og når disse om aftenerne, ved en pipe og en kaffepunch, fortalte om deres oplevelser, så lyttede jeg og mine jævnaldrende vel nok med åbne øjne, ører og mund, og når vi i skolen eller til andre tider var på vor egen boldgade, så snakkede vi krig og ville gerne prale lidt af vore fædres bedrifter — altså de af os, som var rigtige soldatersønner —. Et pust fra krigenes tid fik vi også gennem krigsinvaliderne, som vandrede rundt med deres lirekasse. Det var en ret ejendommelig måde, på hvilken staten dengang støttede dem, der havde mistet deres førlighed i krigen, ja, det var jo da kun dem, der ikke havde taget mere skade, end at de kunne færdes omkring. Jeg har kendt to sådanne, som begge var

blevet såret i højre hånd; den ene kunne nok bruge den til forskelligt arbejde, men den anden — han hed Søren Nissen — kunne vist slet ikke bruge den, thi den hang altid slapt ned, og han havde både sommer og vinter en sort vante på den. Disse mænd fik af staten udbetalt en lille årlig understøttelse, og så fik de en lirekasse — ja, jeg antager, de også fik hjælp til anskaffelse af denne — og tillige fik de en soldateruniform, vistnok hvert tredje år: mørkeblå frakke, lyseblå benklæder og en flad kasket med røde snore og kokarde — den almindelige infanteriuniform i de tider — og så havde de naturligvis krigsmedaljen i et dannebrogfarvet bånd på brystet. På ovennævnte Søren Nissens lirekasse hang en plakat, hvorpå der stod: Såret på skanse nr. 2 den 18. april 1864, og dette kastede jo en yderligere glans over manden, da vi i historietimerne i skolen havde hørt om løjtnant Anker og hans mandskabs heltedige forsvar af skanse nr. 2 under stormen på Dybbøl.

I det hele taget vakte det en betydelig opsigt at se en soldat i uniform på vores egn, hvorfor også de unge mænd dér fra egnen, som lå inde som soldat, var genstand for stor opmærksomhed, når de var hjemme på besøg i jul og påske og da som regel var så elskværdige, eller måske forfængelige, at vise sig i kirken juledag og påskedag — hvor der jo gerne var stort kirkebesøg, fordi almindelig god tone fordrede, at man gik i kirke på de store højtidsdage. Opmærksomheden var størst, hvis det var en dragon-, husar- eller gardistuniform, der kunne præsenteres, men som regel måtte man nøjes med en infanterist, og det var da også meget pænt i mangel af bedres havelse. Det må nu også indrømmes, at de uniformer, navnlig infanteriet dengang bar, var betydelig smukkere og mere præsentable end de, der nu bruges, men disse er jo selvfølgelig mere bekvemme at have på og skulle have den fordel, at de ikke er så lette for fjenden at få øje på ude i terrænet i krigstider. — Den eneste person, vi ellers i min barndom så bære en slags uniform, var landbetjenten, den tykke, rød næsede og rød-

Anders Peder Nielsens forældre.

skæggede Politi-Nielsen; hans uniform bestod som regel kun af en fedtet kasket med en guldtesse omkring, men ham var vi vel nok bange for. Ja, så kunne det jo også en enkelt gang hænde, at selve herredsfogden viste sig i landskabet; det var mest, når der havde været ildebrand og skulle holdes forhør på brandstedet, og det hændte kun et par gange i min barndom, men så turde vi næsten ikke trække vejret, når han kørte forbi.

Min mor var også fra Arninge. Hendes forældre ejede et parcelliststed til en hest og en tre-fire køer tæt ved kirken. Det blev overdraget til hendes eneste dalevende broder Mads, som byggede det helt nyt og levede dér på samme sted fra sin fødsel, til han døde 82 år gl. Mads A. Hvid, som han kaldte sig, var en klog og godt begavet mand, som blev sognefoged, sognerådsformand og mange andre ting. (Der var også her nogen utilfredshed med arveforholdene, idet min moder mente, det var uretfærdigt, at Mads skulle have hjemmet og alt, hvad der til hørte, mens hun kun arvede 800 rigsdaler, så der bestod et lidt køligt forhold imellem de to søskende, hvilket dog bedredes betydeligt på deres ældre dage). Mor havde været hjemme hos sin fader og broder og styret huset for dem, da hendes mor var død temmelig tidligt af bryst-

syge; hun var kun et par år fraværende og tjente da også i Bakkevejle, hvor hun rimeligvis lærte far at kende. De fortalte, at de havde været forlovede i syv år, da far så i foråret 1861 for en pris af 1100 rigsdaler købte det lille hus i Vestenskov, som blev mine to brødres og mit barndomshjem. Her flyttede de ind, efter datidens skik så snart der var bestilt lysning hos præsten, og den 30. juni 1861 blev de viet i Vestenskov kirke. I 35 år levede de her, så solgte de ejendommen i foråret 1896 og købte en af samme størrelse tæt ved Søllested stationsby, hvor far kun levede nogle få måneder, idet han døde i julen 1896 af lungebetændelse, 68 år gammel. Dette hus blev straks solgt, og mor flyttede foreløbig til min ældste bror, der da var mejeribestyrer i Maglebrænde. Senere boede hun forskellige steder og meget af tiden hos sine sønner, indtil hun døde i januar 1918 på Frederiksberg Hospital, godt 81 år gammel.

Min plet af fødelandets jord
kun ringe er at skue,
og snæver er min grænses spor,
kun to fag er min stue,
men det er mit og Marens hjem
i lyse kår og trange,
og tit bag hylt og piles gem
vi synger glade sange.

Vel har jeg ikke adelsbrev,
af hartkorn blot det lave,
men ét min ret og adkomst blev:
mit hus, min toft, min have.
Og det er mit og Marens hjem
i lyse kår og trange,
og tit bag hylt og piles gem
vi synger glade sange.

Når mine tanker går tilbage til mit barndomshjem, så rinder denne lille sang af Johan Skjoldborg mig ofte i hu, thi med en lille reservation overfor det om de glade sange passer den godt på mit gamle hjem. Der var ikke langt til grænseskellene, kun en lille jordlod på 3

Pilchegn i Vestenskov fotograferet 1932.

tdr. land hørte der til (sammenligning: onkel Jens' gård er på 50 tdr. land), stuerne var små, og huset lå bogstavelig talt gemt bag hyld og pile, som i sommertiden næsten fuldstændig skjulte det, idet de omgav det på alle tre sider. Kun mod syd var der åbent ud til marken, men her var der plantet humle i skellet mellem have og mark, og når denne plante slyngede sig op ad sine stænger, så dækkede den også en stor del af huset fra denne side. Jeg husker engang i mit 12.—13. år, at en nabo, som jeg hjalp med høstarbejde, sagde til mig, at det var en hel løvsal, jeg og mine forældre boede i. — Ja, en løvsal var jo næsten hele egnen deromkring og det meste af Lolland på de tider, thi da var det, pilehegnene havde deres store tid. Der var ikke alene en tæt række af piletræer imellem de forskellige ejendomme og langs vejene, men også imellem de marker og skifter, som hørte til samme ejendom, så hele landet var inddelt i firkantede felter af disse nyttige og i virkeligheden også som oftest smukke træer. Hvis jeg var digter, ville jeg synge et mindekvad om de kære gamle pilehegn, thi hvor var der lunt og hyggeligt imellem dem. Sammen med de risgærder, som af deres top blev flettet langs skellene, skærmede de landet, så man næsten overalt gik som i en lun skov. Hvor kunne vinden suse med en underlig dyb tone igennem dem, navnlig ved efterårs- og vintertid, en tone, som man kunne blive helt borte i, glemme sig selv og alt omkring sig og »fare hen, fare hen« med vinden og tonen.

Jeg kom i min barndom kun meget sjældent i skoven eller til stranden, men det behøvedes heller ikke, thi jeg havde jo både skovens susen og havets brusen i de gamle piletræer. Hvor var det et festligt syn om foråret, når de stod med de tusinder af rakler og bristende knopper, og hvor var det velgørende, når man på en varm sommer- eller høstdag havde arbejdet sig træt og svedig, at lejre sig under piletræerne og spise sin »midaften« under deres skyggende og skærmende tag. Deres ved var så at sige det eneste brændsel, vi brugte i mit hjem,

hvor der jo ikke var ret mange penge og ikke råd til at købe brænde i skovene, som vi jo heller ikke kunne få hentet, da vi ikke havde noget at køre med. Der blev så fældet nogle pile hvert år og plantet ny i stedet. De var meget villige til at gro, blot en stor gren, hugget af tidligt om foråret og plantet i jorden, så stod den allerede først på sommeren med grønne blade. — Piletræets ved var ganske vist løst og let og gav ikke så megen varme, men jeg mener dog, det i hvert fald var lige så godt som tørv, og var det rigtig koldt, så måtte der en knude i kakkelovnen; det var et stykke af pilens hoved eller rod, som var hårdere og sejgere end det af stammen, og som i reglen forelå i så store stykker, at de måtte puttes ned gennem kogehullet, da de ikke kunne komme ind gennem fyrdøren. Mangt stykke gavntræ kunne der også skæres af de fældede pile, selvom det ikke var særligt holdbart i længden, det kunne dog gøre sin gavn i nogen tid. Ja, pilen gav læ og hygge, materiale til hegn mellem markerne, brændsel til gruen (ildstedet i køkkenet) — det var topbrisene, som blev brugt her — og til kakkelovnen i stuen, men — den krævede også sin tribut derfor. Ved sommer og høst var det tydeligt at se, at den tog kraften og næringen fra jordens afgrøder et godt stykke til hver side. Vel en tre—fire meter kunne virkningerne spores, og en god strimmel jord gik der med til selve skellet; der var som regel en grøft på den ene side og så en lille vold, som gærdet stod på, og den plads, selve træerne optog, tillige at der ikke kunne pløjes helt tæt ind til hegnet, men blev stående en udyrket strimmel jord på begge sider. Endelig var kornet på nord-siden af skellet som regel endnu helt grønt, når det andet var modent — alt dette bevirkede, at landboerne efterhånden kom til at se med uvenlige øjne på pilehegnene, og hertil kom, at der var et betydeligt arbejde ved at vedligeholde dem og oparbejde de fældede træer til brændsel. Dette mente man i lighed med så mange andre ting indenfor landboernes kreds — f. eks. brygning og bagning, tilvirkning af en del af egne redskaber o.s.v.

— ikke mere at kunne få tid til, eller at den tid, der anvendtes hertil, bragte for lidt udbytte. Det blev også mere og mere almindeligt at anvende kul og koks som brændsel. Så man gik uden nåde og barmhjertighed løs på pilehegnene, og i løbet af en ganske kort årrække var de næsten fuldstændig forsvundne, i hvert fald som skel mellem markerne. Kun enkelte steder langs vejene og omkring gårde og huse findes de endnu.

Detteher blev en lang pilesnak, men derigennem har jeg så forsøgt at yde et lille bidrag til en karakteristik — om jeg så må sige — af den egn, hvor jeg har levet min barndom og første ungdom, og hvor pilehegnene dengang indtog en dominerende stilling. Jeg har egentlig så kun at tilføje, at gårde og huse som regel gjorde et velholdt og venligt indtryk, idet de gerne hvert år blev »klinet og kalket«, og stråtaget repareret eller lagt om, når det trængte dertil. Bygningerne var omgivet af som regel velholdte haver med frugtbuske og en del frugttræer og blomster, og man fik i det hele indtrykket af et hyggeligt, frodigt og frugtbart landskab, skønt afgrøderne jo dengang naturligvis ikke var så store, som de senere blev og nu er p. gr. af en mere rationel jordbehandling og større tilførsel af gødningsstoffer.

Jeg skal endnu tilføje, at de veje, der førte omkring i dette landskab, ved efterårs- og vintertid var i en ret dårlig forfatning med ret dybe hjulspor fyldt med vand og løse sten. Tjæring af vejene kendtes jo ikke, og det var kun de store landeveje, de såkaldte amtsveje, der blev holdt i god stand. Sognevejene var der ikke råd til at gøre ret meget ved; der blev kun fyldt lidt skærver i de værste hjulspor og huller, og disse blev hurtigt kørt op igen, da der jo da ikke var tale om at få dem tromlet fast. Det var kun på amtsvejene, der blev brugt tromle, som blev trukket af fire heste. Det, der om vinteren var pløre, blev om sommeren forvandlet til et tykt lag støv, som vi kaldte »agemel«, og som i blæsevejr, eller hvis en vogn kørte i stærk fart, blev hvirvlet op i en mægtig støvsky. Når solen skinnede på dette støv, blev det

helt varmt, og det var da en yndet sport for drengene at løbe og sparke i det med bare ben og føle den varme, kildrende fornemmelse i fødderne og så naturligvis have fornøjelsen af at grise sig så meget til som muligt.

Vi levede da i mit barndomshjem i skøn forening, mennesker og dyr, alle under samme tag — menneskene i den ene ende af huset og dyrene i den anden. Vi mennesker havde to små stuer og et lille køkken og spisekammer til vor rådighed, men den ene af stuerne, den største, blev kun brugt til ophold ved festlige lejligheder og ellers til opbevaring af kister og skabe til vore pæne klæder, og hvad der i øjeblikket ikke var i brug af »uldent og linned«. Denne stue havde hvidkalkede vægge, to fag vinduer mod syd uden gardiner, som jo ikke brugtes den gang — jeg tror først efter min konfirmation kom der en lille kappe hen over vinduerne. Møblerne bestod af en seng med solide, hjemmelavede dyner og som regel et lagen bredt over i stedet for tæppe, en stor egetræskiste, med jernbeslag og en mægtig nøgle, hvori der, medens vi selv bagte, opbevarede brød. Der var som regel ca. en måned imellem hver bagning, men i denne kiste holdt brødet sig forbavsende godt, så det slet ikke var så tørt, som man skulle tro efter den lange »lagring«. Endvidere var der i stuen en stor egetrædragkiste — ganske pæn — et simpelt, rødmalet chatol, et klædeskab med særlig behandlet fylding i døren, et rødmalet klapbord og nogle stole, vistnok med stoppede sæder, men naturligvis uden fjedre, og på væggen over dragkisten to billeder: Tidlig morgen over Adriaterhavet og Charlotte Corday. — Der var ingen kakkelovn i denne stue og ingen dør mellem stuerne, så når vi skulle fra den ene til den anden, måtte vi gennem forstuen, og det var altid at komme »op i stuen«, når vi gik ind i den store stue. I den mindste stue, hvor vi spiste, sov og opholdt os, var der to senge hver med plads til to personer. Sengene stod med fodenderne mod hinanden og fyldte således hele pladsen ved den ene langvæg. Ved den modsatte væg stod kakkelovnen, og end-

videre fandtes der en lænestol — den er endnu i min ældste brors eje og er forarbejdet af min fars halvbroder, den før omtalte snedker, førend han rejste til København —, den var i reglen fars plads, og i den har han taget manganen et lille blund, når han kom hjem fra sit arbejde om vinteraftenerne og havde spist og læst avisen —, endvidere var der i stuen et lille rødmalet bord og en tre-fire stole, hvoraf den ene var med træsæde og altid blev kaldt »fjælestolen«, samt en gammel bornholmer. I denne stue var kun et vindue med to tredes rammer, og under dette havde bordet altid sin plads, så det kun var tilgængeligt fra de tre sider. Kun juleaften og ved andre festlige lejligheder blev bordet flyttet ud på gulvet, så der blev til at sidde ved alle fire sider, og så kom der også en hvid dug på — til daglig kendte vi ikke til dug på bordet, men så syntes jeg rigtignok også, at der blev festligt i stuen, og når så »den store lampe« blev tændt, forhøjede det yderligere festglansen. Her var også tapet på væggene, men naturligvis heller ingen gardiner, dog et rullegardin til at trække ned for vinduet om aftenen. I begge stuer var bræddegulv, men så lavt til loftet, at far kun med nød og næppe kunne gå oprejst under bjælken, og alle døre var så lave, at han måtte bukke sig for at gå igennem.

Derefter fulgte køkkenet, hvor der var lergulv, et lille bord med hylde under og en lille møllesten, hvorpå vandspanden havde sin plads, samt en brændekasse. Så var der jo en stor, åben skorsten med en grue, en muret forhøjning på ca. en meters højde, hvor der i det ene hjørne var ildsted til mindre kogninger, og i det andet havde brøggerkedlen sin plads i en fordybning på ca. en halv meter med et fyrhul på forsiden. Såvel denne som de mindre kogekar blev under brugen anbragt på en trefod. Midt for gruen var en lille jerdør ind til bageovnen.

Efter køkkenet kom den gamle lo, der nærmest blev brugt som bryggers og værksted; her stod mæskekarret i tiden, mens vi bryggede, og siden lå øllet her på to små

tønder, da vi jo ingen kælder havde; her stod fars høvlebænk og et værktøjsskab. Far var ret fingernem til at lave forskelligt værktøj, redskaber og lignende og arbejdede undertiden som en slags tømrrersvend hos en lille tømrrer- og snedkermester ved navn Pejter.

Herefter kom så stalden med plads til to køer, gris og høns og til sidst den »store lo«, den egentlige tærskelo. Ved beskrivelsen af den gamle lo er glemt to meget vigtige ting: saltkarret (olden, som det kaldtes), hvori flæsk og andet grisekød blev saltet, når vi havde slagtet gris — det af dette, som skulle røges, blev hængt på en lang stang med kroge og stillet op i skorstenen, hvor det kunne blive røget ved røgen fra kakkelovnen og ildstedet på gruen. Endvidere fandtes en håndkværn, som bestod af to små møllestene, hvoraf den øverste blev drejet rundt med en kæp, som havde en jernpig i den ene ende, der kunne stikkes ned i et lille hul i den øverste møllesten. Den øverste ende stak gennem et hul, som var lavet i en bjælke oppe under loftet. Her malede vi den malt, som skulle bruges ved ølbrygningen, og i min tidligste barndom blev der også malet byggryn, som skulle bruges til grød, men da det var meget besværligt at få skallerne rensat fra grynene ved hjælp af et sold, blev det opgivet, og vi købte så gryn hos mølleren. — Brønden lå ude midt i haven, og vandet skulle fra en betydelig dybde trækkes op med spand og reb og bæres ind til mennesker og dyr.

Her i dette hjem levede vi da et stilfærdigt liv uden anden afveksling end den, de forskellige årstider, og de med disse forbundne arbejder, bragte. Om foråret skulle jo den del af marken, hvor der skulle være byg og havre, tilsås; det foregik som regel en søndag, da far jo alle søgnedage på den årstid var optaget af arbejde ude omkring på gårdene, navnlig i præstegården og på skoleloden. Vi kunne jo ikke leve af den lille jordlod, som hørte til hjemmet, så far måtte den meste tid af året gå ud på arbejde. — Det var festlige dage, syntes jeg, når far skulle pløje, harve og så. Han fik heste og redskaber

i præstegården i det meste af min barndom og ydede betaling i form af høstarbejde, hvilket var det almindelige dengang; husmændene »høstede for plovlejen« hos gårdmændene, som det hed. Datidens husmandsbrug var jo for det meste kun på 3—4—5 tdr. land, og derpå kunne ikke holdes hest og heller ikke leve en familie, uden at der skulle tjenes noget ved siden af. Der var dog også en del brug på 8—10—12 tdr. land, og herpå kunne jo nok leves med stor nøjsomhed.

»Sådagene« i mit hjem var som nævnt store festdage for mig, både forår og om efteråret, når der blev sået hvede og rug — men navnlig om foråret, når solen skinrede og lærkerne sang, og alle piletræer stod med bristende knopper. Jeg var forholdsvis tidligt oppe på sådan en dag og glædede mig til at se far komme kørende ned ad markvejen til vort hus — der lå et stykke fra landevejen, så vi skulle gennem tre marker med »led« imellem for at komme fra landevejen til huset — med de forskellige redskaber, plov, harve — og jeg løb ham da i møde for at lukke leddene op og i for ham og så få lov til at køre med på vognen det sidste stykke vej. Så blev redskaberne læsset af vognen og hestene spændt for disse, og far begyndte at bearbejde jorden med harven, og når det var besørget, fik hestene et hvil, mens far såede kornet, og så kom de siden igen for harve og tromle. Jeg var under det alt sammen en meget interesseret tilskuer og travede meget af tiden frem og tilbage på agrene ved siden af far, og de sidste par år, før jeg kom ud af skolen, fik jeg lov til at køre hestene foran harven, for at jeg skulle vænnes til og opøves i dette arbejde, til jeg skulle ud at tjene.

På sådagene lavede mor også lidt ekstra godt til middag og midaften, og det forhøjede naturligvis feststemningen, men det var også en hård dags arbejde for far, thi han skulle jo være færdig inden aften, og så kom afslutningen på dagen, da redskaberne blev læsset på vognen igen, og jeg fik lov til at køre med til præstegården, eller hvor han nu skulle hen med dem, og inden vi så

kom hjem, var det mørkt, og så var den festdag forbi, og der var eet år til den næste, thi efterårssåningen og -pløjningen var nu ikke nær så interessante som forårsåningen, men det var naturligvis den gryende vår og sommerforventningerne, der kastede sin glans herover.

Det var så interessant på disse pløje- og sådage at have hestevogn og markredskaber på vor egen mark, ligesom vore naboer, gårdmændene, og jeg kunne gå og røre ved disse ting, næsten som de var vore egne — det var de jo på en måde også denne ene dag, — og så at komme op at køre på en rigtig vogn, selv om det kun var en arbejdsvogn, og der kørtes i skridtgang — i det hele taget var det at bevæge sig fremad på hjul, at kunne komme fra et sted til et andet uden selv at gøre sig den ringeste ulejlighed derfor, kun sidde ganske stille og blive ført frem af andre kraftkilder end sine egne stumpe ben, som ellers altid måtte i virksomhed, når jeg skulle bevæge mig fra sted til sted — det syntes jeg altid var som et helt lille eventyr, og det skete da også kun sjældent i min barndom. Som regel var mine forældre kørende til Nakskov en gang hvert efterår, når far havde tærsket vort korn, så der blev en tre-fire sække til at sælge, ud over hvad grisen og hønsene skulle have, og vi selv skulle bruge til brød, mel og gryn, forudsat avlen havde været nogenlunde god. Køerne fik så godt som slet intet korn eller andet kraftfoder i de tider, kun hø og halm og siden, da vi begyndte at dyrke roer, lidt af disse; kun i den bedste malketid kunne de om vinteren få et par håndfulde »grøft«, gruttet, malet korn, som regel udrørt i en halv spand lunkent vand, »grøft-drikke«.

Nå, men vi skulle altså have solgt de par sække korn, og så lånte far et køretøj hos en af gårdmændene, hvilket han ved anden lejlighed måtte betale med een dags arbejde, og så var vi kørende. Det blev da gerne lagt på en dag, hvor jeg ikke skulle i skole, så jeg fik lov til at komme med, og det var vel nok en fest at sidde bag i vognen på en kornsæk, indpakket i et dækken, mens mor og far sad i agestolen, og vi kørte i en rigtig fje-

dervogn — ud til »Nasko« over »Ny Bro« og så langs havnen, hvor der lå skibe — at tænke sig: skibe, som kunne sejle langt bort til fjerne lande. Så svingede vi ind ad »Theisens Port«, der var så lav, at de, der sad i agestolen, måtte bøje hovederne for ikke at støde panden imod. Så holdt vi omsider i den store, gamle købmandsgård, hvor der var mange heste og vogne og stor travlhed; det vil sige, alt gik jo i et jævnt og sindigt tempo, men der blev alligevel arbejdet. Disse gamle gårdskarle i de store købmandsgårde... hvor har de båret mange sække korn på deres krogede rygge op ad to-tre trapper på magasinerne; det var et hårdt job, men de var altid i et jævnt og lunt humør, de kendte jo hele den store kundekreds, og så snart der kom en vogn ind i gården, var de straks til rede med vogntappen til de kvindelige passagerer at stige ned ad, og så begyndte fraspændingen af hestene sammen med manden... — »Nå, hvad har du gjort ved den brune, Rasmus Krag? Jeg synes, hun har tabt sig, siden sidst du var her«. De kendte jo ikke alene folkene, men også hestene personligt. Sådan en gammel købmandsgård, en butik til gaden og der bagved et stort kompleks af pakhuse, kornmagasin og stalde var jo et meget betydeligt og interessant led i datidens merkantile liv, og det har da også fristet ikke få skribenter, som i deres bøger har rejst et minde over denne del af gammel virksomhed og kultur.

Når man så var kommet af vognen, vandrede man op gennem den lange gård med en knudret stenbro og en mængde kalkuner og duer, ud ad porten til gaden, byens torv og hovedstrøg og derfra op ad stentrappen til butikken. Bag denne lå skænkestuen, hvor der var knager til at hænge overtøjet på, et langt bord med bænke, hvor kunderne kunne sidde og spise deres medbragte mad, og der lå altid et lille anker, som det hed, en lille tønne med brændevin, og glas stod fremme på bordet, så man selv kunne tappe og drikke til maden, som man havde lyst. Når maden var spist, afgav man sine bestillinger på kolonial- og andre varer til komis'erne ved

disken, og derefter vandrede man ud for at se på byen, gøre indkøb i andre forretninger og eventuelt få en kop kaffe eller en lille punch i en af de talrige beværtninger.

Gamle købmand Theisen var en meget fin og nobel herre, glatbarberet, stålgråt hår, et fint, men rynket ansigt, høje stive, opstående flipper, jaket eller diplomatfrakke og stribede benklæder. Han gik rundt og snakkede med kunderne, slog mændene på skulderen og kneb kvinder og børn i kinderne; af og til serverede han for sidstnævnte »en lille sød«, en slags likør eller hvad det nu var, som han opbevarede inde på sit kontor.

Dette kontor forekom mig at være det allerhelligste, og jeg satte naturligvis aldrig mine ben derinde, men kiggede kun igennem døren, der som regel stod åben. Endnu mere betaget blev jeg, når den gamle fru Theisen en sjælden gang åbnede fløjdøren, som førte fra butikken ind til privatlejligheden, og stak hovedet ind for at se efter sin mand eller lignende; hun var i sort kjole og havde en ditto kappe, en lille let hovedbeklædning, på det hvide hår, et fint aristokratisk ansigt og en holdning som en »dronning«, en meget statelig dame, som altså også kun lod sig se et øjeblik af profane blikke.

Mine forældre var jo kun små kunder i den store forretning; de havde ikke ret mange penge at gøre indkøb for og kunne snart få deres regnskab ordnet, få penge for de par sække korn og betalt de varer, de købte i butikken, men alligevel blev det da gerne lidt hen på eftermiddagen, før vi rullede hjemad med mig siddende på en tom sæk på vognbunden — så var den køretur og købstadstur forbi, og der kunne måske gå flere måneder, før jeg atter kom op at køre. Da jeg blev gammel nok til det, 10—11 år, begyndte jeg at gå ærinder til Nakskov på egen hånd; det var ikke ofte, men kunne dog ske et par gange om året, og de første par gange fik moder en noget større dreng til at gå med for at passe på mig. Der var en 5—6 kilometer, tænker jeg, fra mit hjem til byen, så det var jo ikke nogen overvældende

lang tur, men sagtens lang nok for sådan en purk, når jeg havde en kurv med varer at bære på, men når der så kom en vogn kørende, spurgte man om at køre med, hvilket man som regel fik lov til. Meget af vort indkøb foregik også i min barndoms sidste år hos en »høker«, som havde begyndt en forretning kun et par kilometer fra mit hjem; dér solgte vi tillige de æg, vi kunne undvære, og så gik der kun sjældent bud til købstaden.

En stor begivenhed i vor lille verden var, når grisen hen imod jul skulle slagtes. Denne gris, der var indkøbt om foråret som en lille nuttet pattegris — også en begivenhed, når far havde været ude at »købe gris« og kom med den i en sæk; det var som et nyt medlem af familien, og vi levede så sammen med den hele sommeren, kløede den på ryggen, fodrede den og kælede for den, så den vokse sig stor og tyk og rund, så den slet ikke var så køn mere — og så oprandt da hin store dag, en af de sidste søndage før jul, da den skulle ofre sit liv til den »øvrig« families bedste. Tidligt om morgenen blev bryggekedlen fyldt med vand, og der blev fyret godt, for at det kunne være i kog, til hjælpemandskabet ankom i dagbrækningen, en eller to mand af naboer eller bekendte, som skulle hjælpe med at tage livet af dyret og gøre den i stand. Far »stak« den altid selv, mens de fremmede holdt på den, og mor rørte blod. Det blev opsamlet i en spand, og der skulle røres kraftigt i det, til det var noget afkølet, for ellers blev det klumpet. Så blev grisen skoldet i et kar med det kogende vand, derefter skrabet og gjort ren, hængt op på en stige og skåret op, og så var der travlhed hele dagen med at gøre tarmene rene, smelte fedt af og lave fedt-grever, hakke kød til medisterpølse — hvilket foregik med en lille skarp økse, da vi ikke kendte hverken kødhakkemaskiner eller krumkniv. Henimod aften, når det hele var afkølet, blev så kroppen parteret og lagt i saltkarret. Det var en travl og spændende dag, men nogle dage senere kom det, der var endnu mere spændende, og som jeg i lange tider glædede mig til: pølsegildet. Blodpølse var

min livret, er det da forresten endnu, og det kan nok være, tænderne løb i vand, når jeg så mor hale de trinde, dampende pølser op af bryggekedlen, hvori de var kogt. Så kom om aftenen de, der havde hjulpet ved slagtingen, og der blev først serveret ribbenssteg og medisterpølse, hvilket også var godt, men festens højdepunkt var først inde, når de lækre blodpølser arriverede, og jeg fik et par ordentlige skiver på min tallerken.

Når slagting og pølsegilde var overstået, var julen jo nær forestående og blev ventet i stor spænding, skønt den jo visselig i sit ydre udstyr var for intet at regne mod den jul, som nu fejres, navnlig i storbyen, men vi kendte jo ikke andet, og vi børn glædede os alligevel til denne vinterens festlige tid. For det første fik vi fri fra skolen i 14 dage, og denne ferie var meget velkommen, da vi jo så havde gået i skole stadig lige fra sommer- eller, som vi kaldte den, høstferiens slutning. Der var ingen efterårsferie eller »fjortendageslov«. Desuden gik forud for julen juleforberedelserne, som næsten var det bedste af det hele. Det begyndte med, at far en halv snes dage før juleaften læssede nogle poser med rug, hvede og byg på trillebøren og kørte til mølle, hvorfra han så senere kom tilbage med rugmel, hvedemel og byggryn. Fra høker eller købmand blev hentet en forsyning af sukker, svesker, rosiner, krydderier, rom og brændevin. Denne sidste drik fik vi som regel ved juletid hjem på et lille, grønt anker, som det kaldtes — en lille tønne, som vistnok tog en syv-otte liter — den øvrige tid af året brugtes kun en dunk til to liter — en pægl brændevin, d. v. s. en kvart liter, pr. dag blev regnet som daglig dosis til en arbejdsmand i de tider, nydt til de forskellige måltider i dagens løb, og det androg en værdi af ca. 8 øre. Min far konsumerede dog som regel ikke så langt nær dette kvantum.

Nå, men så kom den store dag; der skulle bages til jul, og det begyndte den foregående aften, da der skulle lægges dejg, hvilket foregik i dejgtruget, som altid om vinteren blev anbragt inde i vort opholds- og sove-

værelse, for dejgen måtte ikke ha' det for koldt om natten, så kunne den ikke »gå«, som det hed, d. v. s. komme i gæring. Til jul skulle der jo bages både rugbrød og sigtebrød, og vi sigtede selv melet til sidstnævnte, idet rugmelet blev rystet igennem et fint »hår-sold«, så alle skaller og grovere substanser kom fra, og sådant hjemmebagt sigtebrød var meget velsmagende. For at fremskynde gæringen i såvel rug- som sigtebrødsdejg kom der et lille stykke »surdejg« i denne. Surdejg var et lille stykke rå dejg af størrelse som et halvt brød, som var gemt fra forrige bagning og altså var stærkt syrligt. Når dejgen så var lagt i dejgtruget, rugbrødsdejg i den ene ende og sigtebrødsdejg i den anden og anbragt i passende nærhed af kakkelovnen, så var der blot at gå i seng og sove til næste morgen, hvor det rigtig interessante skulle foregå. Når man så vågnede om morgenen, var ens forældre allerede i fuld gang med arbejdet, mor med at ælte dejgen i truget, far med at fyre i bageovnen. Som brændsel hertil blev benyttet ris og kvas og forskelligt affaldsbrænde, og der skulle fyres i hvert fald et par timer, for at ovnen kunne blive passende hed. Så blev brødene formet, hvilket skete ved at rulle dem med hænderne på bunden af truget, og derpå sat i ovnen, som imidlertid var fejtet ren for gløder og aske ved hjælp af en kost på en lang stage. Brødene blev sat ind med en »gredsle«, et bræt på en stage, og de stod i ovnen på den bare murflade, så underskorpen var jo ikke helt fri for små substanser fra de ophedede mursten, og det kunne nok knase lidt mellem tænderne, når man spiste brødet. Når brødene så var pakket sammen i ovnen — hvilket skulle gå rask, så ikke for megen varme skulle gå til spilde — blev døren lukket, og nu foregik bagningen, alt imens der så blev rørt og lagt dejg til hvedekage, søsterkage og forskellige andre lækkerier, som kom i ovnen, efter at brødet var taget ud, og den havde fået en ekstra opvarmning. Senere på dagen blev bagt klejner og æbleskiver i gryde eller pande, samt pebernødder ikke at forglemme — alt i alt en

såre spændende dag for os drenge, da disse ting, som her blev frembragt i så stor overflod, den øvrige tid af året var meget sjældne forekomster og da kun i yderst begrænsede kvanta.

Til juleforberedelserne hørte jo også brygning, ekstra rengøring og pudsning af de forskellige messingting, og når så endelig juleaften oprandt — ja, hvad skete der så? Det var ikke store ting, da vi ikke kendte hverken til julegaver, juletræ, kirkegang eller salmesang, men alligevel var der en vis højtidelig stemning, da der dog blev kimet med kirkeklokkerne en times tid hen under aften, og det lød jo festligt for os, der boede så nær kirken, så vi kunne høre dem. De, der boede i udkanten af sognet, kunne, hvis det blæste, og vinden bar fra, sikkert ikke høre klokkerne. Men der blev så gjort festligt i stuen med meget små midler; bordet blev flyttet fra sin vante plads under vinduet ud midt på gulvet og dækket med en hvid dug samt lidt ekstra service, og efter at dyrene havde fået et ekstra foder, for de skulle jo også vide, at det var jul, og der var fejtet og gjort rent i de ydre lokaliteter, samledes vi om julebordet, midt på hvilket foruden de øvrige pæne ting den »store lampe« strålede i al sin glans og kastede et festligt skær over det alt sammen. Julemiddagen bestod som regel af saltmad eller sennepssul, som det også kaldtes, og derefter suppe med kødboller samt til slut æbleskiver, og når så disse lækre ting var fortæret, sad vi bare hyggeligt sammen og spillede lidt kort eller spiste pebernødder og æbler.

Det var så det hele, men alligevel var der »noget i luften, jeg ved ikke hvad«, og vi gik til ro i samme stue i en egen højtidelig stemning, og denne stemning var atter til stede den følgende morgen, når vi vågnede, thi så var det rigtig jul. Far skulle ikke på arbejde, og vi skulle ikke i skole, vi fik en »fin« frokost, og så ringede kirkeklokkerne igen, men jeg må indrømme, at vi var ikke særlig villige til at efterkomme deres kalden, thi kirken var kold og uhyggelig, og prædikenen gik som

regel temmelig sporløst hen over hovedet på os, hvilket jeg vil antage, at vi og præsten var lige skyld i. Han var i almindelighed ikke nogen særlig fin prædikant, og menigheden — vi selv i høj grad iberegnet — var temmelig sløv og ligegyldig for åndelig påvirkning, i hvert fald den, vi fik serveret i vor kirke. Adskillige kæmpede stærkt med søvnen under prædikenen, men som regel var far dog i kirke juledag, og en af os skulle jo også op med offeret til præst og degn. Dette offer blev ydet på den måde, at der kort før jul, påske og pinse med skolebørnene blev fordelt offersedler til samtlige ejendomsbesiddere i sognet, to til hver ejendom, en blå til præsten og en hvid til degnen, hvorpå var skrevet eller trykt: Offer til . . . o. s. v., og ind i disse sedler blev så pakket det beløb, som det ansås for passende at give i offer. Det var ca. 1 à 2 kr. til hver fra en gårdmand og halvtreds øre fra en husmand, og disse sedler og penge gik man under den første salme efter prædikenen op med og lagde præstens på alteret og degnens i hans lukkede stol.

I mit hjem havde vi dog også i en årrække et lille julegilde, som forløb meget festligt i betragtning af de små forhold og den indskrænkede plads. Det blev som regel holdt juledags aften, og som gæster var da min onkel, morbroder Mads Hvid med tante og deres to døtre, mine kusiner Anna og Hanne. De kom kørende med en gammel, hvid hest, som de havde i mange år; senere fik de en brun hoppe, og den blev spændt fra og sat ind i loen, da staldforholdene ikke var beregnet på at huse så stort et dyr som en hest. Men alene det, at vi havde en hest under vort tag, syntes jeg var uhyre interessant, og jeg betragtede med en vis ærbødighed det store dyr, der fyldte godt på loen; en hest var i mine øjne det fornemste af alle husdyr, den rangerede i stand og rang langt over ko, gris og høns, og jeg syntes, det var en stor ære at huse et så fornemt dyr. — Af andre gæster kom der mest unge mennesker som alle tjenestefolkene på præstegården, hvor mine forældre arbejdede en del,

og enkelte andre, og så kom jo mine to brødre hjem, så der kunne blive samlet en ti-tolv unge mennesker foruden nogle få ældre, og det gik meget livligt til ved det lille gilde, da mine to kusiner var dygtige til at spille på harmonika; enkelte andre kunne også håndtere det nævnte instrument, og så blev der danset i den store stue efter spisningen, som foregik ved et improviseret bord sammesteds. Saltmad, flæskesteg og æblekage, siden vankede der punch og æbleskiver, og der var højt humør. Navnlig var en lille mand, der hed Jakob Jensen, og som i mange år kom i mit hjem som søn af huset, utrættelig til at finde på løjer og sætte liv i selskabet. Han var fra Mols, hvilket tit gav anledning til mange løjer, idet man påduttede ham en hel del af de kendte molbohistorier, men altid slagfærdig og parat til at give svar på tiltale fik han som regel vendt brodden mod dem, der ville have ham til bedste. Han var som ganske ung kommet til Lolland for at få et job ved de store digearbejder, som udførtes efter den store stormflod 13. november 1872, og da disse efter nogle års forløb var afsluttet, blev han, som flere af de tilrejsende arbejdere, dér på egnen og tog fast arbejde; han var i en årrække andenkarl og kusk i præstegården og blev senere herskabskusk hos godsejer Jensen på Fredsholm, hvor han 40 år gammel blev gift med en jævnaldrende pige, Bertha fra Sverige, som var kammerjomfru hos herskabet, og de fik et husmandssted i fæste under Fredsholm gods, og de købte det siden og drev det op i deres høje alder som et mønsterbrug. Det var et par sjældent retskafne mennesker, elskværdige og gode, der levede et »jævnt og muntert, virksomt liv«, agtet og afholdt af alle, som kendte dem. Æret være deres minde.

Julen på landet varede jo den gang i fjorten dage, regnede man, idet den først sluttede dagen efter Hellig tre Kongers dag d. 7. januar, som hed Knuds dag (Knuds dag). »Knøv driver julen øv —«, hed det; først efter den dag tog man rigtig fat på arbejdet igen. Halvhelligdagene kaldtes de dage mellem anden juledag og nytår.

At gå rundt og skyde nytår ind — det foregik med rigtige bøsser, da nutidens fyrværkeri ikke kendtes — blev kun lidt brugt dér på egnen og mest på lidt afsides liggende steder; dog erindrer jeg enkelte gange, at der blev skudt udenfor vore vinduer.

Knuds dag d. 7. januar var det min onkel Mads Hvids fødselsdag, og vi var da i reglen dér på besøg, de fleste gange kørende med et lånt køretøj. Der var mange gæster, mest ældre, og stort traktement med mad og drikke, og det var altså den festlige afslutning på julen; næste dag begyndte *skolen*, og så gik alt igen i den vante dont.

Lul, lul, rokken går
støt i moders stue,
og jo mere blæsten slår,
des mer får arnen lue.

Den stemning, som Åkjær så smukt skildrer i sin sang om rokken, er jeg også fortrolig med fra min barndom, idet mor jo ofte spandt om aftenen. I min tidligste barndom havde vi selv får, men siden hen, da vi begyndte at holde to køer, blev fåreholdet nedlagt, og der blev da købt uld. Det var mange processer, ulden skulle gennemgå, før der blev tøj af den: først kartes og spindes, så fra rokken haspes op på en garnvinde, så det kom til at foreligge i store ruller eller fed. I denne tilstand blev det så vasket og undertiden farvet, så vundet op i nøgler, og så gik turen til væveren. Vævning var jo dengang et landsbyhåndværk ligeså fuldt som smedens — så kunne det først komme til skrædderen eller blive syet i hjemmene til dynevår, skjorter, lagner o. s. v. Lærred til dette sidste skulle jo først bleges, d. v. s. henligge i længere tid i fri luft. — Min far hjalp undertiden mor med at karte ulden, mens hun spandt, og så var der jo rigtig gang i foretagendet. Jeg syntes, det var så interessant om vinteraftenerne at gå lidt tidlig i seng, mens far og mor endnu arbejdede med ulden, og så trække dynen helt op over hovedet og ligge der nede og lytte til

karternes skratten og rokkens snurren og ligesom lukke alverden ude og mig selv inde i mit lønkammer, mit lille »hus« der nede under dynen, hvor jeg, som Åkjær i den nævnte sang siger det: hørte ensomheden synge. Jeg har i mit liv ikke egnet mig meget til at omgås mennesker, jeg har kun haft få tanker at tumle med og yderst besværligt ved at udtrykke dem i ord. Hvor har det været mig en lidelse, at jeg ikke har kunnet finde på noget at sige, når jeg var sammen med mennesker og derfor ikke kunne komme i kontakt med andre — men mine rigeste stunder har jeg haft, når jeg var alene og kunne drømme mig ind i en verden af forunderlig fred og harmoni eller gennemtænke de livsproblemer, som dukkede op på mit livs vej.

Der var også en anden lyd, som ofte lød i mit hjem om aftenen i efterårstiden og først på vinteren; det var fars plejlslag på loen, når han ved lyset af en lille håndlygte, som hang på væggen, tærskede vort korn. Han var på denne årstid travlt optaget af at tærske for andre om dagen: skoleloddens korn og rugen i præstegården, så vort eget måtte han besørge om aftenen og om søndagen. Disse dumpe slag med plejlen mod kornet på logulvet, regelmæssigt og afmålt faldt de som et urs langsomme tikken — durrede med en underlig dyster tone gennem huset i den stille aften, en arbejdets rytme og musik, som vel ikke kunne løfte sindet op til de store højder, men var et udtryk for en trofast sliders stræben for det daglige brød til sig og sine. Mig var det altid en gåde, hvordan han kunne komme til at svinge plejlen over sit hoved, da der var så lavt til stænget, at hans hue næsten berørte de bjælker og stænger, som kornet eller halmen deroppe hvilede på, men en livslang øvelse bevirkede, at plejlen stadig gik i sin bestemte bue, så den aldrig — til min store forundring — ramte hverken fars hoved eller bjælken, men passerede støt og rolig de få cm, der var imellem disse to.

En anden lyd, der gav udtryk for det samme som plejlslagene på loen, men lød på en anden årstid, en anden

tid på døgnet og med en mere festlig klang, har også vævet sig ind i mine barndomserindringer — det var, når jeg en tidlig høstmorgen blev vækket af min slummer ved, at far strøg sin le tæt udenfor havegærdet, hvor han var i færd med at høste sit eget korn, før han gik ud til dagens gerning med høstarbejde for fremmede. Det, han således fik høstet om morgenen, skulle mor og jeg så binde og stille op i dagens løb, og når således det hele var afhøstet, opstillet og havde stået sin tid, så det var tjenligt til indhøstning, foregik denne på en bærebør (som nærmest lignede en bred stige), der blev lagt på jorden, og negene læsset på, og derefter tog en person fat i hver sin ende, løftede det hele op og bar det hjem på loen.

Undertiden fik vi dog også et køretøj til låns hos en af naboerne, og så kunne vi jo hurtigt få noget kørt hjem, det var sjældent, det skete, da de, der ejede køretøj, jo selv skulle bruge det i den tid, hvor kornet skulle ind.

Høsten var jo i disse tider noget andet end nu, hvor afhøstning og opbinding foregår ved maskinkraft, og hvor een mand med heste og selvbinder besørger det samme arbejde, som der var indtil 4—5 mejere (høstkarle) og lige så mange kvinder eller ganske unge mænd til at binde op om den gang. Det var hårdt arbejde, men det gik med liv og lyst og godt humør fra tidlig morgen kl. 6, til det var omtrent mørkt om aftenen — og når der skulle køres ind, gik det i susende trav hen over markerne med de lange høstvogne. Hurtigt blev der læsset et højt læs, og det blev snøret fast med læstræet og forrebet og bagrebet — og så: »Tungt ruller lange høstvogn til by med markens skat, men let og raskt på stænge gemmes skatten — på marken er færdsel fra daggry til nat, om liv sjunger dagen fro til natten«. Ja, de mange skønne høstsalmes, som vore to udødelige digtere Ingemann og Grundtvig, og enkelte andre, har skænket os, skildrer jo så smukt og træffende livet på landet i høstens tid, da: Glad høstkarlen svinger mejeredet, og

Det kaldes skal vor bedste sang
til evig ros og minde,
som løber rundt i Dannevang,
når piger negen binde.

Fra mit syvende år og i ni eller ti år derefter havde far fået høstarbejde i præstegården og skolen, idet lærer Søgård foruden de 12 tdr. land, der hørte til skolelodden, i den tid også havde præstegårdens 60 tdr. land i forpagtning og derfor havde brug for megen arbejdskraft. Som en del af vederlaget for dette arbejde fik far jo så heste og redskaber til at dyrke sin egen jord med.

Høsttiden og høstferien var jo en festlig tid, som vi børn i skolen så hen til og glædede os til i løbet af sommeren. Vi fik ikke ferie på nogen bestemt dato, men altid den dato, da der blev mejet rug i præstegården, således at læreren kunne være fri for os i hele den tid, hvor han skulle høste, og han var heller ikke i godt humør, hvis høsten på grund af ustadigt vejr trak ud over den måned, som ferien varede, så han skulle have os igen, før han var helt færdig med at høste. Om høsten fik alle arbejderne kosten i skolen, og da havde »madam Søgård«, som hun kaldtes, en stor husholdning. Dengang var på landet kun præstekonen »frue«, andre kunne højst nå til at blive »madam«, og ligeså var kun præstedøtre og dermed ligestillede eller højere oppe fra rangstien frøkner, alle andre højst jomfruer, men de fleste kvinder, både gifte og ugifte, blev kaldt ved deres navn uden nogen titel.

Når høsten var forbi, holdt læreren altid enten skovtur eller høstgilde for alle sine høstfolk med deres familier — i den retning var han meget large, og han holdt selv meget af god mad og et, eller mange, glas god punch, og han var ved denne lejlighed den første i laget mellem sine arbejdere. Min mor og jeg blev jo også indbudt, og det var en af de største, ja, jeg kan vel godt sige den største, årlige fest i min barndom, selv om jeg, navnlig i begyndelsen, følte mig lidt trykket af den uvante situation ved at være gæst hos min lærer, som vi børn

jo ellers så op til med frygt og bæven, og ganske »paff« blev jeg, når det traf sig, at selve madam Søgård, som jeg ellers anså for at være et højere væsen, kom og lagde et stykke steg eller andet godt på min tallerken. Var det skovtur, så kørte vi på et par høstvogne ud til en eller anden skov, en ekstra vogn fulgte med med mad, drikke og service. Så blev der spist hos skovfogeden, og bagefter vankede der punch i lange baner, så alle blev i højt humør, og der var sang og lystighed. Jeg syntes, det var højst aparte at se alle disse store og, som jeg jo dengang syntes, gamle mennesker synge og snakke og fortælle lystige historier i munden på hinanden. Nogle gange blev der holdt høstgilde hjemme, og så spiste vi i skolestuen, og bagefter blev der danset samme sted til den lyse morgen, og vi kom jo da også ind i lærerens private stuer for at drikke kaffe og lignende, — noget ganske enestående, som jeg kun med stor betænkelighed kunne gå med til, da jeg var bange for, at jeg ikke skulle kunne opføre mig rigtigt og passende på så fint et sted.

Når høsten var forbi, kom damptærsketiden. På alle gårdene havde man dengang selv et tærskværk, som blev drevet ved hestekraft. En hesteomgang i gården, hvor to heste gik rundt og trak i en bom, som drejede en lodretstående akse, hvorpå sad et stort tandhjul, som igen greb ind i et mindre, og hvorfra kraften gennem en langs med jorden liggende akse forplantede sig til selve tærskemaskinen inde på loen. Men denne tærskemåde var ret langsom, og så skulle kornet bagefter renses, så der gik i reglen et godt stykke af vinteren, før der var udtærsket, og derfor var det i min barndom ret almindeligt, at man på lidt større gårde lejede et stort tærskværk, som tillige kunne rense kornet samtidig og på nogle få dage tærske det meste af en bondegårds avl. Det blev trukket af et lokomobil, en slags kombineret dampkedel og dampmaskine på hjul, ligesom selve tærskværket også var på hjul og blev trukket fra sted til sted af fire heste. Disse damptærskværker lavede i efterårsmå-

nederne op i landskabet, da tærskningen nu ofte foregik i fri luft, og man kunne, især på stille, klare septembere-dage, høre deres monotone sang vidt omkring, og desfor-uden lød dampfløjten som en festlig opsang ved arbej- dets begyndelse om morgenen og ved spisetiderne, samt tillige som et velkomstsignal til arbejdets afslutning ved fyraften efter en lang og streng arbejdsdag. Til at be- tjene et sådant værk kræves der mindst en halv snes mennesker, og der var da liv og lystighed og godt humør ligesom i den rigtige høsttid. Damptærsketiden, syntes jeg, var næsten lige så festlig som høsten, kun var der det, at vi børn jo ikke i den tid havde ferie.

En spændende og interessant tid var også høbjerg- ningstiden om sommeren. I mine første barndomsår hav- de vi i mit hjem kun en ko og så et par får, men siden blev fårene ombyttet med en ko, så vi havde to malke- køer, og da så tillige fælles- eller andelsmejerierne i mid- ten af firserne begyndte at komme frem, så kom vi til at sælge mælk til mejeriet, hvilket tilsammen betød et øko- nomisk plus, da vi så kunne, den meste tid af året, hente 30—40 kr. i mælkepenge på mejeriet hver måned, for- uden at vi så fik skummetmælken tilbage til husholdnin- gen og til grise og kalve. Det gav betydelig flere penge end tidligere af den ene ko at kunne sælge nogle få pund smør i ny og næ. Men det kneb med at skaffe vin- terfoderet til de to køer, og derfor måtte der om som- meren bjerges noget hør på forskellig vis. Far købte om foråret et stykke vejgræs — det græs, der om sommeren voksede langs grøfterne ved kommunens veje, og som af sognerådet blev bortsolgt ved auktion, som afholdtes i skolen. Far købte som regel et stykke på 1 km's længde eller mere tæt ved vort hjem, og når græsset var stort nok til det, blev det slået og høstet som hør, og derefter græssede vi køerne i vejgrøften resten af sommeren, hvil- ket var min bestilling i de dage, jeg ikke var i skole. Vi gik jo kun i skole tre dage om ugen. Jeg gik da med kø- erne på vejen ca. to timer hver formiddag og ligeså om eftermiddagen, og da græsset groede frodigt, gnavede de

sig godt mætte på grøftekanterne, så behøvede de ikke ret meget at æde hjemme på lodden de dage. Foruden det hø, vi fik på vejen, fik far også lov til gratis at slå græsset på grøftekanter og langs vandløb i præstegårdens kornmarker. Det var jo ikke meget udbytte i forhold til det store arbejde, det krævede, og som far måtte besørge efter fyraften og om søndagen, men lidt blev der da ud af det, og når far havde slået det, og det var tørt, så rev mor og jeg det sammen i bunker, som far da snørede sammen med et reb og bar på sin ryg langs ad grøfterne ud til vejen, hvor det blev sat i stak og senere kørt hjem tillige med vejhøet på et lånt køretøj. Jeg syntes, det var uhyre interessant at gå sådan og rive hø i grøfterne. Dybt inde i kornmarkerne, navnlig i rug og hvede, der jo på det tidspunkt var så højt, at jeg fuldstændig forsvandt, når jeg gik nede i grøften og intet kunne se uden de gulnende strå omkring mig og de vajende vipper over mit hoved og så en strimmel blå himmel, når jeg så lige op i luften. Intet kunne jeg høre uden den sagte susen og raslen i det modnende korn.

Jeg lægger mig i læet her ved storrugens rod.
Jeg lytter, og jeg lytter, til det synger i mit blod.
Det lyder som af leg i en spændbuet hal,
når dansen lokker ringlelyd af lampernes krystal.
Det er, som tusind fingre små på sølvtangenter gå.

Jeg har vel dengang, omend ubevidst, følt, at sang og kerne gror sammen på den danske jord, skønt jeg først langt senere hen i livet skulle lære den digtning at kende, som så mesterligt giver udtryk for disse følelser. Dengang vidste jeg intet om, at der et stedovre i Jylland gik en knøs, nogle få år ældre end jeg, i hvis sjæl alle disse sange lå gemt, som jeg senere hen skulle komme til at glæde mig så meget over og føle mig løftet og båret af.

Det hændte også et par år, at far købte græs på digerene ved stranden langs Nakskov Fjord; det blev solgt på samme måde som vejgræsset, men det var af noget stør-

re format og blev holdt på rådhuset i Nakskov og forestodes af digelaugets bestyrelse. Så skulle vi derud at slå, rive og høste hør, og det var vel nok toppunktet af det hele at komme ud til stranden; allerede dengang følte jeg, at jeg elskede de smilende kyster i det danske ø- og fjordlandskab og det blå vand, som forbinder disse øer og kyster. Når vi her kom gående ad den vej, som løb langs med landsiden af det høje dige, så kunne vi jo slet ikke se vandet, da diget ragede mægtig højt op over vore hoveder, men så var der enkelte steder anbragt trapper op ad det ind mod land stejle dige, og med hvilken bæven og forventning steg jeg op ad sådan en trappe; blot nogle få trin til, så havde jeg hovedet ovenfor, og så skulle jeg skue det herlige syn, som jeg vidste lå udbredt for mine øjne. Så var det der, det blå vand, med sin store, ja, i grunden uendelige flade, thi jeg vidste jo, at selv om det kun var en vig af en fjord, så stod det dog i forbindelse med verdenshavene, så var det i grunden det samme vand, som beskyllte kysterne i fjerne verdensdele, og derude i fjordmundingen, dér åbnede det sig ud imod disse store vande. Og så alle de små øer og halvøer, som jeg kunne se trindt omkring ligesom svømmende på fjordens blanke vande. Fjerne landsbyer og kirker på den anden side af fjorden — et betagende syn for mig landkrabbe, der ofte kun en gang hvert år kom til stranden — men i disse par år, da vi skulle derud at rive hør, kom jeg der altså og fik endda lov til at blive der og hjælpe til med at rive høet en hel eller halv dag. Det var fest.

Imellem min hjemby Vestenskov og fjorden lå der nogle lave engstrækninger, som var indvundet ved inddæmning, og hvoraf en lille del var under plov, men kun gav et højst tarveligt kornudbytte, da det var gammel søbund og meget sandet, men den største part henlå til græsning, og herude på disse åbne strækninger var det også meget interessant at færdes for mig, som ellers levede mit liv omgivet og indesluttet af de høje pilehegn. Jeg kom kun sjældent helt derud, men fra præstegårds-

markerne var der fri udsigt ud over de store vidder, og denne udsigt nød jeg, så ofte jeg havde lejlighed dertil. Der var vel nok ialt et par tusinde tønder land, hvoraf halvdelen, den del, der lå nærmest Vestenskov, hørte til herregården Fredsholm, og det var den del, vi havde fri udsigt over. Længere vesterude lå Bogøgården, hvortil den anden halvdel hørte, men dette var af endnu ringere kvalitet, da det først var blevet afvandet på et senere tidspunkt og var mere råt end det andet. Min far havde, nogle få år før jeg blev født, været med til at så græsfrø her i den nøgne fjordbund, umiddelbart efter at den var blevet tørlagt, og dette frø lå så og spirede, så der deraf efterhånden fremkom en tarvelig græsvækst. Når denne havde dannet en lille grønsvær, prøvede man at pløje den og så lidt havre deri. Det blev kun et meget tarveligt udbytte til at begynde med, men planternes rødder og stubbe dannede dog efterhånden, når de gik i forrådnelse, en smule muld, som der så atter blev sået i, og ved lidt tilførsel af gødning og fortsat behandling ventede man så i løbet af en længere årrække at få det under en vis kultur.

Min mor havde også ydet sit bidrag, idet hun tillige med andre kvinder havde gået her og samlet sten op. Et hårdt arbejde til en lille betaling, men det var også før min tid. Der boede nemlig hos mine forældre i nogle år, før jeg blev født, en enlig ældre kvinde, som hed Karen Marie, og som de vist, tænker jeg, af kommunen har fået lidt betaling for at have i huset, og så længe hun var rask, tilså hun mine to ældre brødre, og mor gik da en del ud på arbejde. Denne Karen Marie var, så vidt jeg har kunnet forstå, en god gammel sjæl; hun døde i mit hjem og blev begravet i det gravsted på Vestenskov kirkegård, som hørte til ejendommen, og hvor mine forældre senere er begravet. Da hun var død, boede der senere en lille tid en anden kvinde, en enke, som hed Karen Sofie, og som jeg godt kan huske, ikke at hun boede der, men hun kom så meget hos os, hun kom ofte på besøg og boede ellers hos sin eneste søn, som bestyrede en

Vej i Vestenskov ved vintertide, et foto fra 1930'erne.

manufakturforretning i Nakskov. Mine forældre har altså kendt til at leje værelser ud.

Disse logerende havde altså den største af stuerne at sove i, og de opholdt sig ellers og spiste sammen med familien. Det var indskrænkede forhold i et så lille hjem, men det gav formodentlig en smule indtægt, om ikke meget direkte, så indirekte, derved at min mor så kunne gå lidt ud på arbejde, og det kunne behøves i de tider, da daglønnen for mandlige arbejdere var meget lille. Jeg har i mit hjem ofte hørt tale om, at far i sine yngre dage i lange perioder om vinteren gik ud på arbejde for en mark = 33 øre plus kosten. I min barndom var den almindelige dagløn en krone plus kosten eller en krone og halvtreds på egen kost, og det var jo ikke ret meget at ernære en familie for, og for hvem der ikke havde lidt jord sådan som mine forældre, men var henvist til at leve udelukkende af arbejdet for fremmede, må det have været et kummerligt liv, selvom kone og børn hjalp til så meget, de kunne. Far tærskede dengang en del med plejl — al rugen i præstegården — fordi rughalmen skulde bruges til tækkehalm til at reparere tagene med, og hertil kunne den ikke bruges, hvis den blev tærsket på maskine, da den så blev slået for meget i stykker. Det var derfor mest almindeligt på gårdene at tærske rugen med plejl, og som vederlag for dette arbejde, der i reglen optog november og december måned, fik far hver tolvte tønde af den rug, han tærskede. Altså når han havde aftærsket og rensset tolv tønner, fik han selv den ene. Det var kun en ringe betaling, men nogle få tønner rug fik han da ud af det. Det blev leveret til møl-leren, og så fik vi rugmel herfor hele året til hjemmebaging, så længe vi bagte selv, og siden fik vi rugbrød, så vi blev dog derved sikret, i bogstaveligste forstand, det daglige brød.

Længere hen på vinteren arbejdede far som regel en del med at slå sten til vejen. Det var på akkord og da ofte kun i stand til at give en ringe fortjeneste, men der var ikke andet arbejde at få end dette. Jeg har så-

ledes godt kendt ham, som »sidder der bag skærmen, med halm om ben og knæ, og med hamren må forvandle de hårde sten til brød« — og jeg har tit løbet ud til ham med lidt varmt at spise eller drikke, det var jo koldt med sådant stillesiddende arbejde ved vintertid. Længere henne i forårstiden virkede far en del med at lægge dræningsrør ned på markerne; det var i de år, da det meste af Lollands jord blev drænet for at få grøfterne, som gik ud over agrene, væk og derved spare det årlige arbejde med oprensning af disse, indvinde det ikke ubetydelige areal, som grøfterne optog, og navnlig at få jorden bedre afvandet, så den ingen steder blev sur. Og så var der jo også betydelige sundhedsmæssige fordele, viste det sig, idet det, som man kaldte den Lollandske Syge, i mine forældres barndom og ungdom var meget udbredt, man kaldte det »andendagsfeber«, en slags malaria. Det viste sig, at den stammede fra de lave, sumpede engstrækninger. Da jorden blev afvandet, forsvandt sygdommen. Far var efterhånden blevet en slags specialist i at lægge disse ledninger, og det gav en ret god fortjeneste efter den tids forhold — op til 3 kroner om dagen.

I de sidste af mine barndomsår begyndte det, som siden fik navnet: Husmandsbevægelsen. Ikke som nu med husmandsforeninger ud over landet, men man begyndte at få øjnene op for disse små landbrugs betydning og ville hjælpe dem til at give så godt udbytte som muligt. »Maribo Amts landøkonomiske Selskab« tog sig bl. a. også af husmændenes anliggender, og de, der ønskede det, fik en gang hver sommer besøg af selskabets konsulent og kredsformanden, som så på afgrøderne i mark og have og gav råd og vejledning. Det kostede en husmand 1 kr. årligt at være medlem, og derfor erholdt man så selskabets trykte beretning om det forløbne års virksomhed med megen god oplysning om landbrug i almindelighed — det lille landbrug i særdeleshed. Selskabet uddelte desuden hvert år en del præmier på 10 — 15 og 20 kr. for veldyrkede lodder, og de, der

kendtes værdige til disse præmier, fik hver for sig et lille stykke i årsberetningen. Far fik i en årrække hvert år 10 kr. i præmie, og denne blev, mærkeligt nok, ikke tilsendt, men skulle afhentes på Søllestedgårds gods-kontor, da godsejer Jørgensen på Søllestedgård var kredsformand for Lollands Sønderherred, men husmændene fik på den måde en lille fri- og festdag, når de skulle hen og hente deres præmie, og den slags dage havde i hvert fald min far ikke ret mange af. Disse små rejser med toget fra Nakskov til Søllested var sikkert alt, hvad han havde kørt på jernbanen, indtil han over 60 år gammel kom med på den første husmandsrejse, som gik fra Vestlolland til Nordfalster, også arrangeret af Landøkonomisk Selskab og personligt ledet af selskabets daværende formand, grev Reventlow, Rudbjerggård. Rejsen varede i to dage, og de vestlollandske husmænd overnattede på Næsgård landbrugsskole. De var af skolen indbudt til fællesspisning og hørte desuden et par foredrag og blev så ellers pr. vogn befordret rundt til forskellige fremragende husmandsbrug på Falster, kom også forbi Skørringgård, og far fik lige hilst på min ældste bror og hans første hustru, som dengang bestyrede mejeriet her, før de kom til Maglebrænde. Det var festlige dage for disse forslidte husmænd og forløbere for en opgangstid, såvel i økonomisk som kulturel henseende.

I en omtale af mit barndomshjem og det liv, som levedes der, må jeg også ofre nogle ord på dyrene, der i en så lille verden jo næsten hørte med til familien, og jeg må da særlig fremhæve to kære, trofaste dyr, koen »Blis« og hunden »Ami«. Blis var født og opvokset her i hjemmet og havde sit navn efter en hvid stjerne i panden. Den havde som lille kalv suttet på vore fingre og slikket vore hænder og siden som en kåd og fræk ung-mø lavet enkelte små gale streger, som hurtigt blev den tilgivet, da den nu engang forstod at indynde sig. Den blev husets forkælede barn. Og siden, da den skulle til at gøre gavn for føden, tjente den ærlig og tro indtil sin, for en ko, høje alderdom, gav hvert år en kraftig og le-

vedygtig kalv og godt med mælk i »fadet og bøtten«. Hunden Ami var indvandret fra Græshave. Min broder Niels kom til huse med den i en kurv — han lærte dengang mejeri på Øllingsøgård — og da var den vel nok en lille, nuttet fyr; den blev en trofast ven for os alle i mange år. Den sov om natten i fars lænestol, men den lagde sig ikke til at sove, før den havde fået et af vore klædningsstykker, vest eller trøje, at lægge sit hoved på. Var den udenfor og ville ind, så vidste den nok, at den skulle henvende sig på rette sted, og det var udenfor vinduet ind til opholdsstuen. Den spiste ikke gerne, uden en af os gav den maden i bidder, og selv om mine brødre og jeg var borte fra hjemmet i halve eller hele år ad gangen, var dens gensynsglæde lige overvældende, når vi kom hjem på besøg. Den overlevede min far og flyttede efter hans død med mor til broder Hans og tante Emma på Maglebrænde mejeri, hvor den endte sine dage. Jævnfør Åkjærs smukke digt: Da de skød Trofast —.

En begivenhed, som var indtrådt godt tre år, før jeg blev født, gav i hele min barndom rigt stof til samtale dér på egnen, således at selv om jeg ikke har oplevet den, har den dog vævet sig ind i min barndoms tankeverden, så den aldrig vil glemmes. Det var stormfloden den 13. november 1872.

En flere dages voldsom nordøststorm havde drevet vandet oppe fra den Finske og Botniske Bugt ned i Østersøen, og da det ikke hurtigt nok kunne komme ud gennem bælteerne, så gik Østersøen over sine bredder og fremkaldte den naturkatastrofe, der fik så sørgelige følger. I et enkelt sogn på Lolland, Gloslunde, druknede over tyve mennesker, og overalt, hvor vandet nåede hen, skabte det stor skade på bygninger og inventar, og en masse dyr druknede. Mit hjem lå så langt inde i landet, så forholdsvis højt, at kun halvdelen af lodden blev oversvømmet. Det var uheldigvis den halvdel, hvorpå huset lå, og vandet stod cā. en alen højt i stue og stald, så både mennesker og dyr måtte flygte. Hønsene blev fan-

get og kastet op på loftet, og grisen såvel som drengene måtte far bære på sin ryg op på det tørre. Alle måtte søge tilflugt hos naboerne, som var undgået vandet. En stor del af væggene i huset styrtede sammen; da de jo kun var murede af rå mursten, var de ikke meget modstandsdygtige, og meget af bohavet flød omkring i stuerne, men det var naturligvis billigt sluppet, da mange hjem var fuldstændigt bortskyllede. Det varede ca. et døgn, før vandet begyndte at synke, og man rigtigt kunne overse ødelæggelsen. Der kom naturligvis hurtigt en storslået hjælpeaktion igang gennem privat indsamling og tillige en betydelig statsstøtte, så de, der havde lidt skade på deres ejendom, fik erstatning og hjælp til genopbygning.

Så snart det derefter kunne lade sig gøre, gik man i gang med at rejse de mægtige diger, som nu strækker sig rundt om hele Lollands vest- og sydkyst omtrent i en ubrudt linie fra Nakskov til Rødby. Disse diger blev på en lang strækning fra Nakskov og vesterpå lagt mellem en række små øer og halvøer, som lå der kun omgivet af lavt vand. Stensø, Staunsø, Fredsholm, Vejlø, Bundholm, Bogø, Langø, Ydø og Vesternæs, og derved blev store arealer, som lå indenfor denne ørække, tørlagt og afvandet ved kanaler og pumpeværker, således som tidligere omtalt, og erhvervet af de tre store gårde Fredsholm, Langsøgård og Bogøgård. Til forrentning og amortisation af de store kapitaler, som blev bundet i digeanlæggene, blev der pålagt en digeskat på alle landejendomme, der kunne være udsat for oversvømmelser.

En anden uhyggelig begivenhed, som indtraf i mit sjette-syvende år, kastede også en skygge over min hjemegn, idet der en sollys sommerdag, midt på dagen og på alfarvej, mellem Nakskov og Vestenskov, blev begået et mord. En omstrefende sjællænder myrdede og udplyndrede en svensker, der gik rundt og solgte forskellige småting. Jeg erindrer tydeligt den uhygge og utryghed, der bredte sig over egnen, navnlig da det varede flere uger, før morderen blev pågrebet, men omsider blev han

En vinterdag på Hvidstensmark i Vestenskov ved diget. Foto ca. 1930.

dog fanget og, efter at have tilstået, dømt til døde og en tidlig forårsdag det følgende år halshugget på en lille sandbanke et par kilometer fra mit hjem, som hed Sølvbjergvej. Henrettelsen var offentlig tilgængelig og overværedes af en mængde mennesker. Den fik et meget bevæget forløb, idet — sådan gik rygtet — skarpretteren var beruset og huggede flere gange i den dødsdømte, før formålet opnåedes. Jeg husker endnu, hvordan folk færdedes på vejene den dag, henrettelsen fandt sted, og at vor lærer næste dag i skolen sagde til os: »Der var vel da ingen af jer oppe på højen i går?«. Svar: »Nej«. — Skarpretteren blev dog ikke sat fra bestillingen, men beholdt sit »embede« vistnok til sin død. Han var slagter af profession. Det blev Danmarks sidste offentlige henrettelse, og der er vist siden kun eksekveret een dødsdom her i landet, en fange i Horsens tugthus blev henrettet vistnok omkring århundredskiftet, men det foregik uden for fængselets mure.

På Sølvbjergvej var der i midten af forrige århundrede foretaget flere henrettelser, og min far og flere andre, som jeg kendte, havde som unge mennesker overværet disse. Ja, endog et så rådt skuespil som piskning (kagstrygning) har de overværet. De, dengang henrettede, var begravet i et hjørne af højen, hvor der stod nogle store træer. Den gang måtte de altså ikke begraves i indviet jord. Og der var ikke mange, som holdt af at gå over Sølvbjergvej om aftenen. Jeg har nogle gange som 14—15-årig været med til at hente grus der på højen, men det foregik jo da om dagen.

De, der var blevet henrettet her, hørte til en forbryderbande, som på de tider — o. 1850'erne — huserede slemt på Lolland. Deres hovedmand var en ret kendt bosiddende mand, som kaldtes »handskemageren«, og efter ham kaldtes hele banden »handskemagerbanden«. De havde i lange tider begået en mængde forbrydelser, brandstiftelser, grove tyverier — man sagde om dem, at de kørte ud om natten og stjal med hest og vogn. De havde også mere end eet mord på samvittigheden. Ende-

lig blev de da afslørede og uskadeliggjort, og der blev atter fred på egnen, men handskemageren, der var en ualmindelig dreven og fræk forbryder, nægtede sig skyldig og hængte sig til sidst i arresten, d. v. s. der var en del af befolkningen, som ikke rigtig troede på det med hængningen, men skumlede om, at han nok var undvejet på en eller anden måde. Han viste sig dog ikke oftere, så det har vel nok haft sin rigtighed.

Der huserede også andre bander end handskemagerens. Jeg mindes, at et af de lokale dagblade op imod århundredskiftet havde en serie kronikker, som vi jo nu ville kalde dem, med overskriften: Forbryderbander på Lolland omkring århundredets midte, og som gav en ret udførlig beskrivelse af de mørkets gerninger, som da var begået. Konklusionen af disse artikler var, at sligt forhåbentlig ikke ville gentage sig på grund af den stigende oplysning og kultur, men disse yderst detaljerede beretninger om mordbrand og andre grufulde forbrydelser samt om straffens fuldbyrdelse på forbryderne havde jeg altså som dreng og i mine ganske unge år jævnlig for øre, og når hertil kommer en mængde hårrejsende spøgelseshistorier og stærkt udpenslede seksuelle foreteelser — det sidste nævntes dog aldrig i mit hjem — så vil det forstås, at det tit ikke var særlig opbyggelig underholdning, børn og unge var udsat for.

Politiske diskussioner var jo også ret almindelige mand og mand imellem i min barndom. Det var i den store kamptid, da Estrup regerede provisorisk, og ord som »højre«, »venstre«, »visnepolitik«, »riffelbevægelse« o. s. v. summede omkring ørene, såvel som Estrup, Christen Berg og mange andre, uden at jeg jo forstod ret meget af, hvad det hele postyr drejede sig om. Jeg syntes jo imidlertid, at højre måtte være det rigtige, vist nok nærmest fordi den højre hånd jo var betydelig dygtigere og mere udviklet end den venstre, og det overførte jeg rent umiddelbart på politikken. Jeg syntes også at have forstået, at Christen Berg og flere af hans tilhængere var blevet dømt og straffet for overtrædelse af landets love, altså

måtte det være dem, der var på den forkerte side, men jeg mente, det hele let kunne ordnes ved, at kongen befalede, at alle skulle være højremænd. —

Så nemt gik det jo imidlertid ikke, og rygtet gik en skønne dag over landet, at der var skudt på Estrup, selv om han ikke tog mindste skade af attentatet, og mange mente, at det hele var arrangeret med et vist formål. Det så unægtelig også lidt mærkeligt ud, at der kunne affyres to-tre revolver- eller pistolskud imod en mand på et par skridts afstand uden at berøre ham. Følgen blev, at der blev oprettet et gendarmerikorps, og i hver købstad — eller politikreds — kom der til at ligge nogle gendarmere, som jævnligt patruljerede rundt på vejene, som regel to og to i følge, dels til fods og dels til hest, stærkt bevæbnede med sabel, karabin og pistol i bæltet. De overværede også alle offentlige møder og skulle i det hele taget holde befolkningens politiske tilkendegivelser indenfor de rammer, regeringen anså for passende. De fik hurtigt øgenavnet »de lyseblå« efter deres uniformer, og dagbladene tog dem kraftigt under behandling. Højrebladene naturligvis roste dem og fremhævede ved enhver lejlighed deres nytte, men venstrebladene søgte at latterliggøre dem så meget som muligt. Det var vistnok o. 1888, at korpset blev oprettet, og jeg tror, det eksisterede i ca. en halv snes år.

Min far var ikke stærkt politisk interesseret — nærmest venstremand — men stemte dog flere gange ud fra personlig sympati på højres kandidat, førnævnte grev Reventlow, der også var en meget sympatisk mand, som sikkert kun ville det bedste og elskede fred og fordragelighed. Han svingede også i årenes løb — han var folketingsmand i 3—4 valgperioder — mere og mere over til venstre, og han stillede sig til sidst som ren venstremand, men da så socialdemokraterne gik så meget frem, at han kunne se, at de næste gang ville tage kredsen, trak han sig tilbage, han ville ikke falde for en socialdemokrat.

Et folketingsvalg dengang var jo noget ganske andet

end nu, en stor folkelig fridag og festdag. Landet var ganske vist som nu inddelt i kredse; på Lolland-Falster var 5 kredse med navn efter byerne, men der var kun afstemning eet sted i hver kreds, nemlig i vedkommande købstad, og her skulle altså samtlige vælgere fra hele kredsen møde, hvis de ville stemme, og forud for afstemningen gik den såkaldte valghandling, hvor de forskellige kandidater holdt deres valgtaler, bistået af deres stillere. I Nakskov foregik dette fra rådhusets altan, medens vælgerne påhørte talerne forsamlede nedenfor på torvet, og afstemningen foregik så senere på rådhuset og var ikke hemmelig som nu; enhver vælger — og det var kun mændene, der havde valgret — skulle henvende sig til listeføreren og opgive, hvilken kandidat de ville stemme på. Der var altså på valgdagene en mægtig tilstrømning til disse byer, hvor der var valg. Bølgerne gik højt, der var sjov i gaden, og der blev konsumeret mængder af spiritus, så når de med vælgere som regel fuldt belæsedede vogne om aftenen og ud på natten rullede hjemad, foregik det ikke ganske lydløst.

Et meget stort landbobesøg var der også i Nakskov, når der var fugleskydning i lystskoven »Svingelen«. Denne afholdtes hvert år sidst i juli måned, lige før høsten begyndte, og varede i tre dage: fredag, lørdag og søndag. Fredagen regnedes for landboernes dag. De fleste tjenestefolk havde, så vidt det lod sig gøre, fri om eftermiddagen, og i store skarer strømmede landboudommen — og mange ældre med — til byen og spadserede eller kørte i kapervogne ud til Svingelen. Her var samlet en mængde gøgl af alle slags, en slags Dyrehavsbakke, hvor »folket« forlystede sig, mens byens agtværdige borgere ladede deres rifler og knaldede løs på fuglen, som det i reglen tog to dage at få skudt ned, men dette, som jo var den egentlige fugleskydning, havde ikke stor interesse for det brede publikum, vi ville hellere se på gøglet og smage på de forskellige tørre og våde varer.

Mærkeligt nok blev man på disse fugleskydninger, som jo ellers skulle være glædesfester, ofte mindet om livets

tragedier, forbrydelser og tragiske begivenheder, idet disse dels var fremstillet i de såkaldte vokskabinetter, hvor de enkelte personer, som havde været med i begivenhederne, var i form af voksfigurer for en lille entré til skue i små telte, dels forhandlede de såkaldte skillingsviser, som også på andre måder spredtes iblandt befolkningen. Disse viser var jo en ret ejendommelig form for poesi. De behandlede i primitive vers deres emner. Således var der en meget lang vise om det tidligere omtalte mord på den svenske handelsmand med frygtindgydende illustrationer, og jeg kunne forstå, at der også har foreligget flere af den slags viser om handskemagerbanden. Disse har jeg ikke set, men dog hørt enkelte brudstykker synge af lidt ældre mennesker. Den mest bekendte af disse viser var den om Hjalmar og Hulda, hvor det jo gik så tragisk, at Hulda sveg sin elsker Hjalmar, da han var draget i krig, og da han vendte tilbage, var hun lige blevet gift med hans bedste ven, som han derpå omgående dræbte og bagefter sig selv, og Hulda døde af sorg og blev begravet sammen med Hjalmar. Dette med skillingsviserne var jo ikke noget specielt for min egn eller tid, det er jo en almenkendt foreteelse, men jeg har altså også i min barndom og første ungdom stiftet bekendtskab med dem.

— Litteratur i dens forskellige former, som vi nu kender den, var jo ellers et så godt som ukendt begreb hos almuen og blandt bønder. Det er egentlig aldeles forbavsende, så lidt læsning der dengang var tilgængelig for den brede befolkning. Bøger var så godt som ukendt ud over de få skolebøger, vi som børn skulle igennem, og langt den største part af befolkningen havde så godt som aldrig en bog i hånden, efter at vi var færdige med skolen. Man holdt den lille provinsavis — i Nakskov udkom der to dagblade, Avis og Tidende, henholdsvis højre- og venstreblade, først langt senere begyndte socialdemokratiets presse — og en tre-fire ugeblade eksisterede i min barndom. Vi holdt i mit hjem Ugens Nyheder, hos min onkel i Arninge holdt de Nordstjernen, og Fa-

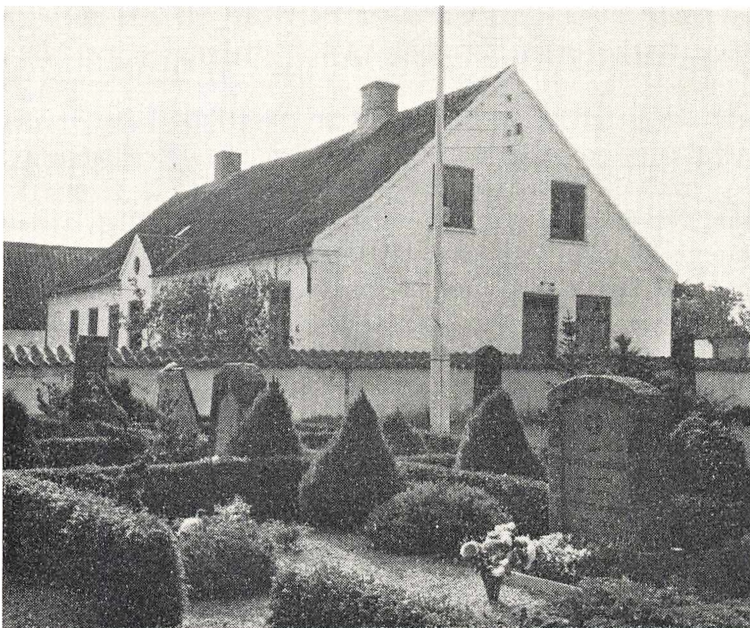

Vestenskov skole, opført midt i 1800-tallet, set fra nordøst. Foto 1964.

milie-Journalen eksisterede også, men den mindes jeg ikke at have set før langt senere. Ugens Nyheder var det mest udbredte ugeblad i omegnen af mit hjem, det kostede en krone pr. kvartal og bestod af otte små sider; det var meget populært og i mange hjem ligefrem en kær gæst. Vi var jo som regel altid to familier om såvel dag- som ugeblade, og ved et kvartals afslutning kom man ofte sammen til en lille kaffetår og delte aviser, fik hver sin portion af de i kvartalets løb modtagne. Avispapiret spillede jo dengang en stor rolle som indpakningspapir. Det fik man om sin mellemmad, når man skulle have en sådan med ud på sit arbejde i mark eller skov, og når man havde spist maden, læste man gerne sit madpapir bagefter. Der kunne altid være et eller andet, man ikke havde set, mens avisen var hel. Tjenestefolk læste mange steder så godt som aldrig en avis uden de små bidder, vi fik på en grøftkant gennem vort

madpapir. Foruden mine skolebøger: salmebog, katekismus, bibelhistorie, geografi, danmarkshistorie og regnebøger og i yngste klasse en lille læsebog: Hallagers Læsebog (i ældste klasse benyttede vi en: Matzens Dansk Læsebog I og II, men dem fik vi ikke som ejendom, de stod på reolen i skolestuen) mindes jeg, at vi i mit hjem alt i alt ejede to bøger. De hed Aftenlæsning I og II, og de indeholdt forskellige små fortællinger, men hvem forfatterne til disse var, husker jeg ikke, kun var der i hvert fald historier af Carit Etlar, Anton Nielsen, Zakarias Nielsen —. Jeg læste disse fortællinger så tit, at jeg kunne dem udenad næsten ordret. I mine sidste barndomsår kom vi så også i besiddelse af et par af Studentersamfundets småskrifter, de velkendte små brune bøger med Frihedsstøtten udenpå. Men så havde vi jo da endelig almanakken. Det var en begivenhed i vor lille verden, når hen imod jul en gammel mand ved navn Hans Rus kom for at sælge almanakker. Han bar dem i et lille træskrin i en rem over skulderen, og vi købte da en til 50 øre, som foruden det sædvanlige almanakstof indeholdt et par små fortællinger — og så syntes vi, det var sådan en fin bog, hæftet i et farverigt omslag. Han havde også større udgaver til en krone og halvanden krone, men dem syntes mine forældre var for dyre. Udgivernes navn var i reglen det samme: Flinck, Visbech, og siden, tror jeg, udgav Zakarias Nielsen også i en årrække en almanak. Først da jeg var 16—17 år gammel, læste jeg nogle få bøger, da en boghandler Øberg i Nakskov var begyndt på et lille lejebibliotek, hvor man for et lille vederlag kunne leje bøger.

Det sogn, hvor jeg er født, Vestenskov, er et temmelig stort sogn, men selve landsbyen Vestenskov, hvorfra sognet jo har navn, fordi kirken ligger der, er kun en lille by. Den består, foruden kirken, af præstegård, skole, tre boelssteder på 10—12 tdr. land (det ene af disse var møl-lerens), fattighuset, mit hjem og så en tre-fire småhuse med kun en have til. Mit hjem er forlængst forsvundet, idet det vel snart for 30 år siden blev købt af ejeren af

Det gamle degnehus i Vestenskov set fra sydøst. Foto 1964.

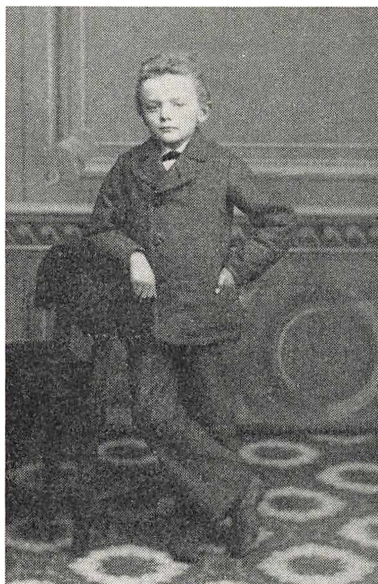
et af de nævnte boelssteder, jorden lagt ind under dette og huset, efter få års forløb, nedrevet. Kirke, præstegård, skole, mølle og fattighus var jo, om man så må sige, de offentlige bygninger i byen, og min far fremhævede altid som en fordel ved vort hjemms beliggenhed, at det lå nær ved disse institutioner. Ellers lå det ikke så godt, da det, som tidligere nævnt, lå et stykke fra landevejen, og man skulle passere to marker foruden vor egen for at komme til huset, og der var kun en almindelig jordvej, uden mindste spor af grus eller sten, så den var på visse tider af året temmelig besværlig at færdes på.

Møllen var i min barndom en gammel af de såkaldte stubmøller, rystende og knirkende i alle sine sammenføjninger, når det blæste, og den gik. Der førte en smal, meget brøstfældig trappe, uden rækværk, op til mølleværket, og her oppe residerede en gammel møller, der var lige så rystende og knirkende som selve møllen. En

gammel »hugaf«, en bidsk fyr, der ikke var god at komme i nærheden af, hvis han var i ondt lune — hvad han jævnlige var. At gå til mølle for at hente mel eller gryn var derfor en af de beskæftigelser, jeg ikke holdt meget af, da jeg jo først skulle op ad den elendige trappe og så, midt i det øredøvende spektakel af det klaprende mølleværk, søge at stemme den gamle så velvilligt, at jeg kunne få lidt i min pose og få det indført i den kontrabog, jeg havde med (møllebogen, som den kaldtes i hjemmet og var et meget vigtigt dokument). Så gik det bedre med at hente brød. Rug- og sigtebrød. Det skulle jeg også hente hos mølleren, efter at vi ikke mere selv bagte rugbrød, men det var hans kone Maren, »Mamøllens«, der havde den afdeling under sig, og hun var mer medgørlig og tilbøjelig til at betragte en ud fra det synspunkt, at man var kunde i forretningen. De havde en søn, som omkring ved mit 12.—13. år overtog forretningen, rev den gamle mølle ned og byggede en ny »hollandsk« mølle tæt ved landevejen et stykke fra, hvor den gamle lå. Så blev det interessant at komme til mølle og se det ny smukke og velindrettede værk, der arbejdede støt og roligt i den smukke, nye bygning. Det var en stor begivenhed i byen den sommer, da der blev bygget ny mølle.

Skolen var, efter den tids forhold, en ret imponerende bygning, grundmur og tegltag, med en tilhørende rummelig avlsbygning. Der var en god lærerbolig og en lys og ret stor skolestue, hvor vi sad ved lange borde, syvotte børn ved hvert. Der var frygtelig koldt om vinteren, da der var en dårlig kakkelovn, der kun kunne give varmen til de nærmest siddende. Der var en skole til i sognet i en by, som hed Næsby, en lærer ved hver skole. Vi gik jo i skole tre dage om ugen, ældste klasse mandag, onsdag og fredag og yngste tirsdag, torsdag og lørdag. Skoletiden var om sommeren fra otte til tolv og fjorten til sytten, og om vinteren fra ni til fjorten. Min skolegang begyndte straks efter, at jeg var fyldt 6 år, og jeg kunne da læse lette småstykker i min ABC-bog samt skrive tallene og bogstaverne, men det var jo ikke lige

godt for alle, og så måtte de have hjælp af de ældre i skolen. Da jeg var 9¹/₂ år, blev jeg rykket op i ældste klasse. Vi havde eksamen forår og efterår, som præsten ledede, da han jo var født formand for skolekommissionen, og han gav karaktererne, hvorefter vi blev flyttet om, op eller ned, eftersom hvorledes vi havde klaret eksamen. Oprykningen fra første til anden klasse skete på det standpunkt, hvor præst og lærer skønnede, vi var egnede dertil og kunne følge med i ældste klasse.

*Anders Peder Nielsen
i en alder af ca. 10 år.*

Jeg blev udskrevet af skolen et halvt år før min konfirmation. Det kunne man blive, når man søgte skolekommissionen og ved den halvårige eksamen af kommissionens formand, præsten, fandtes værdige dertil. Det skete kun meget sjældent, men der var en gårdmandssøn foruden mig, som blev udskrevet samtidig. Vi gik altså ikke i skole det halve år, vi gik til præst. Min skolegang ophørte 1. november 1889, og jeg blev konfirmeret 12. april 1890. Fra midten af november, efteråret 1889, var jeg i tjeneste hos en gårdmand i nærheden af mit hjem og sov hjemme om natten indtil dagen efter min konfirmation. Så flyttede jeg hjemmefra og måtte fra den tid af klare mig selv iblandt fremmede. I de første år, mens jeg var nær ved hjemmet, vaskede min mor mit tøj og holdt det i stand, ligesom min mor også strikkede mine strømper og syede mine skjorter, hvilket jo var en stor hjælp. De to sidste år før min konfirmation gik jeg om sommeren og efteråret en del ud hos naboerne og hjalp

til med høst- og tærskearbejdet, og jeg fik en dagløn af 50 øre i høsten, 35 øre for andet arbejde samt kosten. En efter den tids forhold ret god betaling. Efter min konfirmation, da jeg var kommet i fast tjeneste, fik jeg en løn af 60 kr. for et helt år. Lønnen steg så med 10—20 kr. hvert år.

Umiddelbart ved skolen lå kommunens fattighus, en skamplet på al menneskelig civilisation, hvor de gamle mennesker og andre, som var henvist til det offentliges forsorg, henlevede en tilværelse, der, selv med den tids forhold for øje, ikke kunne betegnes som menneskeværdig. Huset bestod af otte rum, fire stuer og fire køkkener, alle med hvidkalkede vægge og lergulv, åbent ildsted i køkkenet og dør direkte fra disse ud til det fri. Et par sammentømrede kasser i hver stue med muggen halm og noget, der skulle forestille dyner, var senge, vinduer, som ikke kunne lukkes op — det kendte man forresten ikke noget til dengang, jeg mindes aldrig i mit hjem at have set et åbent vindue; skulle man have lidt frisk luft, åbnede man en dør ud til det fri. — I disse stuer i fattighuset var fattiglemmerne, som de kaldtes, klumpet sammen to og tre mennesker i hver, og dårligt nok kunne en stue fås til et ægtepar alene. Foruden fri bolig og brændsel — dette bestod af nogle læs kvas og grene, som blev hentet i skoven og væltet af foran huset — så skulle de gamle mennesker selv hugge og save det og fyre med det, så grønt og fugtigt, som det var. I pengehjælp fik de otte kroner pr. måned. Enkelte af dem kunne jo nok gå lidt ud på arbejde og tjene en smule til hjælp, men de, der på grund af alder eller svagelighed ikke kunne arbejde, måtte gå omkring og tigge, d. v. s. de sagde vel ikke noget, men når de kom, så var det for at få lidt til hjælp til føden, og de var jo godt kendt af beboerne. Der blev i de tider på landet ikke set så meget på nogle stykker mad; enhver, der kom over husets dørtærskel, blev som regel beværtet med spise og drikke, men nogle af fattiglemmerne var så svækket, at de overhovedet ikke kunne gå ud, og så måtte deres

medbeboere hjælpe dem. Det må siges til lærer Søgårds ros, at han var flink til at hjælpe dem på forskellig vis, men ellers lå de jo, til de udåndede og blev båret om i en lille stue i gavlen af huset, som kaldtes ligstuen, og der blev de lagt på et bræt og nogle strå, indtil de blev puttet i en sort kiste og gravet ned i et hjørne af kirkegården. Der stod en stank ud fra fattighuset, som kunne spores langt væk, en åben mødding ud til vejen, hvorpå alt affald blev kastet, og potterne med indhold blev hældt ud. Retirade var et ukendt begreb, og nødtørft måtte forrettes på den åbne mødding ud til vejen, og da den lå noget højere end vejen, skyllede snavset ned over den og dannede et ufremkommeligt pløre. Inde i de snavsede og uhyggelige stuer lå de gamle mennesker uden ordentligt tilsyn og pleje og stred deres sidste strid, indtil det var slut, og de blev båret ud i et lille rum i den ene gavl af huset, som kaldtes ligstuen, og her lagt på en briks som ovenfor beskrevet.

I andre kommuner havde man en fattiggård, og her var forholdene dog, formoder jeg, en hel del bedre, idet der var en bestyrer, som sammen med sin hustru skulle tilse og pleje de gamle eller sørge for, at de blev plejet, og så skulle han jo lede arbejdet på gården, hvortil der hørte et ret betydeligt landbrug og de »lemmer«, der deltog i arbejdet. Her var forholdene sikkert meget bedre end i Vestenskov, hvor de gamle var helt overladt til sig selv, men overalt var der en vis rædsel for at komme »på sognet«, det strittede man imod, så længe man kunne. Og der var jo intet, der hed alderdomsunderstøttelse — overhovedet ingen understøttelse af nogen som helst slags.

Først et godt stykke ind i dette århundrede blev det gamle fattighus i Vestenskov nedrevet, og der blev opført et nyt, smukt alderdomshjem.

Vestenskov kirke var rummelig og anselig, bygget af røde sten med smukt udskåret prædikestol og smukke hvælvinger og alter med en albertavle forestillende Den hellige Nadver. Forneden i kirken var et pulpitur med

et stort og godt orgel — der var ellers mange landsbykirker dengang, hvor der intet orgel fandtes. Der var intet tårn på kirken, men et lavt, fritstående klokketårn af træ i et hjørne af kirkegården. Der var to klokker, hvoraf navnlig den store havde en smuk og kraftig klang. Sognets to lærere gjorde begge tjeneste i kirken, idet den unge lærer fra Næsby skole sang i koret, mens den ældre i Vestenskov spillede orgel og en gang imellem også lod sin kraftige sangstemme høre, så det rungede under hvælvingerne, men ellers var sangen i almindelighed sløj, da de unge lærere ikke var særlig gode sangere, og menigheden så godt som slet ikke sang med.

Der var vel nok koldt i sådan en kirke uden nogen varmeindretning en vinterdag, og besøget var da også kun sparsomt, men så var der jo til gengæld dejlig svalt om sommeren på varme dage, så var der blot den ulempe, at det kneb med at holde sig vågen under den temmelig lange prædiken; jeg har set flere af de om hverdagen hårdt arbejdende bønder, husmænd og arbejdere kæmpe en fortvivlet kamp med søvnen, og jeg har også selv prøvet at kæmpe denne kamp igennem og føle det som en lettelse, når præsten sagde Amen, og man atter levede op ved orgelspillet og salmesangen.

Der var skarp adskillelse mellem mænd og kvinder i kirken, mændene sad til højre for midtergangen og kvinderne til venstre. Således var det allevegne på landet dengang. I Jylland har jeg mange år senere set den skik, at mændene rejste sig, når præsten gik på prædikestolen, og blev stående, indtil han var færdig med tekstoplæsningen.

Sognet og egnen deromkring var i min barndom fuldstændig blottet for, hvad man kalder åndeligt liv. Ingen møder af nogensomhelst slags, hverken for unge eller gamle, og den reglementerede gudstjeneste hver søndag klokken ti var alt, hvad der fandtes af åndelig påvirkning. Først i slutningen af attenhundredeårene blev der bygget et forsamlingshus i nabobyen Læsø, som kaldtes Vestenskov forsamlingshus, og der blev oprettet en fo-

redragsforening. — Her i Vestenskov forsamlingshus har jeg været en gang og hørt et foredrag, som jeg mindes hele mit liv, fordi jeg dér mødte og hørte en mand, som ved sin særprægede personlighed, sin dybe alvor og dybtgående ærlige sandhedssøgen og sit inderlige sjæleliv satte ret betydelige spor i dansk kristeligt liv. Skønt jeg kun har hørt ham tale denne ene gang, fik han dog mange år senere gennem det, han har skrevet, og det, han har virket, stor betydning for mig. Den gang kendte jeg kun lidt til ham, og der skulle gå over tyve år, før jeg kom i nærmere kontakt med den livsanskuelse, han repræsenterede. Manden var Uffe Birkedal.

Det var i sommeren 1899, jeg hørte ham her i Vestenskov forsamlingshus. Jeg opholdt mig netop da nogle dage på Rudbjærggård i nabosognet Tillitze for at røgte mit arbejde dér på gården, og da jeg så i avisen, at Uffe Birkedal skulle tale i Vestenskov forsamlingshus, gik jeg derover for at høre ham og så for at se huset, som jo var bygget, mens jeg havde været borte fra egnen. Han talte over de strofer i H. C. Andersens sang: Du danske, friske strand, hvor Dannebrogen vajer. Gud gav os den, Gud giv den bedste sejr. — Hvad er den bedste sejr? spurgte han, og han svarede: Det er sejren over os selv, over de i os alle iboende nedbrydende kræfter, idet han mindede om det gamle ord, at den, der overvinder sig selv, er større end den, der indtager en stad. Uffe Birkedal havde jo dengang taget sin afsked som præst i folkekirken, hvor han sidst havde været ansat ved St. Katharina kirke i Ribe. (Under vort besøg her i 1934 så vi hans navn på mindetavlen over kirkens præster). Han led af en stadig tiltagende tunghørighed og var på det tidspunkt omtrent fuldstændig døv, så han fik en lille pension og rejste en del omkring på foredragsrejser. Jeg mindes, at lærer Søgård i Vestenskov, som var formand for foredragsforeningen, den aften i forsamlingshuset udtalte: »Det er meget trist, at den mand er døv, thi han er ellers et udmærket menneske«. Det følgende forår var det så, at Uffe Birkedal holdt nogle religiøse

foredrag i København, som gav stødet til, at en lille kreds sluttede sig sammen om ham og dannede en fri-menighed med ham som præst. Menigheden antog senere navnet: Det fri Kirkesamfund og byggede ca. 1925 sin egen kirkebygning, »Unitarernes Hus«.

Præstegården i Vestenskov indtog i den lille landsby en stærkt dominerende stilling. Dens jordtilliggende var lige så stort som alle byens andre ejendommers tilsammen, og som den lå der et lille stykke fra den alfare vej, skilt fra denne ved en lille granplantage, hvori der var en stor hestekoformet dam, med sine rummelige bygninger, 4 sammenbyggede længer, der omsluttede en gårdsplads med en græsplæne i midten, og omgivet på 3 sider af en stor have, køkkenhave for sig og frugt- og prydhave på de to sider, havde den et stærkt eksklusivt præg og blev betragtet næsten som en lille herregård. Den præstefamilie, som boede der indtil mit 6.—7. år, førte da også et ret herskabeligt liv. Præsten — Paludan var hans navn — drev selv det store landbrug og var kendt som en dygtig landmand. Han og hans familie kørte i lukket vogn, hvis det var dårligt vejr, og ellers i en stor og magelig »jagtvogn«, som det hed, altid med livrélædt kusk på bukken og med vognen forspændt med et par smukke sorte køreheste. Et stort tjenerskab var ansat i præstegården: en avlskarl, en andenkarl, som tillige var kusk, en konfirmeret dreng, hvis arbejde nærmest bestod i at passe kreaturerne, samt en arbejdsmand var det mandlige personale, husjomfru, stuepige, kokkepige, brygerspige og ofte en kone ekstra var det kvindelige.

Min mor gik en del på arbejde i præstegården, så længe familien Paludan boede der, og så længe var der jo også en ældre broder i mit hjem, som kunne passe på »den lille«, og vi var da alene hjemme, min bror Niels og jeg, de dage, da han ikke var i skole, og når han var i skole, var jeg vist nok med i præstegården eller i »pleje« hos en nabo. Det var nu da heller ikke længere perioder ad gangen, nærmest kun ved vask og rengøring, at mor hjalp til og så vistnok lidt i haven om sommeren. Jeg hu-

sker, at når mor skulle vaske i præstegården, så skulle hun op kl. 1 om natten, da der skulle begyndes ved 2-tiden, og pigerne måtte jo altså også op ved den tid.

Endvidere vaskede mor i vort hjem både forkarlens og andenkarlens tøj og holdt det i stand, og da hun selv havde 4 mandfolk, far og tre drenge, i forskellig størrelse at sørge for, så manglede hun jo ikke arbejde. Denne nære tilknytning førte jo til, at præstegårdens tjenestefolk kom en del i mit hjem, hvor disse unge mennesker — som dog ikke var ganske unge, da de havde tjent i præstegården i en længere årrække — livede stærkt op, og mine to ældre brødre har begge begyndt deres livsværk som tjenest drenge i Vestenskov præstegård.

Da jeg var mellem 6 og 7 år gammel, blev pastor Paludan, som da var en mand på vist nær 70, syg og døde efter et længere sygeleje her i København, hvor han vistnok var indlagt på Diakonissestiftelsen. Hans enke og en ugift datter — der var vist ialt 6 børn — boede der endda ca. et år, mens forskellige præster fra omegnen prædikede på omgang, som det kaldtes, og konfirmanderne — deriblandt min broder Niels — gik til nabopræsten i Arninge, pastor Lund, der senere kom til Halsted og blev provst og en ret kendt personlighed på Vestlolland. En af hans sidste — vistnok hans sidste — kirkelige handlinger, før han som gammel mand tog sin afsked, var at ægtevie »Ungkarl Anders Peder Nielsen og pigen Kathinka Hansen af Nordlunde«.

Jeg mindes tydeligt den dag, Niels blev konfirmeret i Arninge kirke — han fik langt den fineste konfirmation af os tre brødre, idet onkel Mads Hvid og tante Sofie, som altid havde en særlig forkærlighed for Niels, tilbød at »gøre gildet«, og kusken i Vestenskov præstegård, den før omtalte Jakob Jensen, kørte for os allesammen til Arninge med de sorte køreheste og en fin vogn — dog ikke jagtvognen — det var jo allesammen med velvillig tilladelse af enkefru Paludan, som endnu boede i Vestenskov præstegård. Jeg måtte da pænt spadsere til kirke den dag, jeg blev konfirmeret, og der var kun min æld-

ste bror Hans og hans forlovede, Emma, med til festmid-
dagen — bror Niels var den gang på Jonstrup seminari-
um. — Senere på dagen kom min husbond og madmor
og to andre nabofolk til en tår kaffe; det var så hele
stadsen.

Den ny præst, som omsider blev kaldet, hed Erland-
sen; han bortforpagtede straks avlingen og førte et mere
beskedent liv med kun en enkelt tjenestepige og opnå-
de aldrig den popularitet, som gamle Paludan trods sit
aristokratiske tilsnit besad. Han var heller ikke af noget
betydeligt format, hverken som prædikant eller religi-
onslærer — jeg gik jo til forberedelse og blev konfirme-
ret af ham.

Jeg har to gange været stillet over for en højærvær-
dig biskop. Den berømte D. G. Monrad, der spillede så
stor en rolle i Danmarks politiske liv i tiden omkring
1864 og tillige har øvet en betydelig indsats i dansk kir-
keliv, var i min barndom biskop over Lolland-Falster og
var én gang på visitats i Vestenskov. Jeg var med til ek-
samen i skolen, men for lille til at møde til overhøring
i kirken — »at læse for biskoppen«, som det hed. Mon-
rad var den gang en gammel mand med langt, hvidt hår,
en anselig og myndig prælatskikkelse, som vi børn be-
tragede som en lille Vorherre, og lærer Søgård, der el-
lers var som en lille sognekonge, var ved den bispevisi-
tats meget nervøs, og skønt han forud havde arbejdet
med os i sit ansigts sved for at dygtiggøre os til at møde
og svare godt for os overfor bispen, så dummede vi os
temmelig alvorligt, thi han udtalte overfor os næste dag
i skolen, at »man kan ikke stole på, at I har hovederne
med ved sådan en lejlighed«.

Monrads afløser som biskop på Lolland-Falster hed
Styhr — han var senere en tid kulturminister i et af høj-
reministerierne. Han var på visitats i Vestenskov året
efter min konfirmation, og jeg var da tilsagt sammen
med en del andre konfirmerede drenge og piger til at
møde i kirken, hvor vi stillede op i to rækker som ved
konfirmationen, og biskoppen gik så frem og tilbage og

*Ungkarl Anders Peder Nielsen og pigen Kathinka Hansen of Nordlunde,
da de blev viede i 1902.*

i samtaleform erkyndigede sig om vor duelighed i den kristelige børnelærdom. Han holdt også en smuk tale til menigheden i nær tilknytning til Ingemanns dejlige salme: »Jeg lever og ved hvorlænge fuldtrøst«.

Jeg har også engang været til provsteeksamen hos den før omtalte provst Lund. Han var — syntes vi børn — en rar mand, han talte livligt og muntert til os, så eksamen blev en festlig oplevelse for os. Han var forøvrigt også kendt for at være en charmerende selskabsmand og lidenskabelig kortspiller, og han var stærkt politisk orienteret, ivrig højremand og som sådan en bitter modstander af det frembrydende socialdemokrati. Jeg husker, at han kort efter århundredskiftet skrev nogle artikler i den stedlige højreavis med overskriften: »Fælles front mod fælles fjende«. Fjenden var socialdemokratiet, og dem, der skulle danne den fælles front imod dette, var det daværende højre og venstre, der jo ellers i øvrigt bekrigede hinanden, men som provst Lund på dette område mente skulle slutte sig sammen for at holde socialdemokratiet stangen. Han ville sikkert »vende sig i sin grav«, hvis han havde kunnet se, hvilken magt og indflydelse dette parti senere fik.

Postbesørgelsen var, indtil jeg var 10—12 år gammel, ret ufuldkommen. Der gik post ud fra Nakskov hver søgnedag, men der var kun ét postbud til de to store sogne Vestenskov og Kappel, og han bar al posten i en taske; der var jo ikke tale om cykel eller anden befordring. Han havde imellem to og tre mil frem og lige så langt tilbage, en spadseretur på ca. 35 km hver dag, slæbende på den store, tætpakkede posttaske. Jeg begriber ikke, hvordan han kunne stoppe alle postsagerne til så stort et distrikt i sin taske, thi selvom der ikke var ret mange breve, da folk jo dengang ikke førte nogen stor korrespondance, så var der dog en del aviser, da de fleste beboere holdt avis, selvom man var to eller tre om den, og dagblade ikke fyldte ret meget — enkelte ugeblade var der også — men han bar det da allsammen. Det var kun præstegården og de store gårde som Fredsholm og Saun-

søgård, der fik posten bragt direkte, al den øvrige post blev aflagt på brevsamlingssteder, hvor folk så selv måtte hente deres aviser og blade og eventuelle breve, og de, der passede vedkommende brevsamlingssted, måtte så ellers se at få sendt postsagerne ud ved lejlighed til dem, der ikke selv indfandt sig. Landpostbude havde til at begynde med ingen uniform, kun et skilt med posthorn og kongens navnetræk på brystet i taskeremmen. Det varede dog kun få år, før de fik uniform.

I Vestenskov blev posten aflagt i skolen, og hver dag, umiddelbart før vi skulle gå hjem, uddelte læreren breve og aviser til os, som vi så skulle bringe videre til de beboere, hvis bopæl vi kom forbi, eller som ikke lå alt for langt fra vor vej. De, der skulle afsende breve, måtte selv bringe dem til brevsamlingsstedet — skolen — tilligemed penge til porto, der var henholdsvis 8 og 4 øre; så satte postvæsenet selv frimærker på, thi der var såvidt mig bekendt ikke frimærkesalg andre steder end på posthuset i Nakskov. — Den ordning, som nu findes med omdeling til alle husstande hver dag også på landet, blev altså indført i firserne, da der blev oprettet en hel del mindre distrikter og ansat et postbud i hvert af disse, som så får posten bragt med en kørende post fra postkontoret i nærmeste købstad eller stationsby. Det er jo også ganske anderledes mængder, der nu foreligger til omdeling. Da kom også de så velkendte røde postkasser omkring på landet, og landpostbudene begyndte at sælge frimærker.

Det er nu om dage underligt at tænke sig, at der har været en tid, som ikke ligger længere tilbage, end at ældre mennesker kan huske det, hvor der ingen cykler var. De første eksemplarer af dette allemandskøretøj så jeg en gang sidst i firserne, vil jeg antage; det var et par af de såkaldte velocipeder — »væltepetere«, som de hed i folkemunde — med et meget højt forhjul, vel nok to meter i diameter, og så et ganske lille baghjul. Der var ingen kæde, og pedalerne sad på det forreste hjulnav. Det må have været et helt akrobatnummer at komme op og

ned af sådan et monstrum. Der var en smed i Rårup tæt ved mit hjem, som selv lavede sig en cykel — jeg tror, hans broder, som var karetmager, lavede hjulene af træ, og smeden lavede så stellet af almindeligt rundjern med en træsadler — den skrumlede slemt, når han kørte på den, men køre kunne den da; dog tror jeg ikke, han benyttede den ret meget, den var vistnok for tung. Den første rigtige cykel, jeg mindes at have set, ejedes af en gårdmand på Langø — det var i 1893 — men det var besværligt at færdes på vejene på cykel, thi dels egnede disse sig ikke særlig godt til cyklekørsel, dels var alle heste bange for cykler, så cyklisterne måtte i reglen springe af og stå stille med cyklen, hver gang de mødte et køretøj. Hestene vænnede sig dog hurtigt til cyklen såvel som senere til bilerne. Jeg lærte at køre på cykel i sommeren 1895 på Maglebrænde mejeri, og jeg fik min første cykel i foråret 1896 — den var med faste ringe som de nuværende barnevognsringer, kun noget tykkere, og så var der et lille hulrum inde i ringen, hvorved denne blev mere elastisk. I 99 eller 1900 fik jeg min første cykel med luftringe.

PEDER OXE — ET FORSØG PÅ EN KARAKTERISTIK

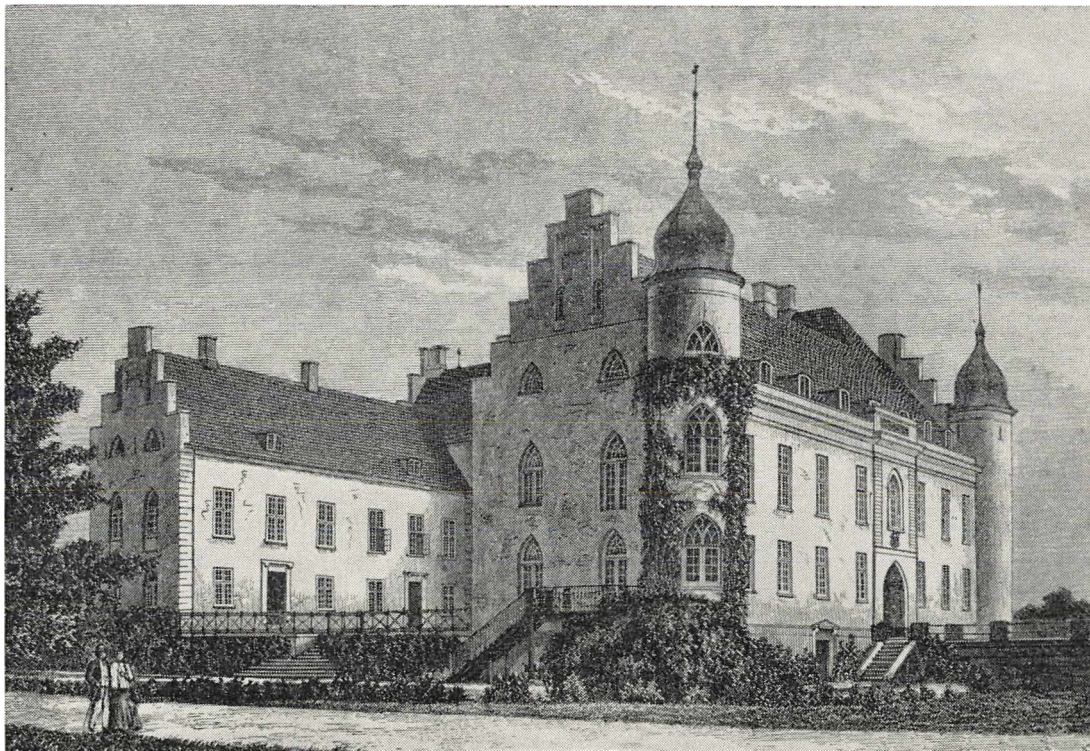
AF PETER JENSEN

Blandt de personligheder, der her fra Loll.-Falster har indskrevet deres navne i historien, turde Peder Oxø være en af de betydeligste, den rigest begavede, den stærkeste karakter og den mest sammensatte natur — en mand, der satte sin klo i tiden, så arrene herefter sad uudslættelige helt op til 1857, da Øresundstolden ophævedes. Men endnu i dag kan det siges, at vi i selve Kronborg slot har vidne om hans virke.

Når her skal gøres et forsøg på at fremkalde hans billede — ligesom ætse det ud af en stærkt medtaget fotografisk plade — er det ikke uden betænkeligheder, man går i gang med denne opgave. Men dels hører et sådant forsøg hjemme i Hist. Samf. Årbog, dels skylder Loll.-Falster at bevare hans minde. Betænkelighederne melder sig, når man har et så fortrinligt værk som Troels Lunds: Peder Oxø og andre værker foran sig (se kildehenvisningerne).

Man spørger sig selv, om det er muligt for en amatør at fremdrage nye ting, disse kilder ikke har haft for øje i karaktertegningen. Og man må svare nej — skønt nogle småting vel lader sig fremdrage. Heller ikke er det amatøreren givet at kunne granske originale kildekrifter. Han må holde sig til det på dansk foreliggende og stole på disse sine kilders troværdighed — og i nogen måde på tidligere forskeres tolkninger af det foreliggende; dog måske nok i dag set i anden belysning.

Peder Oxø blev født på herregården Nielstrup i Våbensted sogn 7. jan. 1520. Forældrene var lensmanden over Ravensborg len hr. Johan Oxø og Mette Gøye, datter af datidens mægtigste mand hr. Mogens Gøye til Krænkerup. Blandt moderens mange søskende bør her nævnes

Grevskabet Hardenbergs hovedbygning (nu Krænkerup). Illustreret Tidende 22. marts 1874.

Birgitte, gift med Herluf Trolle. Desværre kender vi intet til lille Peders barndom og heller ikke ret meget til faderens indsats her på Loll.-Falster. Har drengen nu og da hørt sin slægt omtale af gårdens folk eller de omboende bønder, har han næppe fået det bedste indtryk af denne sin slægt, hvad enten det nu var Gøyer eller Oxer, der kom på rivebrættet. Selv moderen har måske sænket stemmen, når navnlig Oxerne kom på tale. Thi ihvorvel begge slægter hørte til landets betydeligste, fandtes på stamtræerne syge skud blandt sunde grene Daglig lød ovre i Kippinge kirke sjælemesser for usalig farbror Torben — henrettet på uretfærdig anklage i sagen Dyveke. Meget tyder på, at der var »ondt blod« mellem Oxer og Gøyer, gammelt nag, uopgjorte regnskaber, der ventede på sin hævner.

Når Troels Lund angiver, at Peder var den ældste af en børneflokk på tolv, er det næppe rigtigt, snarere er Peder nr. to eller tre. Kun tolv år gammel drog han i året 1532 med magister Morsing som hovmester på den for unge adelsmænd traditionelle uddannelsesrejse sydpå. Turen er vel sagtens foretaget på hesteryg og gik vel over Rødby-Fehmern gennem Tyskland, Frankrig, Holland, Italien og Svejts. Ingen tænkte vel ved afskeden hjemme på Nielstrup (eller har det været ved færgen i Rødby Havn!), at den bortdragende dreng aldrig mere skulle gense sine forældre. Fremtiden er altid nådig og skjuler, trods spådom og sejd, hvad skæbne, der ligger for et menneske forude.

Disse fire-fem udlandsår, hvor den unge lollik uformærkt modnedes til mand på Europas landeveje, ved storbyers universiteter og i rigt fascinerende herberger for unge adelige fra alle Europas kanter, blev også hans eget lands store skæbneår. Grevens fejde, reformation, Lybæks magt knust — o.s.v. o.s.v. ord, mættede med fryd — og skrækindblandet indhold. Lybæks borgmester, den intrigante Jørgen Wullenwever, gående på gaden i Nykøbing, svanger med storpolitiske planer — men hvad hjalp det! Lybæks stormagtsdage i Norden var talte.

Underligt må det have været for Peder Oxe at få brud-

Johan og Mette Øxes nu medtagne gravsten, der er opsat i Våbensted kirkes våbenhus.

stykkeagtige og sikkert højst modstridende tidender, om hvad som hændte hjemme — på Lolland.

Bondeoprøret landet over nåede også til Våbensted. Juleaftensdag anno 1534 blev Nielstrup belejret af vrede bønder fra Saxkjøbing og omegn. Johan Oxe prøvede forgæves at tale hoben til rette — men intet hjalp — her som altid i slige situationer spottes ordene. Borgherren greb da til kanonen og affyrede et skud. Men endnu på den tid vidste man jo aldrig rigtig, om kuglen ville forud eller bagud. Sligt viste sig først ved affyringen!! — og denne gik bagud og slog hr. Johans lår sønder, hvoraf han døde. Kun to år derefter, 1536 — døde mor Mette og blev begavet ved husbonds side i Våbensted kirke. — Mindesten over dem begge findes den dag i dag i kirkens våbenhus.

Året efter moderens død vendte den unge hr. Peder hjem og overtog straks formynderskabet for de umyndige søskende, blev lensmand over Ravnsborg len og fik overopsyn med præster og degne på Loll.-Falster, knap og nap sine atten år gammel! Endnu næppe sat sig helt fast efter udlandsårene anlagde han sag mod sin morfar Mogens vedr. dennes ejerforhold til Gisselfeld. Der var noget mug ved det forhold. Hr. Peders egen far havde også haft penge i denne gård. Det vil her føre for vidt i enkeltheder at optræfle hele denne sag, som udviklede sig til endeløse retsprocesser mellem morfar og en dattersøn — en ren barnerumpe — der bare i evne og anlæg lignede morfar alt for meget. I datidens jungle i alt vedr. jura — eller snarere mangel på jura — skulle der et unikum af viden, hukommelse, rapkæftethed og beherskelse af alskens spidsfindige kneb til for at sejre. Denne grønskolling mestrede indtil virtuositet hele registret — og sejrede eklatant. Kort tid derefter gjaldt det en ny retsproces; denne gang Oxernes gamle gård Torsø i Skåne. Her var sagen i starten vanskeligere end ved Gisselfeld-sagen; så indviklet, at alle anså den unge hr. Peder for redningsløst fortabt. Rent ud sagt skulle han her argumentere ud fra netop stik modsatte påstande og »beviser«, hvorved

han havde fået tilkendt Gisselfeld. — Også her sejrede han over morfar. Denne blev dømt til at overgive Torsø til dattersønnen; dog mod at denne udbetalte en klækkelig pantenum.

»Drengen« rykkede ind på Torsø — og undlod at betale så meget som en klink! Gamle hr. Mogens klynkede: »De (d. v. s. Peder Oxe og søskende) have både godset og pengene, og jeg kan tro, de er tilfredse . . . de handler nu med mig på min alderdom, som de vil. Men jeg forhåbes dog, det vil anderledes komme sig.« Håbet brast for den store hr. Mogens. Palmesøndag 1544 døde han og stedtes til hvile ovre i Jylland. Mor Sigbrit havde spottende kaldt ham »Kongen i Nørrejylland«.

Slige evner som hr. Peders blev der lagt mærke til ved Hove. Han blev »opdaget«, taget i tjeneste. I året 1543 udnævntes han til hofmarskalk for det store brudetog til Torgau i Sachsen, kun otte og tyve år gammel. Kong Kristian den Tredie og dronning Dorotheas datter Anna skulle føres til bryllup med hertug August. I september samme år samledes dette vældige opbud af alt, hvad fint og fornemt var, uden for Flensborg —. Dronningen, prinsessen, tresindstyve adelsmænd, ti kongelige råder, hertug Hans (d. ældre) m. m. fl., ni hundrede heste til vogne og ryttere satte sig i bevægelse sydpå — med Peder Oxe i spidsen. Også hans moster Birgitte og hendes mand Herluf Trolle og to af brødrene Rosenkrantz var med. Her krævedes meget — og her blev ydet endnu mere af denne allestedsnærværende unge hofmarskalk. Belønning for vel udført tjeneste udeblev ikke. 1549 tilfaldt det rige Halsted Kloster ham.

Siden sejren over morfar i sagen om Gisselfeld skrev Peder Oxe sig demonstrativt: Peder Oxe til Gisselfeld. Underforstået: vunden i retten over salig Mogens Gøye. For dette Gisselfeld var nu hans hjem, hans stolthed. Broderen Albert fik Nielstrup, så herefter har Peder Oxe næppe opholdt sig ret længe ad gangen i den gamle borg. Dels var han optaget af bygningen af det nye Gisselfeld, dels — og ikke mindst — af en aldrig aftagende higen

efter mere gods, mere jord, mere magt. »Mer vil ha' mer«
hed denne sygdom, som til sidst blev hans bane.

Men hvem tænker på bane, fald forude, så længe alt er sol og lykke i forjættende morgendage i de kongelige kridthuse! De forkætrede årstal, der lige trofast, trods al chikane, passer deres dont i historien, siger i deres knaphed alt:

7. jan. 1552 på hr. Peders toogtredivearige fødselsdag —
udnævnt til Rigsråd.

1553 dansk udsending til mægling i Sachsen, hvorved han var med til at skaffe den førnævnte hertug August kurfyrsteværdigheden.

1554 udnævnt til en slags statholder på det Københavns Slot, hvorfra farbror Torben for syvogtredivede år siden måtte vandre til skaffottet. Og samme år belønnet med flere forleninger på Falster, bl. a. Gedser.

1557 atter udsending — denne gang til Meklenborg, hvor kongens søster Elisabeth og hertug Ulrik fejrede en datters fødsel og dåb, prinsesse Sofie. (15 år senere Frederik den Andens dronning!). Peder Oxe stod fader til barnet.

Som lensmand på Gedser måtte han flere gange modtage kurfyrsteparret, når disse — ret ofte — besøgte Danmark. På Nykøbing slot fejredes i forbindelse med disse besøg glade fester efter hidsig jagt overalt på øen. Af opbevarede optegnelser ser vi, at det var hjorte, sæler og svaner, der jagedes; undertiden med bemærkning om, at vildtet var noget ødelagt, »vel formedelst krybskytteri«.

Dog — sygdommen efter jord og gods forsvandt ikke under alle disse gøremål; endnu var der Gøyer at jagle! Der var nu f. eks. den halvgamle morbror Eskild på Gunderslevholm. Han og Sidsel Bryske var barnløse. Hvad skulle de med gods? — og hvem skulle arve dem? Den belevne nevø aflagde sin kære morbror flere besøg og fik

Ved Nielstrup er der endnu rester tilbage af de gamle voldgrave.

denne til at udstede skøde til sin kære søstersøn, hr. Peder til Gisselfeld på, at han — morbror — af egen og fri vilje »for god betaling« havde solgt ham hele Gunderslevholm gård og gods til fuld overtagelse efter Eskilds og Sidsels død. Imidlertid skumlede og rasede alle andre arvinger. Her måtte stikke noget under. Eskild blev betænkelig. Godgørenhed kan have sine efterveer. Og Eskilds og Sidsels var svare. Hvad nu, om der alligevel kom en livsarving drattende? Også her vidste søstersøn Peder råd. Hurtigt udstedtes nye papirer, der sagde så meget som, at i tilfælde af livsarving skulle hele handelen gå tilbage. Men i skyndingen har den kloge Peder ikke været klog nok! Ikke et eneste ord om, at hr. Peder i så tilfælde skulle have tilbagebetalt den »gode betaling«!!! Og endnu mere kompromitterende: hr. Peder Oxes skriver sladrede over sig om »den gode betaling«!

Så var der historien om faster Birgitte Oxe, som brødrene Johan og Oluf Oxe skulle have tvungen ind i Maribo Kloster — og senere tvungen hende til falskhed og omdatering af breve. Langt fra at gøre faderens og farbrors

onde gerning god aftalte Peder Oxe med faster, at hun skulle forblive i kloster og love ikke at komme i taleporten med andre end sin nærmeste slægt! — hm.

Mens Oxen blev mere og mere nærgående, rottede Gøyer og Troller sig nærmere sammen. Og mosters mand — den åh så retsindige og dydige! — Herluf Trolle blev nærmest udstyret med fuldmagt til at tæmme denne snart helt uvane Oxe. Onkel Herluf var i næsten et og alt nevøen Peders modsætning. Efter Troels Lunds opfattelse: sendrægtig, selvretfærdig, ringere begavet. På den tid Peder Oxe steg som komet mod skyerne, sled Herluf endnu Frue Kirkes skolebænk. — En ren sinke, en undermåler!!

Også ved hoffet begyndte en vis mistænksomhed mod geniet Peder Oxe at vokse frem i nøje takt med Herluf Trolles forfremmelser. Kort at melde: der blev sat Focus på fænomenet Peder. Hvo kan bestå i dettes altafslørende lys? Hvert minespil granskes, hvert ord udlægges i værste mening.

Vi ved ikke, om denne mistænksomhed straks blev erkendt eller bare vagt anet af rigsråden hr. Peder. Men det ser lidt mærkeligt ud, at denne — efter overfarten fra Warnemünde-Gedser på hjemturen fra ovenomtalte barnedåb i Meklenborg — ikke synes at have synderlig hast med at komme til hoffet, men opholdt sig nogle dage i Gedser, hvorfra han i brev til kongen, dateret: Gedsesørgård 27/10 1557 slutter sin indberetning sådan: »Nu er jeg ikke så tilpas, at jeg tør vel give mig i luggen (i spændede) videre, førend det vil blive noget bedre med mig . . .« Nå — det kan jo også bare have været efterveer efter søsyge!

Året 1558 blev katastrofeåret for den mistænkte. I januar tvinges han til et ufordelagtigt mageskifte med Kongelig Majestæt. Striden stod på i hele tre dage. En samtidig skriver i et brev: »Og ville Kgl. Majestæt ikke stede Peder Oxe til ords i denne handel«!! I februar blev han frataget alle sine len, måtte udtræde af Rigsrådet og blev stævnet til kongens herredag i Nyborg at møde frem for at stande til rette 11. juni 1558.

Hvori bestod dog hans brøde? Officielt i to graverende forhold, idet anklageskriftet anfører: 1) han haver forhugget lenene og 2) han haver uorden i sine regnskaber. Og senere — i et privat brev til svigersøn og datter i Sachsen — »og han haver vist anden« strafværdig opførsel.

Selv om de to første anklager kunne være slemme nok, har man dog en tydelig fornemmelse af, at den stormægtige Oxe *skulle* slagtes — som i sin tid farbror Torben! Med lidt god kongelig vilje lod alt sig jo nok ordne; jævnfør i legio af andre endnu mere graverende eksempler fra 1500-tallet. Når viljen mangler, er ord som nåde og pardon kun spottegloser.

Den anklagede indrømmer i et brev af 12/6 1558, at haver han virkelig forhugget lenene, skal dette nok herefter blive rettet. Med hensyn til beskyldningen for slet regnskabsførelse, kan dette kun gælde lenene Sørup og Gedser. Uafladelig tjeneste med kongens og statens sager har gjort, at han rent ud sagt ikke har haft tid til at tage sig nok af sine fogeder. For disse forholds vedkommende er han villig til personlig at møde for Kgl. Majestæt og modtage dom af denne — men ikke under nogen omstændigheder af Rigsrådet, hvor nu Herluf Trolle var dagens mand. Han nævner ikke i brevet onkel Herluf, men alt synes at tyde på, at det muligt er denne, han frygter. Selv den blide moster Birgitte fik nu et helt forkert ansigt på, når den »kære« søstersøns navn nævntes. At hun vidste mere end godt var for sin nevø er helt sikkert . . . Torsø — Gunderslevholm — Birgitte Oxe — i alle disse sager var der mug i forbindelse med »vrang undervisning« som tiden kaldte det — en senere tid sagde rævestreger!

Derimod ved vi intet om, hvad der ligger i det fordægtige: »og anden strafbar opførsel«. Det er formodentlig en spøg, når Troels Lund siger, at det såmænd bare kan hentyde til, at den overmodige rigsråd har tilladt sig en undertrykt latter ved at høre dronning Dorotheas falske sangstemme! Noget tyder på, at det er i forholdet til dronningen, at dette sidste anklagepunkt skal ses. Den lidenskab, hvormed de kommende års fejder mellem Peder

Oxe og kongehus førtes, kan næppe forklares som andet end ud fra noget personligt. I et smædeskrift mod Peder Oxe siges det, at han har beløjet sin dronning, men hvori dette har bestået ved vi ikke. Smædeskrift er netop smædeskrift, herpå kan ikke og bør ikke drages nogen slutninger. Lad ikke »ukendskab gøre os til uretfærdige dommere« (Pascal).

Peder Oxe valgte ikke at møde for herredagen i Nyborg. Skulle han ikke nok vide, hvordan en paragraf i loven lod sig vride og lægge til rette i de rette hænder!! Her talte erfarede mand. Bedst at hytte sig i tide.

Omkring 1. juli 1558 forlod han med fire ka'le og en dreng Gisselfeld. På hesteryg, sammenbidt, med vreden skummende i sig, har ridtet hin højsommerdag nok været i hidsig galop — i tavshed! Riddet gik ned over Sydsjælland, overfart til Gåbense, ned over Falster, overfart til Lolland — videre, videre — sydpå mod vel sagtens Rødby eller Gedser. Har han mon været inde på Nielstrup hos den trofaste bror Albert? Vi ved det ikke; vi ved dog, at denne bror i en nødens stund forstrakte ham med pengemidler.

Et par dage efter denne flugt måtte unge Niels Kaas (den senere så berømte N. K. i Chr. IVs formynderregering) ned til Gisselfeld og forsegle alt i gård og gods. Retten må ha' sin gænge; den flygtende bede om sin chance. Den allerede dengang pilne og sippenippede sekretær Kaas har været omhyggelig og — rystet! Just i de samme dage mødte Peder Oxes familie, brødre og svogre, op i Roskilde for at få svar på det, deres ansigtsudtryk alt for tydeligt afmalede: Jamen hvad har han da gjort?? Hr. Herluf ville ikke tilstede dem at se anklageskriftet. Hårdt trængt gik han med til personlig at læse det op for dem, men det skete »udi en sådan il«, at ingen fattede noget som helst!!

Nytårsdag 1559 døde Christian den Tredie på sit kære Koldinghus. Og da fætteren, Christian den Anden, godt fjorten dage senere fulgte den hedengangne, hvirvledes med et allehånde politiske spørgsmål op og ladede atmo-

sfæren med ting, der kunne give farlige, eksplosive udladninger. Bl. a. kunne sidst afdødes familie muligvis rejse arvekrav på Danmark-Norge. Nede i Lothringen ved Vogesernes fod levede den intrigante, begavede enkehertuginde Kristine, Christian den Andens datter — en dame der hørte alt og vidste alt om politik i Europa — og mere til! Her i hendes køkken var der altid overtryk i den politiske kedel. Her måtte stedet være for den, der havde gammelt regnskab at gøre op — med det danske kongehus.

Og Peder Oxe meldte sig til tjeneste, blev promte antaget og fik straks forlening, Schaumberg hed det. I forbund med Lothringen lagde han nu højforrædderiske planer mod Danmark.

Hvad var han denne unge fyr, kong Frederik den Anden, som havde afløst sin fader på tronen og overtaget dennes vrede, endda i højere potens, mod den landflygtige? Hertuginde nedlod sig aldrig til at kalde ham konge, højst: »Hertug af Slesvig, født af den kongelige stamme«.

Drukkenbolt var han, uden dannelsel, letsindig som en ødeland, naiv som et barn. Men Oxen var ikke bange for disse Oldenborgere, disse opkomlinge! Havde det før gældt en oxehals (farbror Torben) så gjaldt det nu en gottorpperhals — !!!

Peder Oxe følte sig dødelig forurettet af den kongeslægt, han og hans familie havde tjent uegennyttig i snart et par menneskealdre, kun utak og forsmædelse var runden deraf. Disse hans hadets onde år førte ham langt ud over, hvad selv barske landsknægte i hin tid anså for rimelig. At følge ham i disse udlændighedsår er som at læse en moderne gyser i kriminalserierne. Snigmordere lejede han og sendte mod Danmark med befaling til at myrde kongen og andre, der stod ham imod derhjemme. Selv færdedes han omgivet af en stærkt bevæbnet vagt — 10-20 barske ka'le i fuld rustning. Rygtet gik, at han som gave af Fanden selv, som han havde forsvoret sig til, havde fået både usårlighed og evnen til at gøre sig usynlig,

og at han stedse bar mindst 100.000 gylden indsyet i sin vams. Særlig i årene 1560-62 var det rent galt herhjemme med hensyn til stærkt overdrevne rygter om Peder Oxes evne til overfald, ja erobring af hele landet!! Til samtlige lensmænd og fogeden på Krogen (Kronborg) udgik skarpe påmindelser om at passe på, at Oxes »praktikere« ikke sneg sig ind i landet. Vi kender navnene på flere af disse »praktikere«. Kretzer, der havde myrdet bispnen af Würzburg, liflænderen Conrad Uexkull, Jørgen von Strassburg m. fl. — f. eks. »Sorte Hans« — alle navne, der nok kunne få en Frederik den Anden i et ædru øjeblik til at skælve. Ingen af alle disse nåede dog deres mål. Og hadet var gensidigt. Også Frederik II sendte snigmordere mod Peder Oxe — med samme negative resultat.

Her hjemme må slægt og venner med stigende ængstelse have fulgt deres hr. Peder på hans bane, hvor den sjælelige undergang syntes ham vis. For sikke fyre han omgikkes! Skumle, vidtløftige eventyrere, som de nys nævnte. Menneskekevrage, som altid findes i rodløse tider — hinc tids hippier?

Imidlertid udviklede Frederik II sig i den nordiske syvårskrig. Kørte uhjælpelig fast — så fast, at man endog i året 1565 i hans påhør talte om at afsætte ham fra tronen. Ak året 1565! Herluf Trolle død af sine sår, pådraget i slaget mod svensken; Otte Rud, Eriks fra Fuglsang bror, taget til fange og død af pest i et uhumsk stockholmsk fængsel, og Daniel Rantzau magtesløs med sine altid kværunderende lejetropper. Og hjemme i Møgeltønder gik Ottos trofaste hustru, Peder Oxes søster Pernille, og byggede på det slot, der skulle være en overraskelse for hr. Otte, når han vendte hjem —!

Vel havde Daniel Rantzau overraskende på tilbagetog slået sig gennem en overtallig svensk hær ved Svarteå, 20. oktober. Men trods alt kun en episode. Hær og flåde magtesløs, pest hærgede landet. På kun i løbet af et par måneder lagde den tro Peder Bille fem børn i graven og to svogre, som var faldne ved Svarteå. Alt snart tabt — og ingen penge i kongens kasse. Det lå ligefrem i luften

— først udtalt, senere temmelig højrøstet: Send bud efter Peder Oxen. Kongen er blevet hårdt trængt fra alle sider, dog næppe fra moderens! Men sligt krav var overmenneskeligt hårdt. At sige be-be til en fjende er hårdt i alle aldre, næsten umuligt i manddommen! Men min-sandten om ikke Kongelig Majestæt den 20/9 1565 i Helsingør udstedte lejdebrev for Peder Oxen — og lod det ligge i sin skuffe! Lad os se! Mon dog ikke noget skulle vise sig, sagde fantasen i ham —.

Ak! Det følgende år skulle blive endnu langt værre. I forudanselsen herom er majestæten sikkert fra alle sine rigsråder — og ikke mindst fra den gamle kloge og lune kansler Johan Friis til Hesselager og Borreby — bleven endnu hårdere trængt. 24/1 1566 blev brevet endelig afsendt!

Dog — inden Peder Oxen får dette brev og får taget stilling til det — skulle det måske alligevel være muligt at vende landet fra våde til sejr og lykke — hviskede fantastdjevlen til den altid hurtigt opblussende optimisme i kongens sind.

Men forår gik, uden at flåden blev rettidig udrustet og de evindelige mytterier blandt lejetropperne bragt til ophør — »de stampede og de myttede«, siger kongen om dem — og de blev på stedet: Ingen fremrykning uden geld — men netop geld var konstant mangelvare. Da rammer ulykken riget med lynets kraft og uhygge! I en forfærdelig sommerorkan gik næsten hele den danske flåde under ved Gullands kyst natten mellem 28. og 29. juli. Admiralen, 14 skibshefter og 7000 mand omkom. Blandt de få reddede var herremanden Knud Steensen til Grimsted (det nuv. Frederiksdal) på Lolland

Godt at Peder Oxen er på vej! I det modtagne lejdebrev blev der lovet ham fuld udsoning med kongen, alle hans len tilbagegivet, alle privilegier genoprettet og — praktisk taget — diktatoriske beføjelser. Kongelig Majestæt skulle så vist ikke blande sig!! Underligt, uvirkeligt at stå med sligt brev i hånden! Var hadet i ham om muligt endnu stærkt, var hjemlængslen dog stærkere —. Han be-

sluttede sig til at møde danske udsendinge i Bremen snarest mulig, d. v. s. tidligt på våren, måske endda i febr.

Dette møde forløb over al forventning godt, så godt, at Peder Oxe besluttede sig til straks at ride mod nord — til Danmark. Desværre ved vi intet om, hvor og hvorledes han mødte kongen; muligt det har været i pinlig tavshed, med blottede hoveder og sænkede kårder, de to har mødt hinandens gennemborende blikke — ikke har det været let at »finde en grimasse, der ku' passe«. Selv om begge vel har gjort en dyd af nødvendighed, førte det til en hel og fuld udsoning. Dog er næppe nogen af dem kommet som angrende syndere med tilgivelse behov. Og eftersom nødvendighed og klar forstand er nogenlunde tilstrækkelige evner i politik, modsat skriftestol, kommer der noget helt og godt ud af dette mandfolkemøde.

Nej — han kunne ikke dy sig, Peder Oxe, han måtte ud til Gisselfeld, hvor knap end tiden var. Og det ville ikke havde lignet ham, om ikke han der havde gennemløbet regnskaberne og med sin lynhurtige opfattelsesevne straks set, at to bønder i Uvelse var bortkommet hans gods. Kancelliet skyndte sig i en kissejav at berigtige og undskylde fejlen! Men Johan Friis har sikkert taget sig en lun latter herover, mens — kan hænde — hans sekretær Niels Kaas — ængstelig og jomfrunalsk har udformet dokumenterne!

Forinden den benådede og genoppudsede danske rigsråd måtte af sted for at afvikle sine forhold i Lothringen, tog han et højst nødvendigt forbehold ved løftet om snarest at vende hjem — »såfremt sygdom, død eller fængsel mig det ikke betager«. Han måtte nok sige det!

For ret betænkt skal han nu ud på sit livs voveligste færd, hvor hundrede chancer mod én står for, at disse tre ord skal indfries til deres fulde »værdi«. Ubegribeligt, at det gik godt, når man betænker, at han rent ud sagt skal ned og sige sådan noget som: Jeg går nu over til jeres fjender i sørøverstaten der højt mod nord! Jeg kender alle jeres anslag mod denne stat. Jeg kan blamere hver eneste af jer, hertuginde, kong Filip den Anden af Spanien, kongen af Frankrig, kejseren i Tyskland

Kansler Johan Friis til Hesselager og Borreby; Peder Oxes nærmeste medarbejder. (Frederiksborgmuseet).

og alle Nederlændernes førende mænd m. m. fl. Der hører en Oxes hele moralske og fysiske mod og hensynsløshed til for at kunne sno sig fra alle disse affærer med livet i behold. Var det hensigtsmæssigt at bringe en forræder til tavshed, så var det så sandt denne Oxe. Pistolskud, giftbæger, tortur, kvalfuld død var gamle, kendte husråd. Man skyldte ham intet, den kætter. End ikke en messe! (Troels Lund).

De opgaver, der ventede ham hjemme, måtte synes helt umulige at løse. Dygtige samtidige — ældre som jævnaldrende — havde knækket halsen på dem. Fuld af vitalitet og frodige påfund, der i overmål myldrede frem i hans tanker, tog han fat. Korthed, klarhed, konsekvens — var, hvad dansk politik trængte til.

Peder Oxe gik ud fra, at selv mange tabte slag i en enkelt krig ikke nødvendigvis behøvede at slå tvillingerigerne Danmark-Norge ud. Her *var* penge, her *var* kræfter. Han blev den magnet, der trak dem ud af folkets træge masse. Fra foråret 1567 mærkes hans indflydelse helt ud i samfundslegemets fineste forgreninger.

»Kongen er på Frederiksborg; Peder Oxe og Johan Friis fører regeringen«, skriver dronning Dorothea — ikke uden spydige bitoner. Ved en bestemt lejlighed kalder hun dem »et par skælmer« (de kunne nemlig »ordne« hende, den alt for ferme dame! !) Der var først de fortvivlede finanser. Den nye rigshofmester foreslog — og gennemførte — en skat, ligelig og retfærdig fordelt overalt. Adelsmændenes mer eller mindre skattefrihed ophævedes ved forhandling — de lovede endda at punge ud med 33 % af deres indkomster.

Under rådvildhed (Peder Oxe ville have sagt dumhed!) — havde kongen ladet gøre tre mark ud af een. Peder Oxe tilbagekaldte straks disse underlødige markstykker og genvandt folks tillid til pengene. Gang på gang havde herremænd og selv feltherre Daniel måttet »gå i borgen« for kongen, uden ordentlig sikkerhed for kapitalen. — Sligt var noget rod. Herefter, dekreterede Peder Oxe, skal

alt sådant sikres ved bl. a. ærlige panter. Der kom rimelighed i tingene, man blev selv rimelig.

Få lande i verden skylder vel havet så meget som dette vort ørige — Danmark. Altid uroligt, altid dragende har det virket på dansk sind og natur. En stor del af dansk historie er skrevet på bølgen — og selv dansk bondehistorie er akkompagneret af dette vidunderlige hav. Men ingen steder fornemmes dette stærkere end ved Helsingør. Her besad Danmark lukke- og låsetøjet for hele Østersøen, Krogen og Kärnan.

Længe før syvårskrigen var fremmede sejlere, der nordfra stod sundet ind med kurs syd- og sydøst over, bleven afkrævet told i Helsingør. Krogens kanoner forstod — om end kummerlig nok — at sætte trussel bag tolderens krav. Og skulle en forvoven fremmed skipper prøve at snige sig ind under danskekysten (nu svenskekysten) i øst, tog kartonerne fra Kärnan fat! !

Da kong Frederik havde tabt alt i 1565 og -66, fik han for alvor øje for, hvilke muligheder Øresundstolden indebar for en slunken kongelig kasse. Men han spillede som den lidenskabelige, der er i sine spillelidenskabers vold. Uden at ænse på advarsler fra sit rigsråd og svoger August i Sachsen, satte han toldsatserne ublu i vejret, ja vovede så det helt vanvittige i foråret: At spærre sundet for skibe! Vel — tolden udeblev så. Men med en total spærring måtte man kunne tvinge Sverige i knæ. Følgerne truede med det helt katastrofale. Spanien, tidens førende sømagt, truede med krig; Nederlandene ligeså!

Der kunne i uger ad gangen ligge 2 til 300 sejlere nord for Helsingør og vente på, at sundet blev givet frit. Dog — tolderen, Henrik Mogensen, havde strenge ordrer til ikke at lade nogen slippe igennem.

Men — men! ! — hvor var det fristende, når en skipper lovede store penge — bestikkelse — for at slippe igennem. Og kong Frederik modstod ikke fristelsen. Henrik fik ordre til at lade sådanne guldfugle flyve! — Majestæten overtrådte sine egne bud!

Peder Oxen så straks det mislige, ja helt groteske i sligt.

Kort og godt — også her satte han rimelighed, klarhed og enkelthed i højsædet. Herefter ingen bestikkelse, at du ved det hr. Mogens — !!

Fra nu af betales told af hvert eneste skib. Dog ikke efter det pjattede gamle system, hvor alle skibe — uden hensyn til størrelse eller last — betalte ens i toldafgift. Lasttolden blev indført — og bestod lige til 1857. Vel knurrede sømagterne. Kun skrivelser fra Amsterdam eller Spanien blev nøje studerede i kancelliet — og gik med deres klagemål i papirkurven! Tit fik man en latter over navnet: »Margrete af Parma, statholderinde over Nederlandene« — kong Filip den Andens søster. Altid jamrede Nederlandene over sørøverstaten Danmark og truede. Peder Oxe vidste, hvor vanskelig den fornemme dames stilling i Amsterdam var; her sydede og gærede det mod besættelsesmagten Spanien. Hun havde nok at tage vare på! — hende kunne man affeje med et par galante ord, undskyldte, beklage — og så bare fortsætte i det gamle spor. Hvor længe ville Margrete være statholderinde?

12/4 1568 kom det sædvanlige brev fra Holland til danske kancelli. Måske har yngste sekretæren, der åbnede posten, ikke hæftet sig synderlig derved — den samme indledning, de samme trusler, de samme ord! Men — underskrift var en helt ny: Hertugen af Alba, statholder i Nederlandene! Øjeblikkelig gik brevet helt op til selve rigshofmesteren, Peder Oxe. Han vidste, hvad og hvem der dækkede den nye underskrift. Han kendte denne høje, slanke, pilskaldede hertug af Alba og vidste, at her stod magt — ja overmagt — bag hvert ord. En krig mod de forenede sømagter ville få helt uoverskuelige følger for hele Norden. Her måtte straks rebes sejl. Brev afgik — med mange undskyldninger og forsikringer om, at denne lasttold for Spaniens og Nederlandenes vedkommende helt ville være at ophæve. Kongen af Danmark nænnede ikke at såre Spanien! !

Det har ikke været nogen spøg at skrive dette. I løbet af bare et år under hans toldsætter havde Øresundstolden indbragt det tredobbelte af året tilforn. Nu sank tolden

*Kongelig majestæt Frederik II.
(Frederiksborgmuseet).*

ned til næsten ingen ting. Men — hvor længe vil denne hertug af Alba være i Amsterdam? Kommer tid, kommer råd. Selv den stærkeste politik suger ny styrke i svagheds klædebon.

Men der var andre genvordigheder, der trykkede. Hele sommeren i 1567 havde Daniel Rantzau ligget uvirksom med sine lejetropper. Igen var årsagen: sold udeblev. Han hævdede: ingen fremrykning, før knægtene har geld i hænde. Her var noget for den hjemvendte rigshofmester at tage vare på. Hidtil havde feltherren krævet og fået udbetalt løn for fuldtallig »Fane«. Hæren var inddelt i såkaldte faner; som regel på 3—400 mand pr. fane. Peder Oxe hævdede, at løn kun skulle udbetales pr. mand. Var en fane decimeret i slag, så den kun talte to hundrede mand, ville udbetaling pr. fuld fane betyde dobbelt løn til de overlevende. Død knægt trænger ikke geld! Nemt at forstå! Rantzau hævdede med rette, at i en fane, hvor sold aldrig rettidig kommer til udbetaling, udvikler der sig mange gensidige låne- og gældsforhold mellem kammerater. Han — rigshofmesteren, ville jo heller ikke kunne slippe for at betale et sølvfad, selv om sølvsmed var død i mellemtiden! Lige så nemt at forstå! Ved et af de dramatiske møder mellem disse to lige hårde halse drog Rantzau endog sit værge. Kun kongens personlige mellemkomst hindrede en katastrofe. At Peder Oxe herefter har taget skrappe midler i brug over for Rantzau er ganske givet. Til sidst, ved vi, turde feltherren end ikke vove sig fra Malmø til København — af frygt for Oxe! Kongen måtte udstede lejdebrev for sin feltherre og bede dennes slægtning, statholderen i Holsten, Henrik Rantzau, komme herop og mægle i striden!

Slidelig sneg årene sig hen, inden krigen næsten ebbede ud af sig selv. Men selv det sidste onde år blev bittert for Kongelig Majestæt!

Nytårsdag 1570 modtog Peder Oxe et brev fra kongen, hvori denne frasagde sig tronen!! Rigshofmesteren må have gennemlæst det, vel mange gange, med de særeste følelser; den største undren. Det lyder: »Så begærer Vi

Et lille, uanseligt billede af Peder Oxe, malet på træ i 1574 af ukendt kunstner, hænger på Frederiksborg. Typen er Frederik den Andens: Det læt-klippede hår, det hængende overskæg, det spidse hageskæg, men ansigtets udtryk er stærkere, de tætte fuger omkring øjnene og ved næseroden fortæller om slidsomt arbejde, om en sejt vilje, som også røber sig i den fast-lukkede bestemte mund. Han sidder vagtsomt og myndigt som den, der både må have magt over uvenner og være den førende blandt tilhængerne, og hans rige dragt med den stive hermelinskrave dækkende hele nakken og med herremandens gyldne kæder hængende over brystet fortæller, at han ikke alene kunne klare rigets finanser, men også forstod at røgte sine egne.
(Fra Vilh. la Cours Danmarks Historie I. bind).

på det nådigste, at I ville opgive og efterlade os den kongelige ed, Vi eder svoret og lovet have, så Vi herefter må være den besværing fri. Og I må vist tro, at ingen glæde eller vellyst driver Os dertil. Ikke heller har Vi eder eller nogen Rigets indbyggere at beskylde, at de skulle have givet Os årsag dertil. Men som før er hørt, at andre store Herrer, både Kejsere og Konger, har været af armod forårsaget til at afstå deres regimente og overgive det til andre, så nøder og tvinger Os vor store armod og nødtørft det at gøre.

I ville derfor eder betænke og straks herpå give Os et endeligt, skriftligt svar, hvorefter Vi os må vide at rette«.

Skrevet på vort slot Frederiksborg Nytdagsdag 1570.

Frederich.

Brevet er skrevet lige efter at den stakkels Majestæt har talt sine penge — der var så vist ikke mange — 1500 daler, det var alt. Ikke sært at kongen må sige, at han ikke engang har en skilling til sin tjener — og tilføjer »Vort sølv, fade og drikkekar, så meget det er, og så vidt det kan forslå, er Vi og overbødige at lægge ud. Og så er siden hos Os intet mere til overs«.

Der var noget i dette brev, som måtte tiltale netop Peder Oxe. Lige så skadefro, han for otte år siden ville have været ved at stå med det i hånden, lige så sorgfuld nu. Ikke den sentimentale sorg og den rørstrømske dådløse pjattethed. Her var kun et at gøre: Redde Majestæten. Og atter samlede rigshofmesteren standsfæller og menig folk til at ofre, fik halet den fortvivlede op, trøstede, opmuntrede. Bag hans strenge, bydende ydre anes en oprigtig medfølelse med den, han før havde sendt snigmordere mod — ækle erindringer, væmmelse ved gamle ord? Men ak, det er ikke mennesket givet »at kunne tie med tilbagevirkende kraft«. (Gruk).

Midt under krigen, september 1567, havde Peder Oxe giftet sig med enken efter Steen Rosensparre (falden ved Svarteå 20/10 1565), Mette Rosenkrantz til Vallø. Han var dengang 47, hun 34 . . . og medbragte en stor medgift i

Maleri af Mette Rosenkrantz, Peder Oxes hustru.

gård og gods. Sligt frister. De penge, man gifter sig til, skal man ikke slide sig til! Muligt dog, der har ligget ægte kærlighed bag, men særligt vidnesbyrd herom har man ikke. Hun medbragte to børn. Skønhed kan i hvert fald ikke havde fristet hr. rigshofmesteren, som nu ved slægtskab, ægteskab og svogerskab var tilknyttet næsten alle de førende slægter i landet.

Ægteskab var jo Gud en velbehagelig stand, havde Luther lært datiden. Dog var der en flok jævnaldrende petersvende, der åbenbart var for sene i vendingen til på det punkt at annamme den lutherske lære: Johan Friis, Niels Kaas, Christoffer Valkendorff, Korfits Ulfeld den ældre m. m. fl. . . .

Har fru Mette med den nye gemal skullet bese alle dennes rigdomme og gennemrejst hans mange len, har hun kunnet føle sig som en dronning i et udstrakt rige. Fra Midtsjælland til Gedser, fra Østsjælland til Nakskov — hans alt sammen! Det var lenene: Paddeborg (Sparresholm), Holmegård, Lekkende, Vordingborg, Jungshoved, Nykøbing, Gedser, Ravnsborg og Halsted m. fl. Og hjemme på hans kære Gisselfeld mødte synet overdådig rigdom i sølv og guld, møbler i ædle træsorter og en garderobe, der kunne måle sig med en fyrstes. Her hang bl. a. fem losse-skindskofter og to ulveskindskjortler . . . I køkken og fadbur taltes en og tresindstyve fade, men kun en og fyrre og tyve tallerkener. Det sidste noget nymodens stads, som ikke var »slået an« endnu i Norden. I gården plaskede vandet fra vandkunsten. Tjenere ude og inde færdedes i ildsom tavshed, når hr. rigshofmesteren viste sig; og i dennes arbejdsrum stod en marekat lænket i ægte sølvlænke.

I hele sommeren 1570 førtes i Stettin fredsforhandlinger mellem Danmark-Norge og Sverige — med tyske fyrster som mæglere. For at være nærmere ved disse vigtige forhandlinger henlagde kongen residensen til Nykøbing Slot. Dog træffer man ham også ret ofte i København eller på Vordingborg. Den ofte nævnte kansler Johan Friis måtte — sine 76 år til trods — ofte gøre rejsen mellem København og Nykøbing. Med den tids veje og vanskelige over-

farer fra Vordingborg til Gåbense, navnlig i efterårstide, tog det hårdt på kanslerens kræfter, og under en sådan rejse måtte han en dag efterlades i Kjøge, hvor han udåndede 5. dec. Til stede ved dødslejet var den unge Anders Sørensen Vedel. Dette dødsfald berørte Peder Oxe dybt. Skønt en aldersforskel på 26 år havde de været så stærkt forbundne i fælles ansvar og fælles venskab, at rigshofmesteren nu måtte føle et vældigt savn — og kancelliet tabet af en hyggelig, dygtig, vittig chef. Hans fynske lune varmede altforsonende mod Peder Oxes strenge lollandske kølighed og noget vripne syrlighed. Havde man nogen sinde hørt rigshofmesteren sige en vittighed? Den salig kansler havde i over halvtredsindstyve år stået i kancelliets tjeneste, heraf i over en menneskealder som dets overlegne leder. Hans hukommelse og sprognemme var legendarisk, han talte alle hovedsprogene — og latin perfekt, den pebersvend! Sin sognepræst i Hesselager nægtede han en dansk bibel; han havde at læse den på grundsprogene — ellers kunne kansleren læse den for ham!

Peder Oxe deltog næppe personlig i forhandlingerne i Stettin. Da disse endelig førte til fred, forestod et stort genopbygningsarbejde. Landet var hærget. Ikke just af krigshandlinger, men af finansiell nød og andet, bl. a. pest.

På Lolland-Falster mærkedes også følgerne af krigens byrder. I Nykøbing klagede man over, at man »lå ved et åbent færgested«. Lejetrapper til og fra Tyskland gik ideelig over landsdelen. Og da kongen var forpligtet til deres underhold, fik bønderne ofte ordre til at møde med mad og drikke ved landevejene, når landsknægtene kunne ventes. At denne ventetid har kunnet strække sig over mange timer — tit under regn og kulde eller i stegende sol — synes givet. Den usselig bonde har stået og krammet madposen, tænkt på kvinde og barn derhjemme og harmfuld vidst, at netop denne pose betød afsavn for dem. For sikke ka'le at fylde æde i, dem, der kom derhenne! Fy for den lede, som mange af dem så ud! Men bedst at smide posen til dem. Ikke komme dem for nær, fandens skinbarlige yngel! Godt, at herremændene også — efter lensmands

ordre — var mødt frem med ka'le i våben for at overvåge, at bonden ikke skulle lide overlast. Forresten vidste menigmand godt, at også Peder Oxe var en værre ka'l — sidste efterår havde fanden selv blæst hans sommerhus udenfor København omkuld!

Freden kom og dulmede mangt et sår. Byrder væltedes vel af rigshofmesterens skuldre, men nye indtog de gamles plads, omend med mindre vægt. Man fik tid til at være menneske — og opdagede sine medarbejdere som mennesker.

Betragter man et lille uanseligt billede af Peder Oxe, malet på træ året før hans død, ser man et åsyn, der fortæller om slid, sejg vilje og stor myndighed, men uden varme og lune. En verdensfaren mand, velforfaren i realiteternes nådeløse pokerspil!

Den umærkelige forvandling, der var foregået med rigets førstemand, næst efter kongen, har ikke sat sig spor i dette ansigt. Og dog var han mærkbar undergået en sindets forvandling over for slægt og venner, over for konge og medarbejdere.

Moster Birgitte Gøye sad på niende år enke efter Herluf, som nu udi admiralsrustning havde kastet anker i sin egen kirke, Herlufsholm. Endnu var der knas med denne lærde skole, hun og husbond havde oprettet. Visse arvinger bestred testamentets gyldighed. Flere af slægterne Oxe og Gøye havde også andre »sager« at slås med. I samdrægtighed valgte de deres »kære Peder Oxe« til at føre sagerne. Selv de, der før havde stået ham imod, mødte ham nu i tillid og venskab. Navnlig over for moster Birgitte viser han sine allersmukkeste egenskaber. Storheden i hendes og onkel Herlufs dåd: at skænke et helt gods væk til peblinge, har aftvungen ham respekt.

Men andre trængte til hans hjælp — og han gav hjælp, uegennyttigt og ikke uden moralsk og fysisk mod. — Man bemærke den store afstand i sind fra ungdomsårenes brutale egoisme!

Tidens største lys i teologernes verden herhjemme var lollikken Niels Hemmingsen. Han var en nær ven af rigs-

Mindestenen for Niels Hemmingsen i Errindlev, rejst af Lolland-Falsters historiske Samfund. På tavlen fortælles om teologen Dr. Niels Hemmingsen, født 1513 her på egnen, søn af almuesfolk, død 1600 i Roskilde, æret i Europa som Danmarks almindelige lærer.

hofmesteren. De to har vel solet sig i hinandens lys. Men størst var Dr. Niels's, for han var internationalt berømt. Alligevel rejstes der få måneder før Peder Oxes død en højst alvorlig anklage mod ham for at være kalvinist i sin nadveropfattelse. Klagen var sikkert rigtig nok — men den vranglære delte han i så fald med mange mindre ånder udi Dannevang. 15. juni 1575 blev professoren stillet for domstol på Københavns Slot. Den hårde dyst begyndte allerede om morgenen kl. 5 og har sikkert stået på til langt op ad dag. Forhørsledere var bl. a. biskop Madsen og rigsråd Jørgen Rosenkrantz m. fl. Peder Oxe var også til stede, men har vistnok ikke deltaget i disse teologiske stridigheder. En overgang så det ud til pure frifindelse, men så tog Jørgen Rosenkrantz fat. Han havde selv i sin ungdom studeret i Wittenberg og der »hørt mange drabelig lærde mænd, i besynderlighed Doktor Morten«. Hed i kammen stred Rosenkrantz; han havde meget på hjerte og kunne, om så skulle være, føre disputen på latin. Vel har han kendt Luthers ord om, at et fald i læren er hundrede gange farligere end et fald i livet. For han blev ved længe. Da rejste rigshofmesteren sig og sagde med vægt: »Ja, ja, Dr. Niels, intet ondt skal vederfares eder for min skyld!« Dr. Niels havde været Mettes lærer.

Et par andre måtte Peder Oxe væрге, eller i hvert fald opmuntre og med sin autoritet give vækst- og udfoldelsesmuligheder: Tyge Brahe og Ander Sørensen Vedel. Tyge havde han set som dreng hos søster Inger og hendes mand, Jørgen Brahe til Søllestedgård. Nu opmuntrede han den kommende storhed til, trods standsfællers skuldertræk og åbenlyse foragt, at passe sine studier. Anders S. Vedel blev på hans opfordring sat i gang med at skrive en danmarkshistorie; foreløbig samlede Vedel bare stof sammen hertil. Så længe den salig kansler Friis levede navnlig ved at komme i dennes hus og over en kande vin få værten til at fortælle, undertiden på latin, akkompagneret af en hjertelig latter. Nok er historie godt, men historier bedre! — I fynsk mundart! !

Da først Peder Oxe var borte — var også de andre

borte! Niels Hemmingsen afskediget fra universitetet og måtte nøjes med et mindre embede i Roskilde, Anders S. Vedel ikke alene forment at gå videre med sin danmarkshistorie, men endog frataget alle sine indsamlede optegnelser — og endelig Tyge Brahe forvist af landet — (ganske vist først i Chr. IVs tid). Oxen, der før havde trampet alle ned, værnede nu alle.

Og måske allermest sin konge, Frederik den Anden. I begges mandfolkekarakter løb store linier. Smålighed og filisteri lå dem lige fjernt. Begge havde de løbet gal-skabens linie ud. Begge til sidst forenet i kølig, korrekt samdrægtighed for at redde deres fælles elskede — landet, havet — Danmark! Den ene måtte drikke for at dulme og derved redde sig selv. Den anden snerre og bide for at redde andre!

Den sidste, virkelig store fest, hvor rigshofmesteren satte et festligt punktum for kong Frederiks ungarletilværelse, tog sin begyndelse på det gamle Nykøbing Slot.

Nu gik den ikke længere! Majestæten *måtte* finde sig en brud! Koste, hvad det ville! Mange havde været på tale, men alle havde de kun haft en kurv. Og de ti-tolv års stærke følelser for den lille frøken Anna Hardenberg måtte nu være forbi. Midt i november 1571 fandt et mærkeligt møde sted hos lensmanden over Nykøbing len, rigshofmesteren. Kongens faster, Elisabeth, gift med hertug Ulrik af Meklenborg, kom på sin nevøs opfordring til Nykøbing med et par prinsesser, som kongen kunne »se på«. Den ene var hendes egen 14-årige datter Sofie, — den Sofie, som Peder Oxe havde stået fadder til. Og hende blev det, den store aldersforskel mellem fætter og kusine til trods, hun 14 —han 37 år!

Der var blandt de to tidligere dødsfjender vokset et i mange måder ejendommeligt forhold frem. Ikke alene erkendte de hinandens uundværlighed, men de gensidige følelser for hinanden synes at have været en blanding af kærlig hengivenhed — og så en lurende vogten på hinanden, udsprungen af noget, der burde være gemt og glemmt. I festligt lag gav vel begge sig hen, men alligevel!

Den unge dronning Sophie af Mecklenburg, som Peder Oxe har set hende ved mødet på Nykøbing slot. Maleri på Rosenborg.

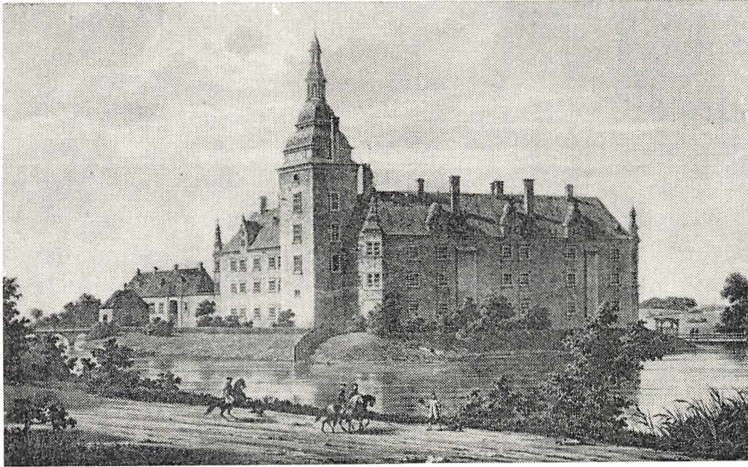
Kongelig Majestæt kunne nu og da fare op, »blande sig« — uden dog over for sin rigshofmester at turde gå for vidt. Mens han på sin side alligevel — navnlig efter nytårsdag 1570 — kan vise en næsten rørende omsorg over for monarken. Har han hin novemberdag i 1571, mens de høje herskaber konverserede i slottets sale og majestæten »så på prinsesser«, ængstelig gået en tur langs Guldborgsund og tænkt på, hvordan han for fjorten år siden stod fadder til den lille Sofie?

Og nu — også et slags fadderskab, hvis festlige højdepunkt blev det kongelige bryllup den følgende sommer i København. Der må i hans tanker have ligget omsorg for rigets fremtid. Havde han mon nu sikret en tronarving — Gud alene måtte vide det. Før sin død så han to prinsesser komme til verden. Men endnu ingen prins. Først to år efter rigshofmesterens bortgang fødtes den senere kong Christian IV.

Peder Oxe og Mette Rosenkrantz' ægteskab forblev barnløst, ligesom de øvrige Oxers. Ingen af hans brødre havde børn; kun et par af hans søstre forundtes det at få livsarvinger, men ret hurtigt uddøde denne Oxeslægt; på sværdsiden allerede med Albert Oxe i 1577. Ryge skriver:

»Så stort et håb man kunne gøre sig om denne families flor og tilvækst, så hastigt forsvandt det igen. Thi ligesom disse hr. Johan Oxes og fru Mette Gøyes børn næsten blomstrede på en tid, så gik de alle ud igen inden det samme hundrede års forløb. Ingen af sønnerne, som var gift, efterlod sig noget afkom, hvorover de Oxers stammenavn gik ud med den længstlevende, som var Albert Oxe, og formentlig er da våbnet med ham blevet nedlagt.«

Peder Oxe havde ikke i sin ungdom været i Wittenberg og personligt set og hørt Luther — modsat hans to brødre Torben og Johan. Intet vidnesbyrd om hans personlige stilling til tidens største spørgsmål udi trossager er os bevaret. At han tog Niels Hemmingsen i forsvar skal nok mere tolkes ud fra hans statsmandskløgt — angsten for, at Danmark skulle sønderrives af kirkestrid, som f. eks. Tyskland — end just ud fra et nutidigt humanistisk tole-

Et gammelt prospektkort med motivet: Nykøbing F. Slot 1720.

rancesyn; endsige ud fra et helt personligt engagement som f. eks. hos Jørgen Rosenkrantz. Den i kirkehistorien berygtede lollandske rationalisme — eller hvad? Vi ved det ikke.

De fleste af hans samtidige standsfæller havde ved ophold i Wittenberg modtaget en uforglemmelig åndelig arv, der prægede dem og smittede af på andre, der ikke havde hørt Luther. Den gamle danske adel var bærere af fremskridt. Det er en marxistisk tese, at enhver klasse gennemløber stadierne fra progressiv, skabende fremdrift til parasittær hensygnen. En sammenligning med adelen i 1500-tallet og dens efterkommere i sidste halvdel af 1600-tallet synes at give tesen medhold. Oxes standsfæller var kraftige renæssancemennesker, hvis udfoldelse, gridskhed i gods og magt, parret med en kras gudsfrygt lå uformidlet i deres sind. Men i sikker forvisning om Guds nåde, lagde de — med en norsk digters udtryk — »deres hvide hoveder ind i evighedens morgenrøde.« Smukt udtrykte ovennævnte Rosenkrantz det på sit dødsleje få måneder før Christian IVs kroning:

»Jeg er forsat til herredag i Kjøbenhavn til næste Tri-

nitatis, men jeg håber at holde herredag på den tid i Himmerig.«

I sommeren 75 begyndte Peder Oxe at skrante, og 24. oktbr. samme år døde han på Frederiksborg slot. Ved et sært træf var det på nøjagtig samme dato, at Valdemar Atterdag i 1375, ikke langt fra Oxes sidste opholdssted, udåndede. De to var gjort af samme stof, samme hensynsløshed, samme klarhed i hurtigt nemme, og samme havde gennemlevet den undergangsangst, som dansk historie har adskillige eksempler på.

Fru Mette havde planer om et vældigt epitafium over sin husbond over hans gravsted i Frue Kirke. Men dette blev hende nægtet af kongen selv.

Trods alt var gemt måske ikke glemt? I hvert fald lod majestæten oversekretær Hans Skovgaard i kancelliet sende på en slags detektivrejse til de lande, Peder Oxe havde arbejdet i — i fordums dage! Navnlig Lothringen. Rejsen gav rigt udbytte. Oversekretæren vendte hjem med tolv dokumenter, men ak! Alle papirer viste sig kun at være afskrifter af originale, som var og forblev borte. Peder Oxe synes i tide at have slettet alle spor — hvem ellers?

I dag kan selve hans grav i Frue ikke påvises. — Men hans værk står urørt: Freden, opbygningen — Øresundstolden. For denne sidste byggede Frederik den Anden nu sit stolte Kronborg. Ve den, der ville kalde dette nye slot for — Krogen!

Der udgik kongeligt bud om, at hvo, som herefter sagde Krogen, skulle betale en oxer i bøde. Ganske tørt bemærker en samtidig, at »fra den stund slog tungen ikke klik! !«

I en sammenfattende karakteristik over vor berømte lollik fra Nielstrup skriver hans største biograf, Troels Lund:

»Han ejede en Ulfeldts hensynsløshed, en Griffenfeldts klare overblik og en Struenses uhildethed, men han overgik dem alle i evnen til at tage en sø over dækket — . . . Han skabte stormagten Danmark-Norge« — og vi tilføjer: Skabte det finansielle grundlag, hvorfra vor eneste internationalt kendte borg rejste sig — Kronborg. Selv skulle

hans lensmandsborg i Nykøbing også snart rejse sig i fornyet skikkelse — men kun for en stakket stund. Guld-
borgsund var ikke Øresund, Nykøbing ikke Helsingør!

EFTERSKRIFT.

Da Troels Lunds: Peder Oxe er brugt som hovedkilde til min afhandling, bør det fremhæves, at langt fra alle forskere er enige med denne forfatter i hans syn på rigshofmesteren. Navnlig har kapt. Johs. Grundtvig i »Dagbladet« for 20/6 1876 hårdt angrebet Tr. Lunds fremstilling af Oxes finansstyrelse (en afhandling, der fremkom mange år før bogen Peder Oxe).

Før en fordomsfri forskning af personer, der havde stået kongemagt imod, var mulig, kunne P. O.s historie ikke skrives, uden at meget væsentlige ting forblev uomtalt eller stærkt tilsløredes. Ligeledes var man — så længe Øresundstolden opretholdtes — ikke særlig interesseret i at indvie fremmede sømagter i denne toldes mere interne historie. P. O.s forhold til så vel det ene som det andet forekom historien for belastende. Først i vort århundrede har man kunnet fremstille ham som det han er: Stor i fortrin, stor i fejl, men en usædvanlig begavelse af enestående format!

Kilder, der er benyttede under udarbejdelsen:

Danmarks Riges Hist. m. fl. »danmarkshistorier«.

Biografisk Lexikon.

Danmarks Adels Årbog XXIV.

Troels Lund: Peder Oxe.

» » »Dagligt liv i Norden . . .«

H. E. Friis: Brudstykker af Det oldenborgske kongehus' historie.

Hjelholt: Falsters Historie, Bd. I.

G. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld.

Rektor Heise i Hist. Tidsskrift, 5. række, Bd. 6.

» » » » 5. » » 5.

Danske Samlinger » 2. » » 6.

Herlufsholms Stiftelse (af H. B. Melchior).

Sv. Jørgensen: Lolland-Falsterske Herregårde.

Balslev: Kansler Johan Friis (i Svendborg Amts Hist. Samf. 1932).

Fynske Årbøger » » 1939.

J. O. Arhning: Niels Hemmingsen (i Hist. Samf. Kbhv. Amt 1925).

» » » » (» » » 1927).

»Scandia«, Tidsskrift För Historisk Forskning, Häfte 1, Bd. V 1932.

Lech: Herlufsholms Historie.

A. N. Ryge: Peder Oxes liv og levnets beskrivelse (1765).

Fra »Menigmands Minde« Støbejernstavle med nyrokocco ramme, langt min-
 devers og symboler. Sat for en gårdejer, død 1859. Tidligere Stokkemærke
 kirkegård og nu Stiftsmuseets frilandsafdeling.

LOLLAND-FALSTER I BOGVERDENEN

Redaktør Tage Christiansen har skrevet meget om dansk natur, kulturhistorie og turisme. Denne bog skildrer 66 ture rundt i Danmark. Bogen er i et stort format og med usædvanligt smukke farvebilleder, som det er en fornøjelse at se på. I bogen er der 16 sider om Lolland-Falster, og Tage Christiansen har formået at få det væsentlige med. Det er behageligt, at han ikke anvender de gængse »turist-klichéer«, men fortæller kort og kontant om det væsentlige. Han gør meget ud af historien bag tingene og har sat sig ind i den, så der ikke forekommer fejl. Bogen er så stor og smuk, at den ikke rigtig er egnet til at tage med ud på ture. Men det er en nydelig gavebog til den, der vil forberede sig til udbytterige ture rundt i Danmark.

Tage Christiansen:
Danmark dejligst . . .

Den tidligere forstander, A. T. Geertsen, rejser i en artikel spørgsmålet: »Er det slut med historiefortællingen?« og beklager, hvis det er tilfældet. Dagny Rytz mindes 50-året for genforeningen. Birthe og Th. Tams beskæftiger sig med »Engagement«, og Elsebeth la Cour går i en artikel »Pa jagt efter England«. Tove Sørensen har nogle betragtninger »Apropos mode«, og Jens Peter Sørensen mindes John F. Kennedy. Forstander K. Holm Pedersen behandler nogle ungdomsproblemer og fortæller om årets gang på skolen. Valgmenighedspræst Solvejg Bording mindes for sit virke i Nr. Ørslev valgmenighed. Desuden er der oplysninger om tidligere elever, billeder af jubilarer og meddelelser fra elevforeningen.

Nr. Ørslev ungdoms-
skole 1970

Forstander Gustaf Bengtsson skriver om »Forstand, følelse, politik og højskole«. Desuden giver forstanderen et meget levende billede af den afdøde, tidligere forstander, Arthur Pedersen, og fremdrager »Tanker og minder om året 1970«. Der er en elevstatistik om Lollands Højskole i 65 år, et referat af elevmødet og billeder af lelvholdene. Af artikler i årsskriftet kan nævnes: Gyda Nielsen: »Islandske temaer«, Gunnar J. Poulsen: »Den danske sag«, Johan Kirkmand: »Sproget uden vogter« og H. Bitsch Johansen: »Det vestlige folks dilemma«.

Lollands Højskole
1970

Lolland-Falsters
Stiftsmuseum
1970

Denne årlige hilsen fra det meget aktive museum er præget af en stor og rigt illustreret artikel, som museumsinspektør Else-Marie Boyhus har skrevet om museets sjældne samling af hovedvandsæg. Kunstmuseets leder, rektor Henrik Hertig, fortæller om to værker: Johan Frederik Clemens: »Lykkens Tempel« og Palle Nielsens collage: »Magtens Tårn«. Årsberetningen giver iøvrigt et meget tiltalende billede af de to museers omfattende arbejde.

Toreby kirke

Der burde egentlig til alle kirker høre en lille brochure, så besøgende kunne få et større udbytte. Den udsendte brochure om Toreby kirke, stiftets største på landet, er egentlig et godt eksempel. Et pænt udstyr, nogle gode billeder og en tekst, der ikke er for lang. Her er brugt det at dele beskrivelsen op i 8 afsnit efter århundreder, og det er ikke noget dårligt system at bruge.

Danmarks jernbaner
1960-69

En ung maribonit, Tom Lauritzen, har ikke alene et arbejde som trafikassistent, men jernbaner er også en brændende hobby. Det har givet sig udslag i bogen, som er udsendt på et svensk forlag, hvilket vidner om, at forfatteren trods sin ungdom allerede har et anerkendt navn som jernbaneskribent. Bogen er et værk i billeder med tilhørende tekster på dansk og engelsk. Begivenheder i 10-året, hvor der skete meget, er mindet, og Tom Lauritzen har selv fartet rundt for at hente billederne hjem. Der er også i bogen meget om trafikken på Lolland-Falster: Lollandsbanen, Fugleflugtslinien, nedlagte privatbaner og forsvundne roebaner. Altså et godt bidrag til landsdelens trafikhistorie.

Lolland-Falsters
stiftsårsbog 1970

Denne årlige kirkelige publikation indeholder et vægtigt historisk bidrag. Det er om den lolland-falsterske billedskærer Jørgen Ringnis og med megen sagkyndighed skrevet af F. Nabe-Nielsen. Forstander Johs. Andersen fortæller om Sønderskovhjemmet og om dets gode mission. Af biskop Græsholt er der en juleprædiken »I begyndelsen var ordet«. Pastor Flemming Helleskov skriver om »Ungdom på vej ud af kirken«, og sognepræst Hermod Nielsen fremfører nogle tanker om konfirmandundervisningen. Konservator Mogens Larsen belyser det vigtige spørgsmål om varmen i kirkerne. Desuden indeholder bogen en række oplysninger om kirkelige forhold i Lolland-Falsters stift.

Nakskov Løve Apotek

Det gamle Apotek i Nakskov havde den 27. september 1970 en mærkedag. Det var da 325 år siden, der blev givet bevilling til apoteket. Apoteker Jørgen Boye Hartmann har benyttet anledningen til at få skrevet en interessant apotekerhistorie, som redaktør Per Nielsen har stået for. Denne lille nydelige publikation indeholder også billeder, heriblandt flere gode fra det gamle Nakskov.

Der skrives meget for lidt sportshistorie. Gamle protokoller og billeder forsvinder og dermed et interessant stof, som kunne være med til at belyse en vigtig side af samfundslivet. Enhver publikation om sportshistorie må hilses med tilfredshed, og det gælder også den lille bog, som Lolland-Falsters Atletikforbund udsendte. Anledningen var forbundets 40 års jubilæum, men der fremkom så interessante ting om udviklingen frem til 1931, at de naturligt blev taget med. Fra den første tid, hvor atletikken begyndte at vinde indpas på Lolland-Falster — og det er ca. 80 år siden — er der gode skildringer og billeder. I det hele taget er der lagt et stort og nyttigt arbejde i publikationen, hvis tre skabere er Henning Christiansen, Jørn Ahlburg og Frank V. Nielsen.

Atletik
i 2 × 40 år

Da den kendte fodboldklub i Nykøbing rundede det halve århundrede, blev det markeret ved en skriftlig publikation. Det var egentlig et udvidet medlemsblad, men det indeholder en masse fodboldhistorie både i tekst og billeder. Fodbold er ikke bare tørre resultater, men det er også et led i en bys liv, i et kammeratskab og i et sammenhold, når bestemte opgaver skal løses, således som det har været tilfældet i B 1921.

B 1921 50 år

Der er ikke mange skakklubber på Lolland-Falster, som har fået skrevet jubilæumshistorie. Derfor er det prisværdigt, at forsøget blev gjort i Maribo — og med et godt resultat. Klubben har haft en position, som berettiger til det, og i skildringen, som formanden, Ernst Sørensen, står for, er der ikke bare lagt vægt på at fortælle om tørre resultater. Der er indskudt små humørfyldte træk og også at give en karakteristik af de spillere, som særligt har betydet noget i klubbens liv.

Maribo Skakklub
1911-1971

Landbohistorisk Selskab har taget sig en prisværdig opgave på ved at udsende dette historiske stof. Arbejdet er udført ved Troels Dahlerup, Carl Engelsen og Chr. Lisse under tilsyn af Ole Widning. Dette 1. hefte indeholder decimantlister, det vil sige fortegnelse over gårde, jorder med mere for Fuglse herred 1568, Musse herred 1568 samt Sønder herred på Falster og Gedsør birk 1571. Desuden er der herredsbøger m. v. for Falsters Sønder herreds register 1572, indberetning om Nørre Vedby sogn, Falsters Nørre herred uden år og 1589 samt Lollands Sønder herreds jordebog og register 1571. Selskabet håber inden længe at kunne udsende bind 2, som skal omfatte resten af herrederne og register til begge bind.

Lolland-falsterske
herredsbøger,
decimantlister m. v.
fra tiden
efter reformationen

Oversigterne skrevet i datidens sprog er naturligvis ingen let læsning, men for den, der virkelig vil give sig tid til at studere dette kildemateriale, er der meget at hente.

Den lollandske
Landbostands
Sparekasse 1870
26. november - 1970

Den kendte sparekasse i Nakskov fejrede 100 års jubilæum med manér. Et større værk blev udsendt under redaktion af lektor Marius Hansen. En omfattende historisk billedkavalkade særlig berørende Nakskov er morsom og underholdende, samtidig med at der tegnes et interessant kulturhistorisk billede af bygninger, begebenheder og mennesker. I en slags fortsættelse af det værk, som udkom, da sparekassen havde 75 års jubilæum, skriver Marius Hansen om »Hovedlinier i erhvervsvilkårene 1945—70«, idet Lolland-Falster indgår i belysningen. Desuden har underdirektør Erik Sørensen skrevet om sparekassens historie i 25-året, og konsulent H. Flemming Hansen har samlet personalia med hensyn til de mange ansatte.

Rudolph Bertouch:
Menigmands Minde

Dette værk er årets bedste høst på det lokalhistoriske felt. Et emne, der har været updyrket, er blevet taget op til en virkelig behandling og undersøgelse, og der er lagt vægt på, at beskrivelsen er så let læselig, som det er muligt. Det er lokalhistorie i bedste karat. Undertitlen er: »Motiver og mestre bag vore folkelige gravminder, især på Lolland-Falster«, og her siges egentlig, hvad der er bogens tema. Der er skrevet en del om storfolks fine gravmæler, men næsten intet om de folkelige gravminder. På det felt er det, at »Menigmands Minde« sætter ind og gør det på en måde, der vil få megen anerkendelse. Bogen er udtryk for adskillige års arbejde, og der er intet sparet i indsats for at få et resultat frem, som kunne belyse emnet grundigt og godt. Lolland-Falster har været udgangspunktet for den omfattende undersøgelse, men den er også strakt videre ud til det øvrige Danmark og til de tidligere danske områder. Gravmindernes udformning bliver fortrinsvis belyst både med hensyn til udformning, og hvem der har lavet dem.

Bogen har mange illustrationer og oversigtstavler samt en udførlig litteraturfortegnelse. Den fremtræder i en meget smuk udførelse og i en indbinding, som giver bogen et tiltalende udseende.

»Menigmands Minde« fortæller historie, men der er også en bestemt hensigt med dette værk, nemlig at styrke interessen for at bevare nogle af disse folkelige gravminder og ikke lade dem helt forsvinde fra kirkegårdene.

Det vil ikke være forkert at kalde »Menigmands Minde« et livsværk af en mand, der har ydet en stor indsats i det lokalhistoriske arbejde på Lolland-Falster. Bogen vil stå som et smukt minde om interesse og kærlighed for hjemstavnen.

Verner Hansen.

LOLLAND-FALSTERS MUSEER

Lolland-Falsters Stiftsmuseum, Maribo

Årets vigtigste undersøgelser har været af arkæologisk art. På en mark under Lidsø gods i Rødbyfjord-området viste der sig ved pløjning spor af en oldtidsbebyggelse, og en foreløbig undersøgelse i vinteren 1971 har vist, at der er tale om et overordentligt righoldigt fund fra yngre stenalder, sandsynligvis fra den såkaldte grubekeramiske kultur. Den hører hjemme omkring Østersøen med tyngdepunkt i Sverige, og det er første gang, den er lokaliseret på Lolland-Falster.

I efteråret 1970 gennemførtes med økonomisk bistand fra Carlsbergs Mindelegat for brygger I. C. Jacobsen en otte ugers udgravning i Vejleby på Sydjylland. Vi står her over for den hidtil største boplads fra den tidlige middelalder på Lolland-Falster. Der blev fundet spor af adskillige huse, og de talrige løsfund har givet os ny viden om en næsten uoplyst epoke i vor historie. Også ved denne undersøgelse drejer det sig om landsdelens tilknytning til Østersøen og landene her omkring, idet så godt som al keramik i Vejleby-udgravningen er af den såkaldte vendiske type fra 1000- og 1100-tallet. — Iøvrigt henvises til artikler om udgravningen i Stiftsmuseets årsskrift 1971 s. 5—22.

På museet har der været afholdt tre udstillinger: juli 1970—jan. 1971 »STOFTRYK«, der viste stoftryk fra ca. 1760 til i dag. Det moderne stoftryk var repræsenteret ved arbejder af Else Bjørn Knudsen, Vesterborg. I forbindelse med udstillingen blev der holdt en række demonstrationer og foredrag og udsendt et dobbelt postkort med motiv fra en af de gamle stoftrykblokke. I oktober 1970 Etnografisk Orienterings udstilling »NY I DANMARK«, der handlede om det moderne fremmedarbejderproblem. Udstillingen blev suppleret med Stiftsmuseets polske samling. I samarbejde med A O F arrangeredes en foredragsrække om fremmedarbejder- og minoritetsproblemer, og museet udgav »Fremmed i Danmark«, et arbejdshæfte til skolebrug, hvor polakkernes historie sammenholdes med det moderne fremmedarbejderproblem.

24. feb. 1971 åbnede udstillingen »BRODERIER FRA LOLLAND-FALSTER«, der viser Stiftsmuseets samling af folkelige egnsbrode-

Stiftsmuseets undersøgelser og fotograferinger på bopladsen i Vejleby.

rier. I forbindelse med udstillingen udsendtes en mappe med 38 korsstingsmønstre fra museets samling under titlen »Korsstingsmønstre fra Lolland-Falster«.

Uden for museet har man arrangeret to udstillinger: »HOVEDVANDSÆG«, der vistes i Handelsbankens afdelinger på Lolland-Falster, i København, i Jylland og på Sjælland. I forbindelse med udstillingen udgaves en firsidet vejledning. På det lolland-falsterske Fællesskue i Maribo deltog museet i samarbejde med husholdningsforeningerne med udstillingen »KRYDDERHAVER FOR ALLE«.

1. aug. 1970 blev Stiftsmuseets stab udvidet med en deltidsansat pædagog: lærer Ove H. Nielsen, Holeby. Den pædagogiske virksomhed stiler i første omgang mod at tilvejebringe undervisningsmaterialer, og udover de allerede nævnte publikationer er fremstillet en lysbilled-serie med lærer- og elevhæfter om polakkerne på Lolland-Falster, juleposen »Gammel Jul«, og arbejdsmapper om Falstergården på Frilandsmuseet er under udarbejdelse. Hovedartiklen i Stiftsmuseets årsskrift 1970 er et illustreret katalog over samlingen af hovedvandsæg.

Moderniseringen af hovedmuseet er blevet fortsat, og med undtagelse af et enkelt rum er anden sal nu færdig. Den omfatter et lokale til skiftende udstillinger og følgende permanente udstillinger: lertøj og pottemageri, den polske samling, legetøj, bondemøbler og »livet i landsbyen« (landsbystyre, fester, fødsel og død). — På første sal er det store ovenlysvindue over laugssalen hovedrepareret, og moderniseringen påbegyndt med det lange rum, der tidligere rummede udstillingen af ovne.

På Frilandsmuseet er samtlige mure på Kapellanboligen og delvis på Ane Huggemands Hus blevet udskiftet. Interiørerne i Falstergården er yderligere blevet udbygget med kopier af sengeomhæng, sengetæpper og broderede håndklæder.

Museets samlinger er i det forløbne år blevet stærkt forøget; herfor er der redegjort i Stiftsmuseets årsskrift 1971.

Museerne i Storstrømsamtet har indledt et samarbejde, der i jan. 1971 resulterede i et samarbejdsudvalg med sekretariatet på Stiftsmuseet i Maribo.

Lolland-Falsters Kunstmuseum, Maribo

Efter fem års arbejde med indretningen af grafiksalen blev denne officielt indviet d. 18. sept. 1970. Lektor ved Kunstakademiet, møbelarkitekt Rigmor Andersen har tegnet møblerne og ledet arbejdet. Udgifterne har efterhånden beløbet sig til ca. 75.000 kr. med Statens Kunstmuseumsnævn og Knud Højgaards Fond som de største bidragsdere. Siden 1961, da bestyrelsen vedtog at søge den grafiske samling oprettet, er den blevet øget for et lignende

beløb takket være den årlige statsbevilling til kunstindkøb og Ny Carlsbergfondets runde hånd. Samlingen tæller i dag godt 1000 numre, deraf ca. 300 tegninger og 50 akvareller, og den repræsenterer lige ved 200 danske kunstnere, så at den allerede nu yder et selvstændigt supplement til museets bestand af malerier og billedhuggerværker. I sin beretning ved indvielsen nævnte formanden, at museets årsbudget siden kunstmuseumslovens ikrafttræden i 1964 er vokset fra ca. 14.000 kr. til nu 50—60.000 kr., men at dette stadig ikke tillader ansættelse af en fagkyndig medarbejder eller leder. Den grafiske samling må derfor indtil videre vises i skiftende udstillinger, når museets frivillige arbejdskraft kan arrangere dem.

Fra juli til oktober 1970 blev der således vist en udstilling på godt 100 numre af grafiksamlingens tegninger, akvareller og tryk under titlen »Fra Albert Haelwegh til Ole Schwalbe« for at præsentere såvel den kronologiske som den kunstneriske spændvidde, man allerede har nået. Fra midten af oktober fulgte en måneds særudstilling af billedhuggeren Gottfred Eickhoffs tegninger, suppleret med en halv snes mindre bronzeskulpturer. Som gave fra Ny Carlsbergfondet har museet fået lov at beholde 16 af tegningerne samt statuetten »Corfu-pige«; sidstnævnte er fra 1939 og stammer således fra samme periode som kunstnerens roepigemonument i Saksøbing, et hovedværk i dette århundredes danske billedhuggerkunst.

Siden 1. dec. 1970 har der i monterne været vist en Axel Salto-udstilling, væsentlig bestående af afd. overbibliotekar Valerius' samling af Salto-bøger med originalgrafik, der er blevet skænket museet. I marts 1971 udstillede Ole Vincent Larsen sine malerier i ovenlyssalene, hvor også »Lolland-Falster Udstillingen 1971« blev afholdt i september, som sædvanlig i samarbejde med Kunstforeningen for Maribo Amt.

Foruden de allerede nævnte gaver har museet kunnet glæde sig ved at modtage en række værdifulde raderinger fra private og ved at indkøbe tegninger for et bidrag fra Diskontobanken i Maribo. Derudover var årets vigtigste erhvervelse et lille maleri fra ca. 1795 af C. A. Lorentzen, forestillende »Store Leerfoss« ved Trondheim. Det vil blive publiceret i Maribo-museernes årsskrift for 1971. I årsskrift 1970 publiceredes to grafiske arbejder af kobberstikkeren J. F. Clemens (1748—1831) og den nulevende Palle Nielsen (f. 1928) i artiklen »Lykkens Tempel og Magtens Tårn«.

Falsters Minder, Nykøbing F.

Da museet for få år siden begyndte indretning af en borger- eller købstadsstue, var det umuligt at skaffe passende tapet til stuen. Det er nu lykkedes, idet museet fra det kommunale råd-

hus i Nykøbing F. har fået silketapet, der har siddet ca. 50 år i et udvalgsværelse i rådhuset. Ved dygtigt og omhyggeligt arbejde lykkedes det malermester Anker Hansen og hans svende, Kurt Jørgensen og Preben Hansen, at flytte silketapetet til museets stue.

Af Nykøbing byråd har museet endvidere fået en »rytterskole-tavle«, såkaldt indstiftelsestavle, fra en af Frederik IV's gamle skoler. Tavlen sidder nu i den tidligere skole i Systofte, men har oprindeligt siddet i Hullebæk rytterskole. Tavlen vil blive opsat i museets undervisnings- og foredragslokale.

Museets »gadeinteriør«, hvis man kan kalde det således, er nu kommet et skridt videre, idet den »lange husrække« er færdig-opstillet. Der er heri indrettet butiksvinduer for en bager-, glarmester-, tobakshandler- og barberforretning. Vi har modtaget økonomisk støtte til dette arbejde fra antikvar Carl Julius Petersens hjælpefond.

Museet har fra Systofte sogn fået en stor barselspotte, som efter sin udsmykning og det, der er oplyst om dens herkomst, ganske sikkert er lavet på pottemageriet på Øland i Limfjorden.

Der har i vinteren 1970/71 været afholdt 5 foredrag i museets sal sammen med kulturmindeforeningen, og ligesom sidste år har omsorgsklubben vinteren igennem brugt foredragssalen til ugentlige eftermiddagsforedrag. Til brug ved den foredragsvirksomhed, der finder sted i foredragssalen, har museet anskaffet et moderne lysbilledapparat.

Landsretssagfører P. Drachmann, Nykøbing F., er blevet formand for museets bestyrelse i stedet for fhv. direktør F. Nabe-Nielsen, der er blevet halvdagsansat leder af museet.

LOLLAND-FALSTERS HISTORISKE SAMFUND

Generalforsamlingen

Mandag d. 24. maj holdtes på Falsters Minder i Nykøbing først en ekstraordinær og derefter en ordinær generalforsamling.

På den ekstraordinære generalforsamling vedtoges ved 2. behandling en lovændring. Herefter vil den årlige ordinære generalforsamling blive afholdt i maj i stedet for i november. Regnskabsåret flyttes samtidig til at være finansåret 1. april til 31. marts i stedet for 1. oktober til 30. september.

Ved den ordinære generalforsamling aflagde formanden, redaktør Verner Hansen en beretning, hvori det blandt andet hed:

Lolland-Falsters historiske Samfund præsenterer sig udadtil i særlig grad ved årbogen, som medlemmerne tilsyneladende er glade for.

Bestyrelsen lægger megen vægt på, at årbogen har et smukt og tiltalende udseende, og fra sagkyndig side får den også anerkendelse, så den udmærket kan hævde sig blandt landets øvrige. I den henseende er der grund til at rette en tak til »Lollands-Posten«s trykkeri og faktor Frederik Madsen for den tekniske indsats ved årbogen.

Indholdet af årbogen må være alsidigt og også have et alment præg, så det kan interessere de flest mulige læsere. Det er også blevet søgt tilstræbt ved årbogen 1970, som var på 122 sider.

Foruden årbogen er udflugter og møder en anden side af samfundets virksomhed, og det ligger ret fast, at der hvert år er to arrangementer.

Søndag d. 14. juni var der en udflugt til Frilandsmuseet i Lyngby, hvor der var meget at se, og tilslutningen var også god.

Lørdag d. 19. september om eftermiddagen blev der prøvet noget nyt. Der holdtes en »historisk lørdag«, hvor medlemmerne efter frit valg kunne besøge fire historiske steder. På hvert sted var der en foreviser, som var parat til at fortælle for dem, der kom. Der var ikke så få medlemmer, der benyttede sig af tilbuddet, og det er ganske afgjort en form, som kan anvendes en anden gang.

Jeg vil gerne takke det udvalg indenfor bestyrelsen, som tager sig af arrangementet af udflugter, thi det udfører et godt arbejde med tilrettelæggelsen.

I det lokalhistoriske arbejde har samfundet naturligvis kontakt til flere sider. Der er særlig grund til at nævne landsdelens museer, som stadig udbygger deres arbejde og følger godt med tiden, således at der bliver mere interesse for deres virksomhed. Samfundet er repræsenteret i museernes ledelse, og der er et godt samarbejde.

På landsplan er det Dansk historisk Fællesforening, som er det samlende organ for tre grupper, nemlig museerne, arkiverne og de lokalhistoriske amtssamfund.

Gruppen af de lokalhistoriske amtssamfund er i de senere år blevet stærkere organiseret i »Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger«. Denne sammenslutning har til opgave at tale de lokalhistoriske amtssamfunds interesser udadtil og overfor de offentlige myndigheder. Indadtil at styrke samarbejdet, og det sker blandt andet ved, at der nogle gange om året udsendes et lille blad »Lokalhistorisk kontakt«, som interesserede kan bestille. Dansk historisk Fællesforening udgiver Dansk historisk Billedbog, hvoraf fjerde og sidste bind mangler. Dette værk giver et overskud, så »Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger« for sin ret betydelige part påtænker genudgivelse af et værk, nemlig »Bidrag til Kundskab om De danske Provinsers nuværende Tilstand i økonomisk Henseende«. Der er heri et større bind om Lolland-Falster, og det blev skrevet af Johs. Phil. Hage med udgivelse i 1844. Opgavens løsning er for tiden genstand for en nærmere undersøgelse.

Lolland-Falsters historiske Samfund nyder støtte fra mange sider; vi har en meget stabil medlemsskare, økonomiske bidragydere og interesse fra pressens side, og der skal lyde en tak til disse forskellige. Der er også grund til at takke bestyrelsen for godt samarbejde og kassereren for et veludført arbejde.

Kassereren, frk. Louise Hansen, oplæste regnskabet, som godkendtes.

Til bestyrelsen genvalgte repræsentant Sv. Åge Fabech Larsen, pastor Viggo Larsen og skoleinspektør A. F. Heyn.

Nyvalgt blev fru Kristine Asser Hansen, Åstrup.

Som revisorer nyvalgte viceinspektør Finn Henriksen og fru Rosa Petersen, begge Holeby.

Formanden rettede en varm tak til baron Bertouch-Lehn og pens. postbud R. K. Nielsen, som begge på grund af alder ønskede at trække sig ud af bestyrelsen. De havde begge øvet en betydelig indsats for det lokalhistoriske arbejde i landsdelen, blandt andet ved en omfattende skribentvirksomhed.

Bertouch-Lehn takkede, idet han sagde, at det havde været et uhyre interessant arbejde, og det glædede ham, at der altid havde været et godt samarbejde indenfor bestyrelsen.

Formanden gav nogle oplysninger om den fremtidige virksomhed og omtalte planerne vedrørende markeringen af samfundets 60 års jubilæum d. 27. juni 1972.

Hvis en kreds af medlemmer ønsker afholdt et lokalhistorisk møde på deres egn, vil samfundet gerne være behjælpelig hermed.

Formanden nævnte, at en vigtig opgave er genudgivelser af Svend Jørgensens »Bag diger og hegn« og Fr. L. Grundtvigs »Livet i Klokkergården«. Der skal imidlertid investeres mange penge i sådanne udgivelser, og afsætningen tager så lang tid, at det varer længe, inden de vender tilbage igen.

Der er, sagde formanden, ingen planer om at sammenlægge de historiske samfund, som findes indenfor »Storstrømsamtet«. Lolland-Falster er et naturligt og afgrænset område for et lokalhistorisk samfund — og også stort nok. En anden ting er, at der kan blive spørgsmålet om et samarbejde med Præstø amts historiske Samfund, hvilket må vises velvilje.

I diskussionen efter formandens oplæg blev der blandt andet fremsat forslag om at prøve afholdelse af generalforsamlingen en aften.

Driftsregnskabet for 1/10 1969 — 30/9 1970

<i>Indtægt:</i>	kr. ø.	<i>Udgift:</i>	kr. ø.
Likvid beholdning fra forrige år	4.308,21	Udgivelse af årb. 1970 à cto.	6.341,50
Medl.kontingent 1968 .	155,00	Møder	729,20
- - 1969 .	1.755,00	Dansk hist. Fællesf. .	481,50
Faste tilskud fra:		Dansk hist. Fællesf. bogkatalog	275,20
Kulturministeriet..	1.100,00	Dansk hist. Fællesf.	
Amtsrådet	800,00	Fortid & Nutid	27,60
Andre	1.325,00	Administration:	
Ekstraord. Kulturmin.	2.100,00	Porto	303,32
- til illustr. (årb.)	110,40	Papir m. m.	334,99
Salg af bøger	862,32	Annonce, lønn. mm.	1.705,60
Refusion af papirafg.	69,60	Diverse, bøger	527,50
Renter af bankbøger .	195,21		<u>10.726,41</u>
- - postgiro ..	2,28	Beholdn. at overføre til næste år	2.059,11
Indgået porto	2,50		<u>12.785,52</u>
	<u>12.785,52</u>		

Status pr. 1/10 1970

Aktiver.

Fast kapital:

Holcks Legat, bankbog 7-75155	500,00
Bogfond, bankbog nr. 6-18704	2.047,02

Likvid kapital:

Beholdning på driftsregnskabet fordeler sig således:

Bankbog nr. 6-19005	1.999,91
Postgiro nr. 35525	37,20
Kontant beholdning	22,00
	<u>4.606,13</u>

Dags dato gennemgået ovenstående regnskab og fundet det i overensstemmelse med de os forelagte bøger og bilag.

Holeby, 30. oktober 1970.

sign. C. H. Bjelbo.

sign. O. Andersen.

1/10 1970 — 31/3 1971

<i>Indtægt:</i>	kr. ø.	<i>Udgift:</i>	kr. ø.
Likvid beholdning fra forrige år	2.059,11	Trykning af årbog 1970 (restbeløb) ...	8.884,00
Medl.kontingent 1969 .	375,00	Dansk hist. Fællesf. kontingent	472,50
- - 1970 .	13.385,00	Administration:	
Ekstraord. tilskud til bogudgivelse fra Sparekassen		Porto	1.819,92
Lolland, Nakskov .	1.000,00	Papir m. m.	33,25
Andre	100,00	Announce m. m.	465,29
Salg af bøger	577,20	Tilskud, indsat i banken	1.000,00
Renter af bankbøger .	453,03	Renter indsat	116,24
- - postgiro ..	3,57		
	<u>17.952,91</u>		<u>12.791,20</u>
Beholdn. at overføre til næste år			5.161,71
	<u>17.952,91</u>		<u>17.952,91</u>

Status pr. 31/3 1971

Aktiver.

Fast kapital:

Holcks Legat, bankbog nr. 7-75155	500,00
Bogfond, bankfond nr. 6-18704	3.163,26

Likvid kapital:

Beholdning på driftsregnskabet fordeler sig således:

Bankbog nr. 6-19005	5.066,29
Postgiro nr. 35525	37,96
Kontant beholdning	57,46
	<u>8.824,97</u>

Dags dato gennemgået ovenstående regnskab og fundet det i overensstemmelse med de os forelagte bøger og bilag.

p. t. Holeby, 29/4 1971.

sign. C. H. Bjelbo.

sign. H. T. Kyhl.

BESTYRELSEN

Æresmedlemmer: Greve F. Reventlow. Pens. førstelærer A. H. Bendsen.

Bestyrelse: Redaktør Verner Hansen, Maribo, *formand*. Pastor Viggo Larsen, Gloslunde præstegård, *sekretær*. Fru Dagmar Jørgensen, Tåreby, Søllested. Handelsgartner J. Bek Pedersen, Nakskov. Direktør F. Nabe-Nielsen, Nykøbing F. Distriktsopmåler W. Paamejer, Nykøbing F. Skoleinspektør A. F. Heyn, Kettinge. Repræsentant Svend Åge Fabech Larsen, Bregninge gl. skole, Hørbelev. Fru Kristine Asser Hansen, Åstrup.

Forretnings- og redaktionsudvalg: Redaktør Verner Hansen, årbogsredaktør. Skoleinspektør A. F. Heyn. Pastor Viggo Larsen. Baron R. Bertouch-Lehn.

Udvalg for udflugter: Handelsgartner J. Bek Pedersen (*formand*). Pastor Viggo Larsen. Distriktsopmåler W. Paamejer.

Tilsyn med mindestene: Handelsgartner J. Bek Pedersen (*formand*). Direktør Nabe-Nielsen. Repræsentant Svend Åge Fabech Larsen.

Repræsentantskabet for Institutionen Statsminister C. D. F. Reventlows Minde og bestyrelsen for Pederstrup-museet: Baron Bertouch-Lehn.

Bestyrelsen for Lolland-Falsters Stiftsmuseum: Redaktør Verner Hansen.

Kasserer: Frk. Louise Hansen, Højbygaardsvej, Holeby.

Revisorer: Fru Rosa Petersen, Holeby. Viceskoleinspektør Finn Hendriksen, Holeby.

NYE MEDLEMMER INDTIL 1. SEPTEMBER 1971

Civilingeniør Chr. Agerskov, Søndervænget 8, 4930 Maribo.
Stadsdyrlæge A. V. J. Andersen, Vesterskovvej 20, 4800 Nykøbing F.
Sygeplejerske Karin Andreasen, Birkevænget 23, 4900 Nakskov.
Fabrikant Erik V. Bager, Krønge, 4930 Maribo.
Civiløkonom S. Holbøll Bagge, Smallegade 46A, 2000 København F.
Fr. Gerda Bendsen, Søndermark, 4920 Søllested.
Kok Allan Bertelsen, Nørrevænget 90¹, 4900 Nakskov.
Henrik Borre, Bangshavevej 14, 4930 Maribo.
Centralbiblioteket, 4200 Slagelse.
Fru Ingeborg Christiansen, Pileallé, 4951 Nørreballe.
Overkonstabel Carl-Johan Colberg, »Solvang«, Sædinge,
4970 Rødby.

Anton la Cour, Åbakken 18, 4891 Toreby L.
Proprietær Bent Frederikson, Tryghus, 4900 Nakskov.
Amtsfuldmægtig Fr. Margit Georgi, Ivigtutvej 8, 4800 Nykøbing F.
Konsulent Mogens Gliese, Margrethes Vej 4, 4930 Maribo.
Blomsterhandler Fr. Annelise Hansen, Norgesvej 22 D,
4800 Nykøbing F.

Lærer Bjarne Lund Hansen, Birket, 4943 Torrig.
Arkitekt Holme Hansen, Klostergade, 4930 Maribo.
Fr. Kirsten Elisabeth Hansen, Næsbæk 1, 4970 Rødby.
Gårdejer Poul Helge Hansen, Bregninge, 4871 Horbelev.
Gårdejer Tage Busk Hansen, »Birkelunde«, Systofte,
4800 Nykøbing F.

Overlærer Aksel Hejlskov, Møllebakken 11, 4850 Stubbekøbing.
Maskinmester Carl Henriksen, Asminderup, 4400 Kalundborg.
Omsorgselev Kaare Hirshals, K. H. Kofoedsvej 32, 4970 Rødbyhavn.
Oberst M. K. Bøgebjerg Hansen, Niels Niensensgade 10,
4800 Nykøbing F.

Provst S. F. Hoflund, Torkilstrup, 4863 Eskilstrup.
Gårdejer Julius Hovmand, Bakkemosegaard, Ravnsby 4943 Torrig L.
Redaktør J. F. Legarth Iversen, Ø. Boulevard, 4900 Nakskov.
Lokomotivfører Jørgen Jensen, Tinghusvej 54, 4900 Nakskov.
Overtoldvagtimester Svend Stensgaard Jensen, Spurvevej 8,
4970 Rødby.

Lægesekretær Fr. Anni Adsbøl Johansen, Thorsgade 72³,
2200 København N.
Forstander H. Bitsch Johansen, Pigekostskolen, Stationsvej 3,
4913 Horslunde.
Fr. Else Kielskov, Fotomagasin, Østergade 18, 4800 Nykøbing F.
Fr. Frederikke Krarup, Stægers Allé 22, 2000 København F.
Overpolitibetjent Holger Krog-Pedersen, Kirkeallé 55, 4970 Rødby.
Fhv. bankkasserer Flensborg Larsen, Østergade 4, 4900 Nakskov.
Arbejdsmand Ove Larsen, Højbygaardsvej, 4960 Holeby.
Overlærer Fr. Paula Bertram Larsen, Carolinevej 30,
2900 Hellerup.
Fru Marie Mortensen, Karleby, 4800 Nykøbing F.
Gårdejer Helge Møller, Sjunkebygaard, 4911 Kappel.
Fr. Edith Nielsen, Sandby, 4912 Harpelunde.
Kontorassistent Fr. Kirsten Ploug, Espegårdsvej 30 B,
2880 Bagsværd.
Kaj Poulsen, Anholtvej 8, 4800 Nykøbing F.
Parcellist Tage Poulsen, 4952 Stokkemarke.
Tilskærer Birte Rasmussen, Vestergade 25², 4930 Mariibo.
Lektor, cand. polit. Tove Rasmussen, Lille Slemminge,
4990 Sakskøbing.
Stud. arch. John Asbjørn Rosenhøj, værelse 4613, Grønjords-
kollegiet, Grønjordsvej, 2300 København S.
Fru Sigrid Skytte, Næstvedgade 28, 2100 København Ø.
Fru Ulla Sørensen, Bellisvej 2, Kongsted, 4683 Rønnede.

ÅRBØGER OG HISTORISKE SKRIFTER OM LOLLAND-FALSTER

Årbøgerne:

Boghandlerprisen for nyeste udgave 20 kr.
Tidligere årgange, hvoraf en del er udsolgt, 5 kr.,
boghandlerpris 10 kr.

Historiske skrifter udgivet af samfundet:

Immanuel Felter: Maribo Domkirke 1416-1966 10 kr.,
boghandlerpris 20 kr.
George Nelleman: Den polske indvandring til Lolland-Falster
10 kr., boghandlerpris 20 kr.
Karen Toxværd's optegnelser fra Sydfalster 9 kr.,
boghandlerpris 18 kr.
Jørgensen og Ussing: Lollandsk landsbyliv 9 kr.,
boghandlerpris 18 kr.
Jens Snedker: Mine erindringer fra barndom og ungdom 8 kr.,
boghandlerpris 16 kr.
Hans Mortensen: Hesnæsbogen 9 kr., boghandlerpris 18 kr.
Alan Hjorth Rasmussen: Maj- og midsommerskikke på Lolland og
Falster 5 kr., boghandlerpris 10 kr.

Historiske skrifter udgivet af andre:

Svend Jørgensen: Bag diger og hegn I. 8 kr.
Maribo amts stednavne 20 kr.
Jens Wolsing: Holeby I-II à 8 kr.
Lolland-Falsters Stiftsmuseum 12 kr.

Bestillinger

på årbøger og historiske skrifter sendes til formanden, redaktør
Verner Hansen, Museumsgade 3, 4930 Maribo.

Person- og stedregister

Ahlburg, Jørn 105
»Ami«, hund 42 43
Andersen, Johs. forstander 104
Andersen, Rigmor møbelarkitekt 109
Arninge 7 8 11 50 61

Bakkevejle, gård 7 8 9 12
Bengtsson, Gustaf forstander 103
Berg, Christen politiker 47
Bertouch, Rudolph baron 106
Bille, Peder 79
Birkedal, Uffe 59
»Blis«, ko 42
Bording, Solvejg valgmenighedspræst 103
Boyhus, Else-Marie museumsinspektør 104
Brahe, Jørgen (Søllestedgård) 95
Brahe, Tyge 95 96
Bryske, Sidsel 73 74

Christian II 77 78
Christian III 72 77
Christian IV 77 96 98 99
Christiansen, Henning 105
Christiansen, Tage redaktør 103
Clemens, Johan Fr. kobberstikker 104 110
Cour, Elsebeth la 103

Dahlerup, Troels 105
Dorothea, Chr. III's dronning 72 76 83

Eickhoff, Gottfred billedhugger 110
Engelsen, Carl 105
Erik fra Fuglsang 79
Erlandsen, pastor 62
Estrup, politiker 47 48

Falsters Minder (Nykøbing F) 110
Falsters Nørre herred 105
Falsters Sønder herred 105
Frederik II 73 78 79 84 100
Friis, Johan kansler 80 81 83 91 95
Frilandsmuseet 109
Fugleflugtslinien 104
Fuglse herred 105

Gedser len 73 75 76 91
Gedsør birk 105

Geertsen, A. T. forstander 103
Gisselfeld, herregård 71 72 74 77 81 91
Glosunde 43
Grundtvig, Johs. kaptajn 101
Grundtvig, N. F. S. digter 32
Græshave 43
Græsholt, biskop 104
Guldborgsund 98 101
Gunderslevholm, herregård 74 76
Gøye, Birgitte 69 72 76 93
Gøye, Eskild (Gunderslevholm) 73 74
Gøye, Mette 67 71
Gøye, Mogens (Krænkerup) 67 71 72 85
Gåbense 77 92

Halsted 61
Halsted Kloster 72
Halsted len 91
Handskemagerbanden 46 47 50
Hansen, H. Flemming konsulent 106
Hansen, Kathinka (gift m. A. P. Nielsen) 61
Hansen, Marius lektor 106
Hansen, Niels 7
Hardenberg, Anna 96
Hartmann, Jørgen Boye apoteker 104
Helleskov, Flemming pastor 104
Helsingør 84 101
Hemmingsen, Niels teolog 93 95 96 98
Hertig, Henrik rektor 104
Holmegård len 91
Hvid, Anders 7
Hvid, Anna 28
Hvid, Hanne 28
Hvid, Mads A. 11 28 30 61
Hvid, Sofie 61

Ingemann, B. S. digter 32 64

Jensen, Bertha 29
Jensen, godsejer (Fredsholm) 29
Jensen, Jacob kusk 29 61
Johansen, H. Bitsch 103
Jungshoved len 91
Jørgensen, godsejer (Søllestedgård) 42

Kaas, Niels sekretær 77 81 91
Kappel 64
Karen Marie 38
Karen Sofie 38
Kippinge kirke 69
Kirkmand, Johan 103
Kjøge 92
Knudsen, Else Bjørn stoftrykker 107
Koldinghus 77
Kretzer, »praktiker« 79
Krogen 79 84 100
Kronborg 67 100
Kärnan 84

Larsen, Mogens konservator 104
Larsen, Ole Vincent 110
Lauritzen, Tom trafikass. 104
Lekkende len 91
Lidsø gods 107
Lisse, Chr. 105
Lolland-Falsters Kunstmuseum
(Maribo) 109 110
Lolland-Falsters Stiftsmuseum
(Maribo) 104 107 109
Lollandsbanen 104
Lollands Højskole 103
Lollands Sønder herred 105
Lorentzen, C. A. maler 110
Lund, pastor (senere provst) 61 64
Lund, Troels biograf 67 69 75 76 83
100 101

Madsen, biskop 95
Maglebrænde 12 42 66
Maribo 105
Maribo Kloster 74
Mogensen, Henrik tolder 84
Monrad, D. G. biskop 62
Morsing, magister 69
Musse herred 105

Nabe-Nielsen, F. 104
Nakskov 7 8 21 22 23 37 40 42 44
49 52 64 65 91 106
Nakskov Fjord 36
Nakskov Løve Apotek 104
Nielsen, Anders Peder 7 61
Nielsen, Emma 43 62
Nielsen, Frank V. 105
Nielsen, Gyda 103
Nielsen, Hans 7
Nielsen, Hans Peder (bror til forf.)
7 43 62
Nielsen, Hermod sognepræst 104
Nielsen, Niels 7
Nielsen, Niels (bror til forf.) 60
61 62

Nielsen, Ove H. lærer 109
Nielsen, Palle grafiker 104 110
Nielsen, Peder 7 8
Nielsen, Peder Georg 8
Nielsen, Per redaktør 104
Nielstrup, herregård 67 69 71 72 77
100
Nordlunde 61
Nykøbing 69 92 105
Nykøbing len 91 96
Nykøbing Slot 73 91 96 101
Næsby 54 58
Næsgård landbrugsskole 42
Nørre Vedby sogn 105
Nørre Ørslev Ungdomsskole 103

Oxe, Albert 72 98
Oxe, Birgitte 74 76
Oxe, Johan (bror til P. Oxe) 74 98
Oxe, Johan lensmand 67 71 98
Oxe, Oluf 74
Oxe, Peder rigshofmester 67 69 71-81
83-85 87 89 92 93 95 96 98-101
Oxe, Pernille 79
Oxe, Torben (bror til P. Oxe) 98

Paddeborg len 91
Paludan, pastor 60 61 62
Pedersen, Arthur tidl. forstander 103
Pedersen, K. Holm forstander 103
Pedersen, Niels 7 8
Pejter, snedkermester 19
Poulsen, Gunnar J. 103

Rantzau, Daniel feltherre 79 83 87
Rantzau, Henrik statholder 87
Ravnsborg len 67 71 91
Reventlow, greve (Rudbjerggård)
42 48
Ringnis, Jørgen billedskærer 104
Rosenkrantz, Jørgen rigsråd 95 99
Rosenkrantz, Mette (gift m. P. Oxe)
89 91 98 100
Rosensparre, Steen (Vallø) 89
Rud, Otto 79
Rus, Hans 52
Rytz, Dagny 103
Rødby 44
Rårup 66

Salto, Axel 110
Saxkjøbing 71
Skjoldborg, Johan digter 12
Skovgaard, Hans oversekretær 100
Sofie, Fr. II's dronning 73 96 98
Sorte Hans, »praktiker« 79
Steensen, Knud (Grimsted) 80

<p> Strasburg, Jørgen von »praktiker« 79 Styhr, biskop 62 Svingelen, lystskov 49 Søgård, lærer 33 57 59 62 65 Søgård, madam 33 Søllested 12 42 Sørensen, Erik underdirektør 106 Sørensen, Ernst 105 Sørensen, Jens Peter 103 Sørensen, Tove 103 Sørup len 76 Tams, Birthe og Th. 103 Theisen, fru 23 Theisen, købmand 23 Toreby kirke 104 Torsø, herregård (Skåne) 71 72 76 Trolle, Herluf 69 72 75 76 77 79 93 </p>	<p> Uexkull, Conrad »praktiker« 79 Ulfeld, Korfits 91 Valkendorff, Christoffer 91 Vedel, Anders Sørensen 92 95 96 Vejleby 107 Vestenskov 12 37 38 44 52 57 58 59 60 61 62 64 65 Vordingborg len 91 92 Våbensted sogn 67 71 Widding, Ole 105 Wullenwever, Jørgen borgmester (Lybæk) 69 Østersøen 84 101 Akjær, Jeppe digter 30 31 43 </p>
---	---

